

MILJØKRIM

Tilsyn med EUs tømmerforordning

Erfaring fra forvaltningen
og noen rettsavgjørelser.

En landbruks- forvaltning på ville veier?

Artikkel om landbruksveier
og reguleringsplanplikt.

Ulovlege naturinngrep og arealendringar

Varige øydeleggingar og tap
av viktig biologisk mangfald
grunna ulovlege fysiske
naturinngrep og arealendringar.

Miljøkrim 1, 2023

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, forurensing, arbeidsmiljø, kunst, kulturminner og dyrevelferd. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen med flere. Bladet utgis to ganger i året.

Ansvarlig utgiver:
Miljøkrimenheten ved Økokrim

Utgitt: juni 2023

Ansvarlig redaktør:
førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaksjon:
spesialletterforsker Eva Landsem – redaktør
Mona Lisa Iversen – grafisk ansvarlig
politioverbetjent Kenneth Didriksen
spes.etterforsker/biolog Joachim Schjolden

Språkvask:
Språkseksjonen ved Kripos

Opplag og trykk:
3100, Alsell

Adresse:
Postboks 2096 Vika, NO-0125 Oslo

Besøksadresse:
C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00
Telefaks: 23 29 10 01
E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no
Nettside: miljøkrim.no / okokrim.no

Abonnement på bladet:
Ønsker du å bestille blad, endre mottakerinformasjon eller avslutte ditt abonnement, send en e-post til miljøkrim.okokrim@politiet.no

Miljøkrimenheten ser positivt på bidrag fra leserne, både artikler, bilder, innspill og forslag til tema.

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag. Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

Meninger og ytringer fra eksterne som fremkommer i artikler gjengitt i Miljøkrim, representerer ikke nødvendigvis Økokrims holdning til det omtalte temaet.

Fremsidefoto: Sissel Hammerås

Innhold

Nummer 1, 2023

Leder og intervju

4
Er straffetrusselen i skogbrukslova hul som en gammel eik?

6
Kulturminner i krig og fred
Byantikvar Janne Wilberg om Haagkonvensjonen og beskyttelse av kulturverdier i krig og konflikt.

18
Straffansvar for foretakets ledelse

Natur & fauna

28
Tilsyn med EUs tømmerforordning – erfaring fra forvaltningen og noen rettsavgjørelser

35
Kommune domfelt i Borgarting lagmannsrett for betydeleg hogst i naturreservat på Larkollen

39
En landbruksforvaltning på ville veier?

45
Skogen – til tjeneste
Skogen som frivillighetssentral og alle dens tjenester som vaktmester, spisskammers, apotek og mye mer.

52
Skogbrukslova

56
Ulovlege naturinngrep og arealendringar

Kunst & kultur

60
Forsøk på å selje 2200 år gamle myntar i Oslo

Forurensing

62
Kongane på søppelhaugen
Ulovleg eksport av elektrisk avfall er eit stort miljøproblem.

Dyrevelferd

66
Viktigheten av riktig artsbestemmelse i straffesaker

71
Hundeloven – krav om forsvarlig hundehold

Smånytt

74
Smånytt

Nytt om

80
Nytt om regelverk

81
Nye dommer og forelegg

88
Nytt om tilsyn

Politiets organisering av arbeidet mot miljøkriminalitet og økonomisk kriminalitet

I disse dager gjennomføres en utredning som ser på om politiets organisering av forebygging og etterforskning av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet understøtter en målrettet og effektiv løsning av samfunnsoppdraget. Utredningen inkluderer en vurdering av roller, ansvar og myndighet. Målet er å levere en utredning av fordeler og ulemper, med flere tiltak, og anbefale klart hvilket alternativ som best tilfredsstillende kriteriene. Utredningen skal være ferdig ultimo august 2023.

Videre har Økokrim fått i oppdrag fra Politidirektoratet å starte opp prosjekt MILJØ. Også her skal en se på om politi-

distriktenes bekjempelse av miljøkriminalitet gjøres på best mulig måte. En skal da undersøke hvorfor noen politidistrikt gjør dette på en meget god måte, mens andre håndterer det på en lite tilfredsstillende måte. Prosjektet skal også kartlegge hvordan miljøinstruksen av 7. oktober 2020 følges opp, og om det er utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser for miljøkriminalitet.

Det blir spennende å se hva som kommer ut av disse utredninger. Vi får håpe at det kommer noe godt ut av dem, for det er rom for forbedring i bekjempelsen av både miljøkriminalitet og økonomisk kriminalitet.

Er straffetrusselen i skogbrukslova hul som en gammel eik?

Dét var spørsmålet forfatterne Magnus Engh Juel og Jon Atle Georgsen fra Økokrim stilte i artikkelen om skogbrukskriminalitet i Miljøkrim nr. 2 2020. Svaret var den gangen at den er neppe fullstendig hul, men heller ikke hel ved. Siden har

NRK hatt en rekke kritiske artikler om skogbrukslova. I denne utgaven av Miljøkrim har vi også artikler om temaet.

I artikkelen i Miljøkrim nr. 2, 2020 ble det vist til at håndhevingen av skogbrukslova har vært svak. Dessverre har

den ikke blitt bedre siden da. Det anmeldes fortsatt få saker, og de få sakene som anmeldes, i all hovedsak av naturvernorganisasjoner, får lav prioritet hos politiet. Den svake håndhevingen henger trolig sammen med at loven har få klare plikter. Særlig problematisk er forskriftsreguleringen av miljøhensyn ved skogbrukstiltak, med ren henvisning til bransjestandarden.

I moderne tid står skogselskaper og entreprenører for planlegging og gjennomføring av tiltak i de fleste skoger. Da gjør det ikke sakene enklere at pliktsubjektet i lovgivningen gjennomgående er skogeier. For veibygging er lovens plikter derimot klare. Få straffesaker på dette området kan nok heller skyldes få overtredelser og anmeldelser eller lite tilsyn fra kommunenes side.

Siden skogbrukslova i 2006 hevet strafferammen fra bøtStraff til fengsel inntil ett år, har det vært en stor utvikling innenfor miljølovgivningen. Mange miljølover har blitt skjerpet, uten at skogbrukslova har fulgt etter. De fleste miljølover har i dag betydelig strengere strafferamme enn skogbrukslova. For eksempel ble strafferammen for grov overtredelse av naturmangfoldloven i 2019 hevet fra fengsel inntil tre år til fengsel inntil fem år. I 2020 fikk lakse- og innlandsfiskloven hevet strafferammen fra inntil to års fengsel til fengsel inntil fem år.

Skyldkravet i lovene er uaktsomhet. Men i motsetning til naturmangfoldloven og lakse- og innlandsfiskeloven krever skogbrukslova at bruddet er vesentlig. Det er ikke naturlig at skogbrukslova, hvor overtredelser kan være minst like eller langt mer alvorlige, i tillegg skal ha et vesentlighetskrav. Ved lav strafferamme og et vesentlighetskrav blir signaleffekten at det ikke synes så alvorlig å begå straffbare overtredelser av skog-

brukslova. I tillegg kommer det at foreldelsesfristen etter skogbrukslova kun er to år. For miljølover som har en strafferamme på fengsel inntil fem år, er foreldelsesfristen ti år.

Forvaltningen kan ilegge overtredelsesgebyr ved mindre grove overtredelser av de fleste miljølover. Det er det ikke mulighet til etter skogbrukslova, nok et eksempel på at loven ikke henger med i utviklingen.

Brudd på skogbrukslova kan innebære alvorlig miljøkriminalitet. Skogen utgjør i mange tilfeller en betydningsfull felles samfunnsverdi som har behov for vern. I tillegg blir vern og ivaretagelse av miljøverdier i skog viktigere fremover på grunn av klimaendringene. At skogbrukslova ikke er revidert, slik at overtredelser kan følges opp på en bedre måte, synes uforståelig. Jeg velger den påstand at det er ingen andre næringer som har så mye frihet til å begå miljøkriminalitet som skogbruksnæringen.

Foto: Joachim Schjolden

Hans Tore Høviskeland

Leder

Ansvarlig redaktør
Hans Tore
Høviskeland

Skulpturer på monolittplatået i Vigelandsparken. Noen av disse ble i november 2022 tilgriset med oransje maling. Wilberg sier i intervjuet at skulpturene ble skadet, selv om den synlige malingen ble fjernet.

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, Økokrim
Foto i artikkelen: **Kenneth Didriksen**
// kenneth.didriksen@politiet.no

Kulturminner i krig og fred

Janne Wilberg har, som byantikvar gjennom 12 år, vist et brennende engasjement for å snakke kulturminnevernets sak i mange tunge, kommunale utviklingsprosesser. I tillegg har Wilberg inngående kjennskap til Haag-konvensjonen, som er ment å beskytte nettopp kulturverdier i krig og konflikt, en konvensjon som det siste året har blitt ubehagelig aktuell.

– Det hele ble utløst av at man for en del år siden valgte å legge den integrerte strategiske ledelsen, altså samle forsvarrets «spisse ende», på Akershus festning, og dermed lot grensen gå i Kongens gate for hva som var og ikke var beskyttet kulturminne. Da fant vi ut at vi måtte gjøre noe, for her tar ikke Norge ansvaret sitt alvorlig. En viktig bakgrunn var også bombingene av den gamle Mostarbroa under den kroatisk-bosniske krigen i 1993 og Talibans bevisste ødeleggelse av Buddhafigurene i Afghanistan i 2001.

Miljøkrim treffer byantikvaren en snau måned før hun pensjonerer seg og overlater kontorstolen til sin arvtaker. Inn-

fallsvinkelen er det noe mørke bakteppet med krigen i Ukraina og destruksjonen av kulturminner i kjølvannet av denne. Wilberg ble derfor utfordret til å si noe om Haagkonvensjonens annen tilleggsprotokoll – den som er etablert for nettopp å

« Da fant vi ut at vi måtte gjøre noe, for her tar ikke Norge ansvaret sitt alvorlig.

regulere krigens spilleregler i møte med kulturminner, og som Norge ratifiserte for noen år siden.

Konvensjonen om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt (Haag-konvensjonen)

UNESCOs konvensjon om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt (1954), også kalt Haag-konvensjonen, sier at vern av kulturarv i krig er et ansvar for verdenssamfunnet, og ikke bare de statene som er direkte involvert i en krig. Konvensjonen har fått økt relevans de siste tiårene, hvor konflikter i større grad skjer mellom folkegrupper og på tvers av landegrensene.

Annen protokoll, fra 1999, utfyller konvensjonen ved å øke beskyttelsen av kulturminner og spesifisere hva slags sanksjoner som skal gjelde for brudd på bestemmelsene.

<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1999-03-26-26?q=haag%201954>

– Jeg tror det var Leif Pareli, representant for ICOM, som tok initiativet til å danne en Blue Shield-komité i Norge, og så var det Axel Mykleby fra ICOMOS og tre observatører, det var meg fra Forsvarsbygg, Lyder Marstrander fra Riksantikvaren og DSB med ulike representanter.

Norsk ratifisering

Wilberg forteller at Norge hadde ratifisert Haagkonvensjonen av 1954 midt på 1970-tallet, men at det deretter ikke hadde skjedd så mye. Hun peker på det som årsaken til at nevnte personer ville jobbe for ratifisering av konvensjonens annen tilleggsprotokoll – den som blant annet pålegger beskyttelse av kulturverdier i krig og kriser. Utgangspunktet var at protokollen var klar, men Norge hadde ikke ratifisert.

– Etter lang tids påtrykk fra Blue Shield og arbeid i linjen hos de involverte etatene opplevde vi et gjennomslag. Mens Blue Shield nok var med på å trekke saken opp, vil jeg også nevne rollen som Jonas Gahr Støre spilte i denne prosessen. Han var da utenriksminister og hadde begynt å se på hvordan Norge fulgte opp forpliktelsene i konvensjonene vi var del av. Den klare konklusjonen vedrørende Haagkonvensjonen var at det var manglende oppfølging. Dermed ble Haagkonvensjonen en oppfølgingssak for UD's Råd for humanitærrett, ledet av Rolf Einar Fife, og det ble satt ned en arbeidsgruppe med berørte sektorer og organisasjoner som leverte vår rapport i 2007, sier Wilberg.

UNESCOs liste over verdensarv

Norge har i dag åtte inskripsjoner på UNESCOs liste over verdens kulturarv:

Bergkunsten i Alta
Bryggen i Bergen
Rjukan-Notodden industriarv
Røros bergstad og Circumferensen
Fire punkter på Struves meridianbue
Urnes stavkirke
Vegaøyen
Vestnorsk fjordlandskap

– Og så tenkte vi, jaha, det skal bli spennende å se hvordan dette blir fulgt opp. Vi visste jo at det ikke uten videre var lett å få ratifisert protokollen, blant annet fordi Justisdepartementet måtte gjøre endringer i straffeloven. Og så gikk årene. Men plutselig en dag i 2016 hadde man klart å ratifisere den. Det var en stor dag for oss som startet prosessen. Nå er også Riksantikvaren i ferd med å lage en implementeringsplan for å oppfylle de forpliktelsene som følger av ratifiseringen. Arbeidet skjer i samarbeid med alle berørte parter.

Det er vel der du har engasjert deg sterkt i det siste? Protokollen pålegger oss vel å jobbe forebyggende og ha beredskap?

– Ja, en generell betraktning er vel at de positive ringvirkningene av viljen til å jobbe godt forebyggende mot krig og kriser er av større verdi enn det vil komme til å være i en krigssituasjon.

På hvilken måte?

– De anleggene med kulturverdier som etter konvensjonen har såkalt spesiell beskyttelse, vil være ganske få. Vi snakker om verdensarv, og det vil for Norge si våre internasjonalt viktigste kulturminner,

blant annet de som er oppført på UNESCOs verdensarvliste. I tillegg har vi et stort antall kulturminner som er fredet etter kulturminneloven eller er i fredningsklasse, og alle kulturminner som er regulert til hensynssone bevaring etter plan- og bygningsloven. De faller utenfor spesiell beskyttelse, men skal også beskyttes. Det er her, for denne store gruppen kulturminner, at beredskapsbehovene er mest omfattende.

Oppmerksomhet om konvensjonens tilleggsprotokoll er derfor bra fordi det utvilsomt er mange med beredskapsansvar som trenger å bli minnet på hva vi nå er forpliktet til.

« De anleggene med kulturverdier som etter konvensjonen har såkalt spesiell beskyttelse, vil være ganske få.

Kommunalt kulturminnevern

Men bortsett fra Blue Shield, konvensjonsarbeid og beredskap, hva er din bakgrunn før du tiltrådte som byantikvar for Oslo?

– Jeg har bred erfaring fra kulturminneforvaltningen hos Byantikvaren, en kort periode som kulturvernkonsulent i Bærum kommune og flere år hos Riksantikvaren. Jeg jobbet også 15 år i Forsvarsbygg, med ett års intermezzo som avdelingsdirektør i Miljøverndepartementet. Der hadde jeg blant annet ansvaret for behandlingen av Haagkonvensjonen i departementet og fikk slik god anledning til å følge opp saken internt.

← Byantikvar Janne Wilberg.

← Bygning oppført i perioden 1962–1964 som administrasjonsbygning for Norges Vassdrags- og elektrisitetsvesen (i dag Norges vassdrags- og energidirektorat).

Den frittliggende bygningen er planlagt i et åpent parklandskap med enkelte utomhuselementer som henspiller på NVEs virksomhet. Bygget, som ligger like ved Frognerparken, er forskriftsfredet. (kilde: kulturminnesok.no)

Du fremstår som en person med et personlig engasjement for kulturminner og arbeidet med dette temaet. Er det en forutsetning for å jobbe som byantikvar?

– Jeg tror det er en fordel. Det er jo alltid spørsmålet nå: Kan vi ha en leder som bare er leder, som kommer fra et landbrukskontor et sted i Norge eller har vært mellomleder i byråkratiet i et eller annet tilfeldig departement. Jeg tror at selv gode ledere, men med slik generell bakgrunn, har dårligere odds som leder av et relativt lite kompetansemiljø som jo Byantikvaren er. Vi er kun 30 personer, så dersom du ikke nyter faglig respekt hos dine ansatte, har du et problem.

– Fordi vi er såpass små i forhold til andre etater i Oslo kommune, så må man fra tid til annen «være nede i puddingen», som jeg pleier å si. Er sakstrykket høyt, må vi fordele store saker på flere. Det betyr at jeg har vært relativt tett på en del av de store utviklingssakene ved å doble-re for avdelingsleder. Oppsummert mener jeg det er uklokt å sette folk uten kjennskap til virksomhetsområdet til å lede noe som helst innenfor et fagfelt.

Har du som byantikvar i kontakt med entreprenører og byutviklere opplevd å bli oppfattet som en «stein i skoen» med tanke på effektiv byutvikling?

– Ja, altså..., klimaet har endret seg, sier Wilberg og gir selv en pause.

– Vi jobber på en annen måte enn før, forklarer hun og fremholder at de nå har et mye nærmere forhold til utbyggerne enn tidligere.

– Jeg ble ansatt for å være tydelig og synlig. Det blir jo stadig vektlagt hvor viktig det er for utbyggerne at Byantikvaren er tidlig og tydelig i vår rolle overfor dem. Det kan bety mye for fremdriften i arbeidet.

«**Jeg ble ansatt for å være tydelig og synlig.**»

Utbyggerne vil gjerne ha tydelige signaler tidlig i prosessen, og hvorfor vil de det? Jo, utbyggerne søker forutsigbarhet.

Wilberg forklarer at kolleger som har jobbet ved Byantikvaren lenger enn henne, forteller at tidligere saksbehandling

Statsråd Astrups villa, også kalt Vitenskapsakademiet hus, ble oppført som bolig for trelasthandler og statsråd Hans Rasmus Astrup i 1887. Huset, som er bygd i nyrenessansestil, ble overtatt av Det Norske Videnskaps-Akademi i 1911. Det er nå markert som vernet etter plan- og bygningsloven i Byantikvarens gule liste. (kilde: kulturminnesok.no) →

Et tidstypisk offentlig signalbygg oppført i 1958–1960 som tidligere var kontorlokaler for Rikstrykdeverket. Bygget er et av Oslos eldste intakte høyhus. I begrunnelsen for vernet står det at bygget viser statens høye ambisjonsnivå for bygging av et anlegg som skulle representere en sentral og grunnleggende velferdsordning. (kilde: kulturminnesok.no)

var å vende tommelen enten opp eller ned til en ferdig innsendt sak, og det var det hele.

– Vi deltok jo ikke aktivt i utviklingsprosesser slik som vi gjør nå. Det er bare å se hvor mange store, flotte, kompliserte prosjekter som er gjennomført i samarbeid med oss, prosjekter som vi også er stolte av. Vi er kommet bort fra det tidligere konfrontasjonsklimaet og opplever en sterk endring i utbyggernes holdninger. Vi jobber veldig godt sammen med plan- og bygningsetaten og er opptatt av at man skal møte en samlet Oslo kommune.

Har eiere og utbyggere av bevaringsverdige bygg et dårlig utgangspunkt for kreativ utvikling av eiendommene sine i møte med Byantikvaren?

– I en slik prosess kan det være smart av utbyggere å spørre: «Hva er viktig for dere antikvarer?» Da legger vi frem det vi oppfatter som utviklingspotensialet for eiendommen, og så spør vi hva som er viktig for dem. Det kan være at vi f.eks. ønsker minst mulig endring av fasaden, og at utbygger tilkjenner at de legger

stor vekt på logistikken mellom de ulike delene av bygningsmassen. Vi kan gjerne ha harde diskusjoner, men dersom begge parter har noe å gi, så klarer vi stort sett å få til et godt resultat.

Wilberg forteller at dersom de mot formodning ikke skulle bli enige, så har de

«**Vi kan gjerne ha harde diskusjoner, men dersom begge parter har noe å gi, så klarer vi stort sett å få til et godt resultat.**»

alltid fredning som riset bak speilet når det er fredningsverdige eiendommer.

– Det er ikke optimalt å frede, for vi ønsker en smidig prosess og å bruke plan- og bygningsloven som hovedvirkemiddel for vern. Fredning innebærer et større byråkrati, med krav til dispensasjonssøknader osv.

Så dere ønsker heller å spille på lag med bygningsutviklere?

– Vi er opptatte av at eiere av bygningskomplekser ikke skal forhåndsselge

disse med glossy mulighetsstudier som ikke har rot i virkeligheten. Det er viktig at kjøpere ikke blir lurt, og da kan vi hos Byantikvaren uttale oss i forkant om hvor det er handlingsrom, og hvor det ikke fins handlingsrom. Vi har hatt suksess med slike prosesser, argumenterer Wilberg.

– Under pandemien hadde vi blant annet salgsprosessen med gamle Deichmanske bibliotek som digitalt møte på Teams. Det er veldig viktig i byråkratiet at alle interessenter skal ha likebehandling, så da satt vi klare til å svare på spørsmål som var innsendt på forhånd om hva som

gross av andre steder og bygninger.

Wilberg forklarer at for dem så handler dette faktisk om å møte eiere som er genuint interesserte i å utvikle og foredle kulturhistoriske eiendommer på en løsningsorientert måte.

– Jeg har jo også tenkt på hva det er som gjør oss til en hyggeligere og mer serviceinnstilt etat. Det er jo at vi synes det er interessant og spennende å være med i prosesser. Så derfor bestemte vi oss for å satse på de som ville være med på en reise sammen med oss. Og da blir det spennende og interessant, og vi skal ikke helt kimse av at det er viktig å ha det gøy på jobb, sier en smilende byantikvar.

Hvor går skillelinjen for ansvarsfordelingen mellom Byantikvaren og Riksantikvaren? Det er kanskje ikke alltid så tydelig for eksterne?

– Ja, Riksantikvaren er statens direktorat. De er direkte underlagt Klima- og miljødepartementet. Byantikvaren på sin side har to hatter: For det første er vi en etat i Oslo kommune. Der er det to sentrale lovverk som regulerer våre ansvarsområder – det er plan- og bygningsloven

Sofielund, som ligger i Drammensveien i Oslo, er deler av en tidligere lystgård som ble utskilt fra Skøyen hovedgård i 1813. Våningshuset er markert som fredet i Byantikvarens gule liste. Det var tidligere eier, regjeringsadvokat Jonas Anton Hielm, som navnga eiendommen etter sin hustru Sophie ← Magdalene Hielm. (kilde: Wikipedia)

og kulturminneloven. Etter førstnevnte lovverk er det plan- og bygningsetaten og politikerne som bestemmer. Her har vi rollen som kommunal rådgiver på vårt fagområde.

– Den andre rollen vi har, omfatter visse regionale myndighetsoppgaver knyttet til kulturminneloven. Før regionreformen var disse oppgavene delegert til fylkene (Oslo er både primærkommune og region). Med regionreformen ble ansvaret overført fra staten. Oslo bystyre har delegert dette videre til Byantikvaren.

– Med regionreformen ble det overført mye mer ansvar til regionene, og da bruker jeg ordet overføre, for det ble ikke delegert, oppgavene ble overført. Ordningen følger av en egen ansvarsforskrift, men er basert på at fylkeskommunene ikke raser kulturminnevernet i Norge. Skulle det skje, kan Klima- og miljødepartementet gripe inn. Det vil altså si at Riksantikvaren ikke har noen instruksrett over oss, hverken som fylkeskommune eller som kommunal rådgiver. Faglig styrer Riksantikvaren gjennom et såkalt forventningsbrev til regionene.

– Myndighetsrollen vår er knyttet til kulturminneloven, men det er Riksantikvaren som vedtar fredning. Vi tar ofte initiativ til å starte en fredningssak og forbereder dem ofte, men det er ikke vi som tar den endelige beslutningen. Unntaket er at vi har anledning til på dagen å midlertidig frede et anlegg som er truet. Det følges opp med en alminnelig fredningsprosess i etterkant.

– Som følge av regionreformen har vi fått et mye mer omfattende ansvar for dispensasjoner etter kulturminneloven

enn før. Det gjelder både innenfor arkeologi, altså automatisk fredete kulturminner, og innenfor kulturminner fra nyere tid. Det innebærer også at vi har fått ansvar for fartøyvernet. Porteføljen av store, statlige anlegg som Riksantikvaren har trukket seg tilbake fra, har økt sterkt, for eksempel Botsfengselet, Veterinærhøgskolen og

« Som bakenforliggende årsak vet vi jo også at de fysiske omgivelsene våre er mye viktigere enn vi går og tenker på til daglig.

det gamle bygget til Norges geografiske oppmåling, som skal bygges om til hotell. Så vi har nok å gjøre, sier en smilende Wilberg oppsummerende.

Kulturminner på gul liste og i grønt skifte

Hvilken betydning mener du at kulturminner har for folk flest?

– Den siste nasjonale undersøkelsen som ble gjort på området for en del år siden, viste at hele 95 prosent mente at kulturminner er viktig. Begrunnelsen var at kulturminner representerte røttene våre og historien vår.

– Som bakenforliggende årsak vet vi jo også at de fysiske omgivelsene våre er mye viktigere enn vi går og tenker på til daglig. Dette er også viktig for folkehelsen. Dersom vi fjerner de kjente, fysiske omgivelsene fra et menneske, dersom du kommer tilbake til stedet hvor du kommer fra, og det ikke eksisterer lenger, enten det er bombet eller revet. Det gjør noe med deg. Og dette er jo et av mine

« Vi skal ikke helt kimse av at det er viktig å ha det gøy på jobb.

kunne ordnes eller ikke. For eksempel universell utforming. Likestillings- og diskrimineringsloven er en særlov på samme måte som kulturminneloven, så det skal veldig gode argumenter til for at vi ikke skal kunne løse tilgjengeligheten. Vi har klart det på indre festning på Akershus, der deler av bygningene er fra middelalderen, så da skal vi klare det på det store

Gul liste er Byantikvarens oversikt over registrerte kulturminner i Oslo. Listen inneholder alt fra bygninger, hage- og parkanlegg, broer, veier og arkeologiske kulturminner til større by- og bygningsmiljøer. Den er et viktig verktøy i Byantikvarens arbeid med å verne et utvalg av byens historie. Byantikvaren har ikke foretatt en fullstendig registrering av alle kulturminner i Oslo, så Gul liste gir ikke den fulle og hele oversikt. Den oppdateres kontinuerlig, med tilføyelser og strykninger

<https://www.oslo.kommune.no/plan-bygg-og-eiendom/kulturminner-og-bevaring/gul-liste/#gref>

yndlingseksempler, understreker Janne Wilberg.

– Hva skjer med et menneske som er i ferd med å bli dement? Du har ikke kontroll på historien din. Det gjør det vanskelig å navigere i samtid, og du er ute av stand til å navigere i fremtiden. Jeg tror man skal ta det innover seg også i byutviklingen.

– Noe av dette er essensen i arkitekturopprøret også. Hvorfor reagerer folk så sterkt? Noe av forklaringen er at vi faktisk er født med noen forutsetninger om hva hjernen vår vil ha. Hjernen vår vil ha et påfyll sånn omtrent hvert tredje eller fjerde sekund. Med det perspektivet skjønner man jo at dersom du går langs en husrekke i et bankstrøk eller tilsvarende, i hvilken som helst by i Vest-Europa, så er det jo

« Britene sier at når de får presentert konseptet, så blir sikringen tilpasset deretter.

bare kjempekjædelig: glass, stål betong. Det er ingenting å feste blikket på, og det oppleves ikke hyggelig. Det er helt andre ting som appellerer til oss, og som gir følelse av tilhørighet og av trivsel. Og det er den rollen som kulturminnene har, konkluderer Wilberg.

– Kulturminner skal være med på å sikre oss en forankring i lokalmiljøet. Og for å tenke fremover, så har mange av kulturminnene kvaliteter ved seg som det er vel verdt å la seg inspirere av også inn i fremtidens utvikling.

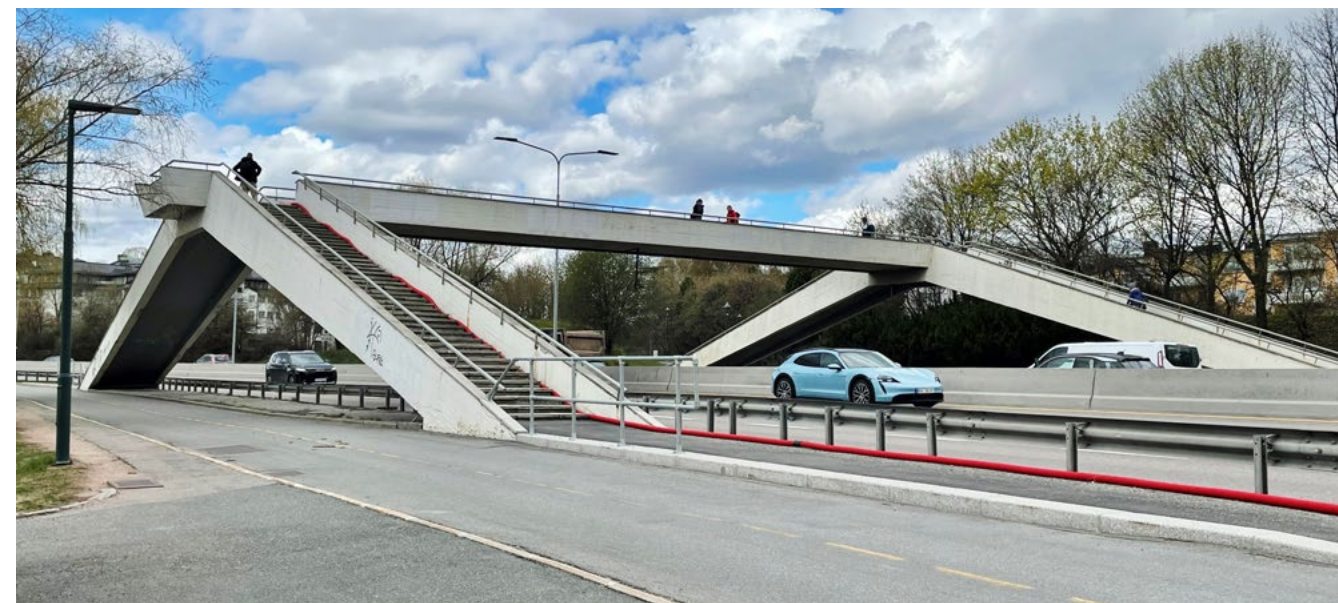
Hva er da den største trusselen mot kulturminnene våre? Er det brann, utbygging eller andre forhold?

– Brann og offentlig planlegging og utbygging er to store årsaker til desimring av kulturminner. Blant annet så har store, statlige infrastrukturprosjekter en tendens til å overstyre det meste. Vi kan trekke frem den mye omtalte Y-blokka i regjeringskvartalet og sykehusutbyggingen i Oslo som viktige eksempler. Man driver gjennom dårlige løsninger mot bedre vitende, sier en engasjert byantikvar og fremholder at staten som utbygger er en aktør som burde «kikkes mer i kortene».

– Med Y-blokka så hadde man allerede helt innledningsvis, før man hadde et valgt konsept, avgjort å ikke gå videre med det som konsulentene hadde sagt var fullt mulig, altså beholde Y-blokka og likevel få til en god sikring, sier Wilberg oppgitt.

– Det er noe udemokratisk ved systemer som tillater at avgjørelser allerede er fattet før man åpner en prosess der folk skal få uttale seg. Jeg er også kritisk til at kommunal- og administrasjonsdepartementet, som eier kulturminnesegmentet i statlig sektor, også eier statsforvalteren. Det er «bukken og havresekken».

– Jeg har vært på studieturer til London og truffet personell der som jobber med sikkerheten i regjeringskvartalene, og de lurer på hva i all verden vi holder på med når de får høre om rivning av Y-blokka. Der borte er det helt utenkelig å rive gamle regjeringsbygg. Britene sier at når de får presentert konseptet, så blir sikringen

tilpasset deretter. Det er det motsatte av det som skjer her, hvor man først velger sikringskonseptet og så tilpasser bygningsmassen etter det.

Er det også tilfeller der utbygger ikke tar hensyn til pålagte krav for å bevare kulturminner, men bare gjennomfører byggingen?

– Det skjer, men heldigvis ikke ofte.

Hva blir så konsekvensen? Blir bygget revet, eller blir det tilgitt?

– Det kommer an på lovbruddet og hva slags bygg det er, men dette har nok Riksantikvaren størst erfaring med. Det som faktisk er en betydelig trussel, er at vi har for dårlig lovverk til å fange opp spekulativt vedlikeholdsforfall.

– Kulturminnevernet mener at gjeldende lovverk er så svakt og ubrukelig at det i praksis bare er i tilfeller med fare for liv og helse at plan- og bygningsetaten kan gripe inn. Vi hadde ønsket oss en mulighet for kommunen til å kunne ekspropriere i tilfeller hvor det åpenbart er bygninger som får forfalle, og som vansierer omgivelsene. Det er ikke et stort problem, men det kan få vidtrekkende konsekvenser for naboer og strøk.

Wilberg forklarer at argumentasjonen for å ikke endre nåværende ordning er at Senterpartiet ikke ville at pålegg om ved-

likehold skulle omfatte store driftsbygninger på landet uten bruk.

Men her kunne man skilt på by og land, for det er veldig store forskjeller på driftsbygninger i grisgrendte strøk og et hus som står i en husrekke i tettbebygde område.

Ser du at kulturminner noen gang kan være til hinder for samfunnsutviklingen?

– I visse tilfeller kan det kanskje det. Men der det er sterke samfunnsinteresser, går jo disse foran kulturminnehensyn. Ta f.eks. Aker sykehus her i Oslo, der en fredet bygning blir revet for å bygge nytt sykehus. Men for å legge til

« Det som faktisk er en betydelig trussel, er at vi har for dårlig lovverk til å fange opp spekulativt vedlikeholdsforfall.

et aspekt, så representerer jo kulturminner en ressurs inn i det grønne skiftet. Og vi er glad for å få gehør fra politisk hold for at førstevalget bør være bevaring og ikke rivning. Det har Byantikvaren ment hele tiden, men i Oslo er det likevel bare 11 prosent av bygningene som står oppført på den «gule listen». Det som virkelig vil monne, er å ta vare

↑ Sagkrakken gangbru er et forskriftsfredet kulturminne. Den krysser E18 ved Skarpsno ved Frognerstranda og har to trapper på hver side. Brua ble bygget i 1959, den er markert i Byantikvarens gule liste og er del av Statens vegvesens landsverneplan. (kilde: kulturminnesok.no)

på mer av de 89 prosentene av bygnin-
gene som ikke står på denne listen.

– Det rives jevnlig bygninger som er på gul liste, fordi listen ikke innebærer et vern i seg selv, men er et forvaltnings-
verktøy. Vi skal uttale oss i alle saker som berører kulturminner, mens plan- og bygningsetaten skal avveie dette mot andre hensyn. I tillegg til objektbevaring av viktige kulturminner er det viktig for oss å bevare kulturverdier som er identitetsmarkører i områder som skal sterkt endres.

Hvilken rolle mener du at politiet og påtalemyndigheten har i kulturminnevernet?

– Jeg har forståelse for at saker med vold og overgrep må prioriteres foran kulturminnesaker, og vi har flere eksempler på at politianmeldte saker blir henlagt på grunn av manglende ressurser. Men vi har et håp om at politiet kunne behandle i hvert fall noen saker med hensyn til den forebyggende effekten. Dersom utbygger bare kan gi blaffen i kommunale pålegg fordi det uansett ikke får noen konsekvenser, så er jo vi spilt sjakk matt. Oppfordringen fra meg til politiet er å følge opp én eller to saker for å sende signal om at utbyggere løper en risiko ved lovbrudd.

Det hadde betydd mye for oss og for kulturminnevernet. Jo, og så er det en ting til, skyter Wilberg inn.

– Slike saker som at noen heller maling på Sinnataggen i Frognerparken, synes jeg politiet burde følge opp. At det unnskyldes med at det er maling som kan vaskes av, er ikke riktig. Det blir skader, og det har en viktig symboleffekt at det får konsekvenser å bevisst ødelegge våre felles kulturminner.

Haagkonvensjonens aktualitet

Hva oppnår de stridende partene i en væpnet konflikt med å ødelegge et folks kulturarv, hvorfor er kulturminner truet?

– Ja, for å følge opp det jeg har nevnt tidligere, så angriper de jo bevisst røttene våre og den nasjonale identiteten vår. Og det er veldig vondt for de som opplever det. Hvis noen bomber et viktig kulturminne, så er det helt forferdelig. Det blir omtrent som å miste en gammel venn.

Har krigen aktualisert konvensjonene som beskytter kulturminner?

– Ja, det har den definitivt. Vi må alle profesjonalisere beredskapstenkingen vår når kriser rammer oss og kriger kommer nærmere. Det er de mange små tingene

vi nå gjør, som er viktige, og jeg tror det er veldig lurt å begynne å beskikke sitt hus.

– Som et praktisk eksempel vet vi at det langs Akerselva er mange kulturminner, og vi vet at det blir flom innimellom med vann inn i alle disse kjellerne. Dessuten forespeiles vi fuktigere klima og større flommer i årene fremover. Derfor er det viktig å ha gjort jobben med forebyggende tiltak og ha skadebegrensende hjelpemidler klart. For det er de avbøtende, praktiske tiltakene med plasttildekking, sandsekker og bølgeblikkplater som er et suksesskriterium.

Er det i utgangspunktet litt håpløst å skulle regulere destruktive krigshandlinger med en konvensjon?

– Blue Shield-komiteen var i sin tid og underviste på krigsskolen, og det var interessant. Der var det folk som skulle ut på ulike operasjoner, i Afghanistan eller andre steder.

Som del av undervisningen var det øvingsscenarioer med hva man gjør på rekognosering, der utgangspunktet er å unngå å plassere en militærleir rett ved siden av et kulturminne eller andre ikke-fornybare ressurser som biotoper og drikkevannskilder. Det er ikke alltid at man kan unngå det, men da kan man tenke alternativt og plassere det militære gjerdet rundt kulturminner, slik at man faktisk kan beskytte kulturminnet. Slike løsninger tror jeg er ekstra viktige der det er etnisk betingede konflikter. Da kan det være avgjørende for involverte parter å ta vare på kulturminner, slik at man ikke bidrar til økt konflikt. Kulturminner har betydning for identitet, og det er erfaringsmessig fare for eskalering dersom man tar i bruk kulturminner som bombemål.

Straffansvar etter straffelovens § 242 annet ledd er kun aktuelt i forbindelse med væpnet konflikt. Hvordan skal man forstå begrepet «væpnet konflikt»?

– Det kan jeg ikke gi et utfyllende svar på, men det er jo ikke bare snakk om vanlig symmetrisk krigføring. De asymmetriske truslene er mye tydeligere nå enn før, for eksempel med store terrororganisasjoner involvert. Jeg er nok mer opptatt av de

« Slike saker som at noen heller maling på Sinnataggen i Frognerparken, synes jeg politiet burde følge opp.

forebyggende elementene som sier at vi må ha «ordning og reda» i fred for å kunne håndtere en krigs- eller trusselsituasjon.

– Jeg har også lyst til å si at i arbeidet med implementeringen av Haagkonvensjonen og kulturminner vil vi få ansvar for ulike oppgaver. Forsvaret har sitt ansvar. De har en rolle i transport og logistikk knyttet til sivil sektor, men også ansvar for et større antall viktige kulturminner. Riksantikvaren har sin rolle som fagdirektorat, men kommunene har jo også oppgaver.

– Dersom det inntreffer et behov for å beskytte kulturminner, så må jo en eier av en verneverdig eiendom kunne ringe til kommunen og spørre hvor han kan hente sandsekker og plast. Kommunene er jo selv store kulturminneforvaltere. Har de en plan for hvordan slike tilfeller skal håndteres? Mitt forslag er at kommunene begynner å lage en plan for egne eiendommer og deretter utvider dette til å etter hvert kunne bistå andre eiere av kulturminner. Da har vi ordning og reda.

← Politihøgskolen i Slemdalsveien i Oslo består av flere bygg som er oppført i ulike tidsperioder og har ulik vernestatus. Formålet med fredningen er ifølge Byantikvaren i Oslo å bevare skolebygningen til venstre i bildet. Dette bygget, som ble ferdig i 1979 og er oppført i betong forblendet med tegl, har høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. Det representerer stilretningen strukturalisme. (kilde: kulturminnesok.no)

Straffansvar for foretakets ledelse

Tema for denne artikkelen er straffansvar for selskapets ledelse. Jeg vil først og fremst fokusere på styreleder, styremedlemmer og daglig leder, men det er ikke prinsipielle hindre for å rette straffansvar mot andre i ledende posisjoner.

Artikkelen konsentreres også om straffansvar for handlinger og unnløtelser begått i egenskap av styremedlem eller daglig leder. Det er selvfølgelig ikke tvilsomt at personer med styreverv eller stilling som daglig leder i prinsippet kan straffes for overtredelser av ethvert straffebud. For eksempel vil en styreleder kunne straffes for korrupsjon hvis hen selv yter en utilbørlig fordel til en medkontrahent, og en daglig leder vil

Tematikken knyttes dermed til straffansvarets rekkevidde. Ledelsens straffansvar bygger på at lederen har forsømt sine plikter som sådan. Det er kanskje andre, for eksempel underordnede ansatte, som har handlet eller forsømt seg på en slik måte at gjerningsbeskrivelsen i straffebud er overtrådt. I Vest Tank-saken, som jeg skal komme tilbake til, uttalte lagmannsretten at sakens hovedspørsmål var «hvor langt styreleders ansvar strekker seg i forhold til handlinger andre ansatte, og i særlig grad daglig leder, har foretatt seg». Jeg synes ikke formuleringen er helt presis. Vel er det slik at andre ansatte i selskapet vil kunne være nærmere det aktuelle hendelsesforløpet og de aktuelle gjerningene, men for styreleder vil det være hens egne handlinger eller unnløtelser knyttet til forvaltningen av selskapet som eventuelt leder til straffansvar. Jeg synes heller vi bør tale om straffansvarets rekkevidde

« Mer interessant i denne sammenheng er spørsmålet om personlig straffansvar kan utledes av ledelsesansvaret.

kunne straffes for utroskap hvis hen går inn i nettbanken og overfører penger fra selskapet til seg selv. Mer interessant i denne sammenheng er spørsmålet om personlig straffansvar kan utledes av ledelsesansvaret.

for ledelsens forvaltningsansvar.

Fremstillingen i det følgende fokuserer på ansvar i aksjeselskaper. Det kan likevel argumenteres med at de generelle prinsippene også har relevans for andre foretaksformer, selv om diskusjonen gjelder reglene i aksjeloven og rettspraksis knyttet til aksjeselskaper.

Hvorfor fokusere på personlig straffansvar?

Man kan spørre seg om hvorfor vi fokuserer på personlig straffansvar for foretakets ledelse. Sentralt her står antakelsen om at personlig straffansvar for et selskaps ledelse gjerne virker mer preventivt enn en foretaksstraff i form av bot. Vi tenker at ledelsen vil strekke seg lenger for å forebygge lovbrudd i selskapet dersom personlig straffansvar er en reell trussel. Dermed blir det viktig å holde fokus på dette temaet. Det er en uttalt målsetning i Økokrims etterforskninger å ettergå også selskapets ledelse for å plassere ansvar, og på den måten bidra til bedre forebygging og allmennprevensjon.

Grunnlaget for ledelsens ansvar

For at straff skal være aktuelt, må ledelsen ha forsømt seg på noe vis overfor det ansvaret den er tillagt. Vi må følgelig utlede hvilket ansvar ledelsen faktisk er tillagt i den konkrete virksomheten. Nedenfor tar jeg utgangspunkt i det mest naturlige startstedet, aksjelovens bestemmelser om styrets og daglig leders ansvar. I tillegg kan ansvar for ledelsen følge av andre lovbestemmelser, for eksempel i arbeidsmiljøloven, eller utledes av vedtekter eller generalforsamlingsvedtak.

Aksjeloven § 6-12 første ledd fastslår for det første at styret har det overordnede ansvaret for forvaltningen av selskapet: «Forvaltningen av selskapet hører under styret. Styret skal sørge for forsvarlig organisering av virksomheten.»

Ordlyden er vid, og ansvaret omfattende. Styrets ansvar omfatter også saker som hører inn under den daglige ledelse. Styret kan i prinsippet ikke avgrense sitt ansvar mot daglig leders ansvarsområde og kunne påstå seg fritatt

« Vi tenker at ledelsen vil strekke seg lenger for å forebygge lovbrudd i selskapet dersom personlig straffansvar er en reell trussel.

for straff fordi noe hører inn under den daglige ledelse. Arbeidsfordelingen mellom styret og daglig leder vil naturligvis etter omstendighetene innebære at styret har distanse til detaljer i virksomheten og den daglige driften. Det overordnede ansvaret tilligger imidlertid fortsatt styret. Styret må, både gjennom organiseringen av virksomheten som sådan og av styrearbeidet, sikre at det settes i posisjon til å utøve dette overordnede ansvaret etter § 6-12 første ledd. Det er også ansvarlig for at daglig leder utøver sin funksjon på adekvat vis.

For det andre har styret hovedansvaret for selskapets internkontroll, jf. § 6-12 tredje ledd: «Styret skal holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling og plikter å påse at dets virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.» Intern-

Tekst: politiadvokat, **Maria Bache Dahl**, Økokrim
// maria.bache.dahl@politiet.no

kontrollen skal sikre at selskapet oppfyller de krav om stilles til virksomheten, og at avvik og problemer oppdages og rettes. I de fleste tilfeller kreves det ikke at styret selv gjennomfører internkontrollen, men det må besørge og kontrollere at systemet for internkontroll eksisterer og fungerer tilfredsstillende. Det er også verdt å merke seg at styrets ansvar i så måte ikke er begrenset til økonomiske forhold. I relasjon til vår tematikk er det også et poeng at §6-12 tredje ledd tillegger styret det overordnede ansvaret for risikovurderinger, organisering av kontrollarbeidet og hvordan dette rapporteres til for eksempel styret.

For det tredje har styret et tilsynsansvar overfor daglig leder. Det følger av §6-13 første ledd: «Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelse og selskapets virksomhet for øvrig.» For så vidt følger dette allerede av styrets forvaltningsansvar, men går litt lenger i å presisere at tilsyn også er en del av styrets ansvar.

Daglig leder vil normalt ha større nærhet til og kunnskap om detaljer i driften. Hvis det skjer lovovertridelser i selskapet, vil det være naturlig å formode at daglig leder har bedre oversikt og kontroll over handlingene og unnlattelsene. Aksjeloven §6-14 første ledd fastslår: «Daglig leder står for den daglige ledelse av selskapets

empel variere med arten og omfanget av selskapets virksomhet. Aksjeselskaper kommer i mange forskjellige former, fra store konsern med et utall forretningsområder til mindre familiebedrifter med oversiktlig drift. Ledelsens kunnskap om driften og reelle mulighet til å påvirke den vil naturligvis variere langs en slik skala. Når det gjelder arten av virksomheten, så vil for eksempel risikofyllt virksomhet stille høyere krav til styrets oppmerksomhet om helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid (HMS) og internkontroll enn mindre risikofyllt virksomhet.

« Ansvar vil for eksempel variere med arten og omfanget av selskapets virksomhet.

Videre kan ledelsens ansvar tenkes å påvirkes av at aksjeselskapet er et eget rettssubjekt som kan ilegges foretaksstraff. Dette står imidlertid ikke i motsetning til at aksjeselskapets aktører kan pådra seg en form for personlig ansvar i forvaltningen av selskapet. Ett eksempel på slikt personlig ansvar er erstatningsansvar etter aksjeloven §17-1. Personlig straffansvar er et annet.

Rettssetningene om ledelsens straffansvar er kanskje best utviklet ved brudd på arbeidsmiljøloven. Grunnen kan være at arbeidsmiljøloven har eksplisitte regler om hvem som kan straffes for brudd på loven. I den videre fremstillingen vil jeg fokusere på ledelsens straffansvar ved brudd på arbeidsmiljøloven. Prinsippene for ledelsesansvar kan imidlertid være tilsvarende også for andre typer lovbrudd. Styret og daglig leder har ansvaret for at selskapet driver lovlig virksomhet. Det personlige ledelsesansvaret kan være med å begrunne

personlig straffansvar etter for eksempel verdipapirloven, for brudd på konsesjonsvilkår eller for forurensning.

Ledelsens straffansvar etter arbeidsmiljøloven

Nå skal jeg ta for meg to sakskomplekser som begge gjaldt alvorlige ulykker i private virksomheter der ledelsen ble tiltalt for brudd på arbeidsmiljøloven. Det blir da nødvendig å redegjøre litt nærmere for enkelte av reglene i arbeidsmiljøloven.

Arbeidsmiljøloven §19-1 (1) angir aktuelle subjekter for straff: «Innehaver av virksomhet, arbeidsgiver eller den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten» kan straffes ved brudd på loven eller pålegg gitt i eller i medhold av loven. Dette er en vid angivelse av hvem som kan straffes for brudd på loven.

Videre er arbeidsmiljøloven §4-1 helt sentral i straffesaker om arbeidsulykker. Bestemmelsens første ledd fastslår: «Arbeidsmiljøet i virksomheten skal være fullt forsvarlig ut fra en enkeltvis og samlet vurdering av faktorer i arbeidsmiljøet som kan innvirke på arbeidstakernes fysiske og psykiske helse og velferd.» Siste del av setningen peker i retning av risikovurderinger. Et fullt forsvarlig arbeidsmiljø forutsetter altså «en vurdering» av de forholdene i arbeidsmiljøet som kan påvirke arbeidstakernes helse og velferd.

Arbeidsmiljøloven §3-1 stiller krav om systematisk HMS-arbeid: «For å sikre at hensynet til arbeidstakers helse, miljø og sikkerhet blir ivaretatt, skal arbeidsgiver sørge for at det utføres systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid på alle plan i virksomheten.» Hva dette systematiske HMS-arbeidet skal omfatte, er detaljert regulert i annet ledd i §3-1, herunder risikokartlegging og -vurdering, avbøtende tiltak, forebygging og systematisk overvåking av internkontrollen. Det foreligger

også en rekke forskrifter med mer detaljerte krav til internkontrollen, både den generelle internkontrollforskriften fra 1996 og forskrifter som gjelder forskjellige typer virksomhet.

«For å sikre at hensynet til arbeidstakers helse, miljø og sikkerhet blir ivaretatt, skal arbeidsgiver sørge for at det utføres systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid på alle plan i virksomheten.»

Vest Tank-saken

Vinteren 2006–2007 drev Vest Tank AS i Gulen kommune behandling av store mengder bensin uten nødvendige tillatelser fra Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern. I mai 2007 eksploderte en av tankene på anlegget, etter at Vest Tank hadde forsøkt å løse et avfallsproblem denne bensinbehandlingen forårsaket. Åtte personer i nærheten var i umiddelbar fare, men heldige omstendigheter gjorde at liv ikke gikk tapt. Foruten livsfare for de som var i nærheten av tankene, medførte eksplosjonen og røyken fra den alvorlig forurensning og betydelige helseplager for en rekke personer i området.

Det er hensiktsmessig å utdype

Vest Tank-anlegget (nå Alexela) i Sløvåg, Gulen, Sogn og Fjordane. Åsted for eksplosjon i mai 2007 da avfall fra vasking av cokerbensin tok fyr.

↓ Foto: Wikipedia

« § 6-12 tredje ledd tillegger styret det overordnede ansvaret for risikovurderinger, organisering av kontrollarbeidet og hvordan dette rapporteres til for eksempel styret.

virksomhet og skal følge de retningslinjer og pålegg styret har gitt.»

De ovennevnte rettslige utgangspunktene vil åpenbart gi seg ulike utslag i ulike virksomheter. Ansvaret vil for eks-

saksforholdet litt, særlig med henblikk på de momentene som til slutt førte til domfellelse for selskapets ledelse.

Saksforhold

Selskapet hadde tillatelse til mottak og behandling av oljeholdig spylevann og sludge-vann fra skip og offshorevirksomhet. Dette er avfallsvann med ganske lav andel olje. Høsten 2006 innledet Vest Tank samarbeid med et annet selskap, Trafigura. Trafigura hadde opprinnelig drevet med rensing av et bensinprodukt

« Coker gasoline er forbudt å bruke i de fleste industriland på grunn av det giftige innholdet.

kalt coker gasoline om bord på skip utenfor kysten av Gibraltar. Renseprosessen genererte et sterkt basisk avfall, et lutavfall. Vest Tank og Trafigura avtalte i første omgang at Vest Tank skulle motta og behandle lutavfallet.

Etter hvert ble samarbeidet utvidet. Vest Tank skulle nå også motta og rense bensinproduktet coker gasoline. Denne bensintypen er forbudt å bruke i de fleste industriland på grunn av det giftige innholdet. Vest Tank satte deretter i gang med å rense coker gasoline og mottok seks skipslaster, nærmere bestemt 180 000 kubikkmeter, til rensing.

Dermed ble stadig mer lutavfall liggende på Vest Tanks anlegg, og selskapet så seg nødt til å ta grep for å løse avfallsproblemet. En prosjektgruppe ble opprettet, hvor blant andre daglig leder deltok. Gruppen kom opp med en uprøvd og eksperimentell metode med å tilsette saltsyre til avfallet for å nøytralisere det.

Denne nøytraliseringsprosessen ledet til eksplosjonen i mai 2007.

Tiltale for daglig leder og styreleder

Det var klart at Vest Tank ikke hadde de nødvendige tillatelser for mottak og behandling av verken lutavfallet eller bensinproduktet. Tiltalen reflekterte naturligvis dette, gjennom tiltaleposter for brudd på forurensningsloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I tillegg ble både daglig leder og styreleder tiltalt for overtredelser av arbeidsmiljølovens regler om sikring av et fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Konkret dreide det seg om mangelfulle risikovurderinger for den nye virksomheten med mottak og behandling av lutavfall og coker gasoline, og da særlig vedrørende eksplosjonsfaren.

Domfellelser

Daglig leder ble domfelt for en rekke forhold i Gulating lagmannsretts dom av 26. mai 2011.¹ Domfellelsen omfattet ulovlig avfallshåndtering og forurensning, og mangelfulle risikovurderinger etter både arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven.²

Lagmannsretten uttalte:

I høve til drifta på Vest Tank AS tidlegare, representerte omlegginga til bensinreinsing andre og større farar for arbeidsmiljøet. Det gjeld særleg brann- og eksplosjonsfaren som auka ved at store mengder A-væske vart handsama på anlegget... Dette var til høve som i særleg grad auka risikoen i høve til arbeidsmiljøet.

Det er ikkje lagt fram dokumentasjon som tilseier at det vart gjort noka kart-

legging, risikovurdering eller utarbeidd skriftlege prosedyrar i samband med bensinreinsinga som kan seiast å stetta krava i internkontrollføresegna. Det som er lagt fram av dokumentasjon gjeld dei opphavlege prosessane som gjekk føre seg ved anlegget i Sløvåg. Desse dokumenta har ikkje relevans for risikobiletet som var under bensinreinsinga.

Lagmannsretten er utan tvil komen til at B handla med forsett då han ved omlegginga av verksemda til bensinreinsing, trass i at han kjende til at det var nytta tankar og anna utstyr som innebar at bensinreinsing representerte fare for liv og helse til arbeidstakarane, gjennomførte omlegginga utan at dette vart risikovurdert og utan at det vart laga handlings- og tiltaksplanar for verksemda slik lova krev.

Oppsummert forelå altså stor risiko i virksomheten, uten at denne hadde vært gjenstand for tilfredsstillende risikovurderinger. Etter anke fra både påtalemyndigheten og daglig leder ble hans straffutmåling behandlet i Høyesterett.³ Resultatet var en skjerping av straffen fra lagmannsrettens dom, til fengsel i to år og fem års rettighetstap.

Styrelederens straffansvar ble behandlet separat fra domfellelsen av daglig leder på grunn av sykdom. I mars 2013 ble styreleder domfelt i lagmannsretten for de samme forholdene som daglig leder, altså blant annet mangelfulle risikovurderinger av omleggingen til mer risikofylt og annerledes virksomhet.⁴ Straffen ble satt

til fengsel i to år og fem måneder, og fem års rettighetstap. Den utmålte straffen reflekterte også at styrelederen var funnet skyldig i grov utroskap og forsikringsbedrageri i tingretten.

I denne dommen fra 2013 utledet Gulating lagmannsrett de sentrale rettssetningene for å konstatere straffansvar for selskapets ledelse:

Hovedspørsmålet er hvor langt styreleders ansvar strekker seg i forhold til handlinger andre ansatte, og i særleg grad daglig leder, har foretatt seg.

Dette må vurderes på bakgrunn av hva slags type virksomhet det er tale om, virksomhetens omfang, oversiktighet og den kunnskap styreleder rent faktisk hadde eller burde hatt. Momentene er ikke uttømmende.

« Dette må vurderes på bakgrunn av hva slags type virksomhet det er tale om, virksomhetens omfang, oversiktighet og den kunnskap styreleder rent faktisk hadde eller burde hatt. Momentene er ikke uttømmende.

Dette er gjeldende rett for den vurderingsnormen som skal legges til grunn for straffansvar for selskapets ledelse. Formuleringen har senere vært brukt i flere saker om straffansvar for foretakets ledelse etter arbeidsmiljøloven.⁵

Normen fremstår som veldig logisk – at selskapets risikoprofil spiller inn, for eksempel. Eller at selskapets størrelse spiller inn i vurderingen av ledelsens kjennskap til og mulighet til å påvirke de

1. LG-2010-98238. Daglig leder = B i lagmannsrettens dom.

2. Mangelfulle risikovurderinger var grunnlaget i tiltalepostene V og VII.

3. Rt. 2012, side 65.

4. LG-2011-60302 – LG-2012-23847. Styreleder = C i lagmannsrettens dom.

5. LF-2007-8566, TFJØR-2014-123218 – TFJØR-2014-146292 – TFJØR-2017-123221, TFRED-2019-43634

handlingene som begrunner straffansvar. Videre fremstår det rimelig at ledelsens positive kunnskap om og nærhet til handlingene tillegges betydning.

Om den konkrete subsumsjonen uttalte lagmannsretten:

I nærværende sak var det tale om en betydelig utvidelse av selskapets virksomhet fra mottak og behandling av oljeholdig sludge- og spylevann der vann i det alt vesentlige var hovedkomponenten, til mottak og rensing av bensinprodukt. C hadde kunnskap om utvidelsen, og kravet til aktsomhet blir da skjerpet i forhold til hans plikt til å holde seg orientert og følge med på hva som skjedde i selskapet.

I den samlede vurderingen vektla lagmannsretten en rekke momenter som talte for straffansvar for styrelederen:

- Han var med å stifte selskapet, var selv investor og skaffet eksternt kapital.
- Han var styreformann fra etableringen.
- Han var kjent med hvilke tillatelser selskapet hadde.
- Han ansatte selv daglig leder.
- Han hadde kontor i samme lokale som daglig leder.
- Han var relativt godt orientert om driften, herunder om driftsproblemer.
- Han hadde innsikt i regnskapsmessige detaljer.
- Han hadde selv økonomiske interesser i selskapet.
- Han tok de store beslutningene og strategivalg i selskapet.

Kort oppsummert var styrelederen i posisjon til å påvirke virksomheten og hadde konkret kunnskap om handlingene som ledet til ulykken. Han pliktet da å gjøre mer for å sikre at virksomheten gjennomførte risikovurderinger.

Eina-saken Saksforhold

Eina-saken gjelder en alvorlig arbeidsulykke i en virksomhet som drev med omsmelting av aluminium. I november 2017 eksploderte en smelteovn i aksjeselskapets lokaler på Eina. Eksplosjonen skjedde tidlig om morgenen, og det var fire ansatte i fabrikklokalene i ulykkesøyeblikket. To personer omkom momentant. En person fikk omfattende brannskader og PTSD, og en annen fikk mindre fysiske skader. Produksjonshallen ble totalt ødelagt, og tilstøtende haller ble også skadet. Kontor og andre etasje på verkstedet ble totalskadet av brannen som ble utløst av eksplosjonen.

Eksplosjonen oppsto inne i en smelteovn under smelting av aluminiumskrap. Verken den påfølgende politietterforskningen eller granskningen iverksatt etter pålegg fra Arbeidstilsynet kunne konkludere entydig med hva som var årsaken til ulykken. Granskningsgruppa mente den mest sannsynlige årsaken var at «innesluttet vann har kommet ned i flytende aluminium». Kripas' ekspertise fant at eksplosjonen «sannsynligvis» skyldtes at «vann eller tilsvarende reaktant er tilført smelteovnen». Det var uomtvistet under rettsforhandlingene at det utgjør stor eksplosjonsfare dersom innesluttet vann omslutes av flytende aluminium. Eksplosjon i en smelteovn kan da typisk skje hvis vann lukkes inne i hulrom eller rør i aluminiumskrapet, og man ikke tar grep for å unngå at slikt aluminiumskrap blir fylt på i allerede smeltet aluminium.

« Kort oppsummert var styrelederen i posisjon til å påvirke virksomheten og hadde konkret kunnskap om handlingene som ledet til ulykken.

dere entydig med hva som var årsaken til ulykken. Granskningsgruppa mente den mest sannsynlige årsaken var at «innesluttet vann har kommet ned i flytende aluminium». Kripas' ekspertise fant at eksplosjonen «sannsynligvis» skyldtes at «vann eller tilsvarende reaktant er tilført smelteovnen». Det var uomtvistet under rettsforhandlingene at det utgjør stor eksplosjonsfare dersom innesluttet vann omslutes av flytende aluminium. Eksplosjon i en smelteovn kan da typisk skje hvis vann lukkes inne i hulrom eller rør i aluminiumskrapet, og man ikke tar grep for å unngå at slikt aluminiumskrap blir fylt på i allerede smeltet aluminium.

← Foto tatt fire dager etter eksplosjonen på Eina. Foto tatt av Heli-30.

Rettsforhandlinger

I tingretten ble daglig leder dømt for brudd på plikten til å sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø, og for mangelfulle risikanalyser.⁶ Straffen ble satt til fengsel i ti måneder. Styreleder ble idømt en bot på 120 000 kroner for mangelfull risikoanalyse, mens virksomheten ble ilagt én million kroner i foretaksstraff. Dette var lavere enn påtalemyndighetens påstand, som var 5,3 millioner kroner i bot for foretaket og fengsel i ett år og fire måneder for daglig leder.

Etter en fullstendig anke fra daglig leder over plikten til å sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø ble han frifunnet for denne posten i lagmannsretten.⁷ Tiltaleposten for mangelfull risikoanalyse ble imidlertid ikke anket til lagmannsretten, og daglig leder fikk i lagmannsretten utmålt en straff på 25 000 kroner i bot for denne posten. Styrelederen rettsanvendelsesanke ble behandlet separat, for ham kom lagmannsrettens dom et par uker etter frifinnelsen av daglig leder.⁸ Styrelederen ble frifunnet for manglende tilsyn med virksomhetens internkontroll.

Påtalemyndighetens anker til Høyesterett ble ikke tillatt fremmet. Det er også verdt å nevne at foretaksstraffen ble rettskraftig avgjort ved tingrettens dom, men at foretaket har begjært saken gjenopptatt etter lagmannsrettens frifinnelse av daglig leder og styreleder.

Tiltaler og forelegg

Etterforskningen munnet ut i tiltale for daglig leder og to forelegg utstedt til henholdsvis styreleder og virksomheten. Daglig leder ble tiltalt for ikke å ha sikret at arbeidsmiljøet var fullt forsvarlig, herunder for at rutinene for påfyll av aluminiumskrap i smelteovnene ikke var forsvarlige. Han ble også tiltalt for at kvaliteten på virksomhetens risikovurderinger var for dårlig. Dette medførte igjen at det ikke ble iverksatt risikoreducerende tiltak.

Styreleders forelegg bygget på at han hadde unnlatt å følge opp styrets tilsyns- og kontrollansvar for HMS-aspekter og risikovurderinger i virksomheten. Forelegget mot virksomheten bygget på mangelfulle risikovurderinger og unnlatelsen av å sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.

6. TGJOV-2020-36347 – TGJOV-2020-36978 – TGJOV-2020-036947.

7. LE-2021-65363.

8. LE-2022-26677.

Hvorfor ble daglig leder og styreleder frifunnet?

I dommen mot daglig leder pekte lagmannsretten først på «en omfattende plikt til i alle henseender å sørge for fullt forsvarlig arbeidsmiljø». Et flertall på seks dommere konkluderte imidlertid med at daglig leder var «lite å klandre... hva gjelder plikten til å sørge for et i alle henseender fullt ut forsvarlig arbeidsmiljø forut for eksplosjonen». Slik jeg forstår rettens premisser, ligger det innbakt i flertallets vurdering en konklusjon om at det ikke var bevist utover enhver rimelig tvil at eksplosjonen var forårsaket av en vandampeksplosjon som nevnt ovenfor.

Ei heller fant lagmannsrettens flertall det bevist at eksplosjonen var forårsaket av en risikabel smelteprosess, dårlig opplæring og/eller dårlig kontroll med skrap som ble fylt i smelteovnen. Dette var forhold som påtalemyndigheten anførte at samlet sett utgjorde brudd på arbeidsmiljøloven § 4-1. Rettens flertall mente: «Når årsaken til ulykken er ukjent, er det mer enn teoretisk tvil om hvorvidt eksplosjonen skyldtes forhold tiltalte må anses ansvarlig for.»

Selv om daglig leder ble domfelt for å ha undervurdert risikoen for alvorlige uhell under aluminiumsmelting (jf. den ikke påankede posten om mangelfulle risikovurderinger), fant det samme flertallet at det ikke var ført tilstrekkelige bevis

« Ei heller fant lagmannsrettens flertall det bevist at eksplosjonen var forårsaket av en risikabel smelteprosess, dårlig opplæring og/eller dårlig kontroll med skrap som ble fylt i smelteovnen.

for at denne undervurderingen «gjen-speiles i sikkerhetsarbeidet» i selskapet. Mindretallet på én dommer fant at daglig leder ikke hadde oppfylt plikten til å sørge for fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Vurderin-

gen var: «Samlet sett bidro muligheten for rutinesvikt hos leverandør, overfladisk kontroll av skrot, svake eller manglende sikkerhetsrutiner, lite systematikk i opplæringen, m.m. til at en vandampeksplosjon kunne skje...»

« Samlet sett bidro muligheten for rutinesvikt hos leverandør, overfladisk kontroll av skrot, svake eller manglende sikkerhetsrutiner, lite systematikk i opplæringen, m.m. til at en vandampeksplosjon kunne skje.

Ankeforhandlingen for styrelederen fant sted to dager etter at lagmannsretten hadde frifunnet daglig leder for ikke å ha sikret fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Både aktor og forsvarer var enige om at frifinnelsen av daglig leder ikke hadde noen form for rettskraftsvirkninger for styrelederen. Han var jo i tillegg tiltalt for egne handlinger og manglende oppfølging av styrets tilsyns- og kontrollansvar. Likevel kan man forstå at dersom de to dommene ses under ett, fremstår det merkelig dersom styreleder ilegges et større ansvar og strengere straff enn daglig leder.

Det var da også forholdet til den daglige ledelsen som var lagmannsrettens begrunnelse for frifinnelsen av styreleder:

I utgangspunktet må det legges til grunn at internkontrollen, når ikke noe annet er sagt, hører under daglig leder, jf. aksjeloven § 6-14, og ikke styret. I saken her følger det dessuten av en udatert stillingsinstruks at daglig leder hadde det overordnede ansvaret for HMS-arbeidet. Dersom dette er en forsvarlig organisering av virksomheten, jf. aksjeloven § 6-12 første ledd annet punktum, vil det ikke være et styreansvar å be om jevnlig orientering om

bedriftens risikoanalyser eller drøfte tiltak for å redusere faremomentene.

Lagmannsretten sluttet seg ikke til påtalemyndighetens anførsel om at HMS-arbeid og internkontroll i særlig grad er et styreanliggende i spesielt risikoutsatt virksomhet, som her, ei heller anførselen om at styreleder hadde særlige forutsetninger for kjennskap til bransjen og risikoforholdene.

Konklusjon

Felles for Vest Tank-saken og Eina-saken var at årsaken til ulykkene ikke lot seg fastslå i detalj. I Vest Tank-saken uttalte Høyesterett: «Slik saken ligger an, er den nærmere årsaken til eksplosjonen av underordnet betydning for den strafferettslige bedømmelsen: Det sentrale er at Vest Tank ikke hadde tillatelse fra Klif til å gjennomføre prosessen med å tilsette saltsyre til det utspedte lutavfallet.»⁹ Lagmannsretten uttalte: «Årsaken er hel-

« Etter mitt syn er det ingen grunn til å lempe på kravene til HMS-arbeid og internkontroll for en virksomhets ordinære drift.

ler ikke nå funnet, og også lagmannsretten finner at denne ikke har betydning for skyldspørsmålet slik saken ligger an for C og A. Det er ingen tvil om at saltsyretilsettingen har vært en nødvendig og medvirkende årsak, og at eksplosjonen var et resultat av årsaker som ikke lå utenfor de tiltaltes kontroll dersom de hadde opptrådt aktsomt.»¹⁰

En forskjell mellom de to sakene er at bensinrensingen i Vest Tank-saken var

virksomhet av en helt annen karakter og risikoprofil enn den foretaket hadde erfaring med og tillatelse til å drive. I Eina-saken skjedde ulykken under den ordinære driften. Etter mitt syn er det ingen grunn til å lempe på kravene til HMS-arbeid og internkontroll for en virksomhets ordinære drift. Det er formodentlig under ordinær drift at de fleste arbeidsulykker skjer. Tvert imot ligger det i

« Det er ingen tvil om at saltsyretilsettingen har vært en nødvendig og medvirkende årsak, og at eksplosjonen var et resultat av årsaker som ikke lå utenfor de tiltaltes kontroll dersom de hadde opptrådt aktsomt.»

arbeidsmiljølovens kjerneområde å planlegge for og minimere risikoen som følger av virksomhetens normale aktiviteter, og det kan argumenteres for at det på dette feltet bør stilles strengere krav til HMS-arbeidet. Helt uforutsette og tilfeldige hendelser kan man derimot ikke forvente at HMS-arbeidet skal være innrettet på.

Vest Tank-saken oppstiller tilsynelatende strengere krav til foretakets ledelse enn Eina-saken. Det er likevel verdt å merke seg hvordan begge sakene turnerer spørsmålet om ledelsens ansvar. I Eina-saken la lagmannsretten avgjørende vekt på bevisvurderingen av årsakssammenhengen mellom ulykken og ledelsens handlinger og unnlatelser. I Vest Tank-saken fant retten derimot at ledelsen hadde reelle muligheter til å påvirke elementer i handlingsforløpet, og at risikoen kunne vært redusert eller fjernet med adekvate tiltak. I saker hvor straffansvar for foretakets ledelse er aktuelt, bør begge saker være kjent.

9. Rt. 2012 side 65, avsnitt 69.

10. LG-2011-60302 – LG-2012-23847.

Tekst: **Brian Wennberg og Jonas Lundh Berner**, Miljødirektoratet
 // brian.wennberg@miljodir.no og jonas.berner@miljodir.no

Tilsyn med EUs tømmerforordning – erfaring fra forvaltningen og noen rettsavgjørelser

Har du tenkt over hvor treverket i din nye bokhylle egentlig kommer fra? Handel med tømmer og treprodukter som stammer fra ulovlig hogst, er et stort internasjonalt klima- og miljøproblem. Et problem som EU har hatt som mål å løse gjennom lovgivning, tilsyn og bilaterale avtaler med tømmerproduserende land.

12. desember 2022 ble daglig leder i et selskap som omsetter teak, dømt i Nederland for brudd på EUs tømmerforordning artikkel 4 (District Court Amsterdam, sak nr. 81/052765-22). Teakplankene fra Myanmar skulle brukes til innredning av fritidsbåter. Varene kom på EU-markedet gjennom Tsjekkia for levering i Nederland.

Hva handler egentlig tømmerforordningen om?

EUs tømmerforordning (EU) 995/2010

Tømmerforordningen og tilhørende forordninger er implementert i Norge gjennom to tømmerforskrifter hjemlet i

naturmangfoldloven og skogbrukslova. Landbruksdirektoratet er ansvarlig myndighet for omsetning av norsk tømmer. Miljødirektoratet har ansvar for forskrift om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse utenfor Norge.

Tømmerforordningen stiller krav til bedrifter som omsetter tømmer og treprodukter på EU-/EØS-markedet. Tollkodene i vedlegg 1 til forordningen definerer hvilke varer som er regulert. Dette gjelder blant annet rundtømmer, bjelker, plank, fyringsved, forskjellige typer behandlede treplater, papirprodukter, møbler og prefabrierte bygninger – det vil si ferdige, lafta hytter og større elementer til bygninger.

En bedrift kan ha rolle som «virksomhet» (eng. Operator) eller «forhandler» (eng. Trader) for en importert vare. En «virksomhet» er den som plasserer tømmeret eller treproduktene på EU-/EØS-

markedet for første gang. Det vil i praksis si når varer som kommer fra land utenfor EU-/EØS-området, blir tolleklart inn på markedet. Varer som en norsk bedrift mottar fra for eksempel Danmark, er per definisjon plassert på EØS-markedet i Danmark. Da har den norske bedriften kun rolle som «forhandler». Det stilles

« Tømmerforordningen stiller krav til bedrifter som omsetter tømmer og treprodukter på EU-/EØS-markedet.

strengere krav til en virksomhet enn en forhandler. En bedrift kan ofte ha begge rollene dersom den har leverandører både i og utenfor EU-/EØS-området.

For *virksomheter* skal det være forbudt å bringe i omsetning ulovlig avvirket

Europas tredje største havn i Valencia, Spania, der blant annet trevarer fra resten av verden distribueres videre i Europa. Foto: Brian Wennberg →

tømmer eller treprodukter av slikt tømmer. For å omsette varene på EU-/EØS-markedet må de iht. tømmerforordningen EU 995/2010 artikkel 4 «utvise tilbørlig aktsomhet» og kontrollere at tømmeret ikke stammer fra ulovlig hogst. Regelverket krever at de har skriftlige rutiner for å skaffe dokumentasjon, gjennomføre risikovurderinger og ved behov sette i verk risikoreduserende tiltak. En *forhandler* må dokumentere hvor han har kjøpt varer, og hvilke profesjonelle aktører han har solgt varer til.

Rutinene skal sikre at bedriften ikke bringer i omsetning trevarer i strid med aktsomhetskravet.

Tiltalte i Nederland ble dømt for ikke å sette i verk tilstrekkelige og forholds-

« Det viktigste er kanskje at en virksomhet må utvise aktsomhet når varer plasseres på markedet.

messige tiltak for å redusere risikoen for ulovlig hogst effektivt, for eksempel ved å innhente ytterligere opplysninger eller dokumenter, og/eller gjennom tredjepartskontroll. Retten fremholder at det straffverdige er at den domfelte satte sine egne kommersielle interesser foran fellesskapets interesser i å bevare bærekraftig skogbruk og hindre ulovlig tømmer på markedet. Domfelte skal ha blitt advart flere ganger av den nederlandske tilsynsmyndigheten før han ble anmeldt. Det var domfelte som hadde kontroll på importen til firmaet, og som tross advarslene likevel valgte å fortsette omsetningen av tømmer med høy risiko.

Det har ikke ennå vært noen saker i

det norske rettssystemet med brudd på tømmerforordningen. Tilsyn er et effektivt middel for å avdekke brudd og håndheve regelverket. Miljødirektoratet anmelder de mest alvorlige sakene, eksempelvis der det avdekkes tømmer eller treprodukter

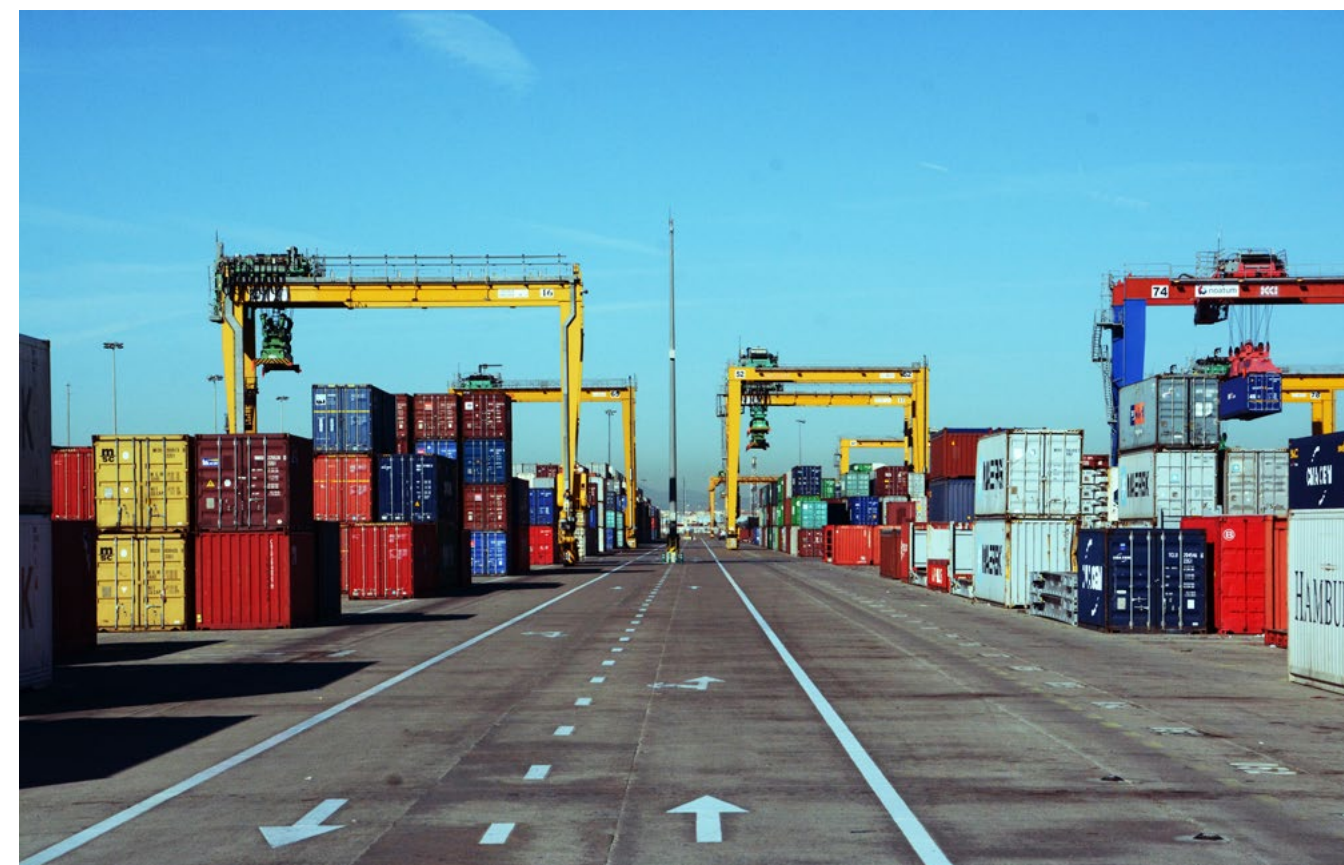
« Tilsyn er et effektivt middel for å avdekke brudd og håndheve regelverket.

fra ulovlig hogst, eller der virksomheter ikke har en ordning for tilbørlig aktsomhet. Det kan også dreie seg om gjentatte brudd på krav i regelverket.

Det er ofte en misoppfatning om at tømmerforordningen kun gjelder tropiske treslag eller trua arter. Tømmerforordningen gjelder i prinsippet alt tømmer uansett hvor i verden det er avvirket. Den stiller krav om at tømmeret skal være hogget i tråd med lovgivningen i hogstlandet. Det gjelder ikke bare regelverk som skal beskytte naturmangfoldet, men også regler for blant annet skogdrift, hogstrettigheter, sanksjoner, skatter og avgifter.

« Tømmerforordningen gjelder i prinsippet alt tømmer uansett hvor i verden det er avvirket.

Treslag som er omfattet av CITES-forskriften, som regulerer handel med truede og sårbare arter, er unntatt fra tømmerforordningen. Her er det egne regler som gjelder.

Tilsyn fra ansvarlig myndighet

Miljødirektoratet gjennomfører årlig tilsyn hos mellom 10 og 20 virksomheter. Importører blir valgt ut på grunnlag av importdata fra Tolletaten og bestemte risikokriterier. Gjennom tilsynsvirksomheten kontrollerer vi at importøren kan

« Gjennom tilsynsvirksomheten kontrollerer vi at importøren kan dokumentere leverandørskjeden.

dokumentere leverandørskjeden. Miljødirektoratet vil da granske dokumentasjonen som virksomheten skal ha innhentet før varene ble plassert på markedet, for å sjekke at den er ekte og gyldig. Vi kontrollerer at risikovurderinger og dokumentasjon oppbevares i fem år.

For å verifisere opplysninger om treslag og opprinnelse tar vi stikkprøver av treprodukter. Ved å analysere for stabilt isotop kan man si noe om grunnforholdene der treet vokser, og dermed opprin-

nelsen til tømmeret. Dersom anatomisk treslagbestemmelse med mikroskop ikke gir tilstrekkelig svar, kan DNA-analyse brukes for å identifisere en bestemt bestand og fastslå hvilken underart det dreier seg om.

Ved hjelp av både DNA- og isotopanalyser har Miljødirektoratet flere ganger avdekket uoverensstemmelse mellom dokumentasjon som er lagt frem, og treproduktene som selges.

Vi har sett en positiv utvikling over tid ved at stadig flere bedrifter har rutiner på plass. Det er fortsatt manglende kunnskap om hva regelverket krever i praksis, selv om det er gitt god informasjon. Mange bedrifter setter ikke i verk tilstrekkelige tiltak for å sikre at de driver virksomheten i samsvar med kravene. De har ofte et godt overordnet bilde av hva

« Ved hjelp av både DNA- og isotopanalyser har Miljødirektoratet flere ganger avdekket uoverensstemmelse mellom dokumentasjon som er lagt frem, og treproduktene som selges.

som kreves, men det skorter på detaljer og implementering av rutinene. Begge deler er forutsetninger for at systemet skal fungere etter hensikten.

Dersom risikoen for ulovlig hogst ikke er ubetydelig, må det settes i verk risikoreduserende tiltak – for eksempel skaffe mer opplysninger eller at en tredjepart bistår i arbeidet. Det var dette hovedtaltale i Nederland ble dømt for, manglende risikoreduserende tiltak. Flere avgjørelser i andre EU-land viser at virksomhetene ikke innhenter nok opplysninger om leverandørkjeden og/eller ikke setter i verk tilstrekkelige tiltak for å tette hullene i dokumentasjonen. Se eksempelvis en dom fra Förvaltningsrätten i Jönköping, dom 2016-10.05, mål nr. 2095-16, der en virksomhet nektet å betale tvangsmulkt for manglende dokumentasjon på lovlig hogst i Burma (se-

ner Myanmar). Se også en tilsvarende avgjørelse fra retten i Nord-Nederland (Rechtbank Noord-Hoolland) 24-05-2017, sak nr. AWB-16-5358, som gjaldt tømmer fra Kamerun. Disse sakene gjelder klage på tvangsmulkt som er ilagt av myndighetene på grunn av mangelfull dokumentasjon eller manglende risikoreduserende tiltak.

Om konflikttømmer og sanksjoner

Et av risikokriteriene som skal være med i aktsomhetsvurderingen, er sanksjoner som FNs sikkerhetsråd eller Rådet for Den europeiske union har innført på import eller eksport av tømmer.

I 2021 innførte EU sanksjoner mot det statlig kontrollerte tømmersekskapet Myanmar Timber Enterprise (MTE) for å hindre at tømmer fra konfliktområder kommer inn på EU/EØS-markedet. En ekspertgruppe i EU-kommisjonen konkluderte allerede i 2017 med at det ikke var mulig å redusere risikoen for ulovlig hogst i Myanmar til ubetydelig.

Etter Russlands invasjon av Ukraina er det innført en rekke sanksjoner mot russiske varer – herunder tømmer og treprodukter, virksomheter og enkeltpersoner. I Norge er det Utenriksdepartementet som er ansvarlig myndighet for sanksjonsforskrift Ukraina og sanksjonsforskrift Belarus. Brudd på sanksjoner vil også kunne innebære brudd på tømmerforskriften.

← Prøve fra en møbelgrossist der DNA-analyse kombinert med isotop-analyse avdekket feil art og hogstland, og forfalsket dokumentasjon.

« Flere avgjørelser i andre EU-land viser at virksomhetene ikke innhenter nok opplysninger om leverandørkjeden og/eller ikke setter i verk tilstrekkelige tiltak for å tette hullene i dokumentasjonen.

Det har kommet flere meldinger fra ansvarlige myndigheter i EU om at dagens sanksjoner mot Russland omgås, og at russisk tømmer «grønnvaskes» via Tyrkia, Kasakhstan og Kirgisistan. Miljødirektoratet har derfor også fokus på import fra disse landene, og samarbeider med myndighetene i EU.

Sanksjonsmuligheter etter naturmangfoldloven og saker i Norge

Naturmangfoldloven har flere hjemler for sanksjonering der Miljødirektoratet har kompetanse. Blant annet kan Miljødirektoratet med hjemmel i naturmangfoldloven § 72a beslaglegge gjenstander som antas å være innført eller omsatt i strid med reglene, og videre inndra samme gjenstand etter § 72b. Etter § 73 kan direktoratet ilegge tvangsmulkt for å sikre at bestemmelsene i naturmangfoldloven blir overholdt når det oppdages en overtredelse.

Miljødirektoratet varsler i noen saker tvangsmulkt for å få virksomheter til å etterkomme krav i tømmerforordningen. I noen få tilfeller går tvangsmulkten videre til vedtak og inndrivning.

Etter naturmangfoldloven § 74 kan

← For mikroskopanalyse gjøres forskjellige snitt av fibre i en treprøve, som så sammenlignes med en database.

Det finnes mange typer mer eller mindre bearbejdede trematerialer på markedet, og disse krever forskjellige analysemetoder.

↓ Foto: Miljødirektoratet

Miljødirektoratet ilegge virksomheter overtredelsesgebyr for brudd på nml. § 26 jf. forskrift om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse utenfor Norge. Denne regelen kom i januar 2021, og overtredelsesgebyrene for virksomheter kan være opp til seks ganger folketrygdens grunnbeløp.

Miljødirektoratet bruker hele spekteret av virkemidler for å få til bedre regelverksetterlevelse, både tvangsmulkt,

« Miljødirektoratet bruker hele spekteret av virkemidler for å få til bedre regelverksetterlevelse, både tvangsmulkt, overtredelsesgebyr og anmeldelser.

overtredelsesgebyr og anmeldelser. To store møbel- og interiørvirksomheter har så langt blitt ilagt overtredelsesgebyr, henholdsvis på kr 350 000 og kr 275 000. Grunnlaget for begge var at det ved gjentatte tilsyn ble avdekket at de ikke gjorde risikovurdering av varer innen 12 måneder. I lys av omfanget av ulovlig hogst, særlig i tropiske strøk, er det en risiko for at det omsettes

↑ Prøve til analyse. Foto: Miljødirektoratet

treprodukter fra ulovlig avvirket tømmer på det norske markedet. Virksomhetene har ikke utvist tilbørlig aktsomhet. Se nyhetssaker på Miljødirektoratets hjemmesider:

- <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2022/juni-2022/skeidar-ma-betale-gebyr-pa-350-000-kroner/>
- <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2022/desember-2022/home--cottage-as-far-straffegebyr-pa-275-000-kr/>

Ideelle organisasjoners rolle som varslere

I flere saker er det ikke-statlige ideelle organisasjoner (NGO-er) som har satt søkelys på ulovlig hogst eller avskoging. For eksempel i wengesaken var det Greenpeace som kastet lys over problemer knyttet til import av wengetømmer

« I flere saker er det ikke-statlige ideelle organisasjoner som har satt søkelys på ulovlig hogst eller avskoging.

fra Kongo til Belgia, Tyskland og Tsjekkia. Saken fra Nederland har bakgrunn i opplysninger som Environmental Investigation Agency (EIA) ga til nederlandske myndigheter. Organisasjoner som Greenpeace, World Wide Fund for Nature (WWF), EIA, Forest Trends, Institute for Environment and Development (IIED), Global Witness, Earth Sight m.fl. har gjennom årene publisert en rekke rapporter om ulovlig hogst i forskjellige deler av verden som er veldig

nyttige for tilsynsmyndigheter. I tillegg har EU i samarbeid med FN utarbeidet landrapporter om samme tema.

EUs forordning om avskogingsfrie råvarer og produkter (COM/2021/706)

Nå kommer det en ny EU-forordning som skal erstatte tømmerforordningen og ta tak i det større problemet med avskoging. I tillegg til at flere produkttyper av tre vil bli omfattet, slik som trekull, sittemøbler og trykksaker, foreslås det å regulere også andre varer som forbindes med avskoging. Ikke bare virksomheter, men også store forhandlere, vil måtte utvise aktsomhet ved import og eksport av blant annet palmeolje, soya, tømmer, kakao, kaffe, kjøtt og lær fra kveg, og gummi, avhengig av risikonivå i opprinnelseslandet. I tillegg til dokumentasjon av leverandørkjeden blir det da krav om GPS-koordinater som viser om varen stammer fra et område der det har foregått avskoging etter 2020. EU utvikler et eget, digitalt due diligence-system som virksomhetene skal bruke. Et annet nytt element er at tollmyndighetene skal utføre kontroll av aktsomhetserklæringer før varen kan innføres, basert på risikoanalyse.

Ny forordning forventes å tre i kraft i EU juni 2023, og vil gjøres gjeldende fra desember 2024. Norges regjering har ennå ikke tatt stilling til implementering i norsk lovverk.

Tekst: politiadvokat 2 **Elisabeth Rastad**, Øst politidistrikt // elisabeth.rastad@politiet.no

↑ Dronefoto som viser hogsten av kantona mellom Botner tjern og fylkesvegen.

Kommune domfelt i Borgarting lagmannsrett for betydeleg hogst i naturreservat på Larkollen

Moss kommune blei i lagmannsretten sin dom av 19. september 2022, publisert i LB-2022-11106, domfelt for brot på vassressurslova §§ 11 og 63 til føretaksstraff på kr 450 000 etter å ha felt over 500 tre av ulike sortar i Vardåsen naturreservat på Larkollen. I tingretten blei kommunen òg domfelt for brot på naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 37 jf. forskrift om Vardåsen naturreservat, til ei bot stor kr 600 000 og kr 50 000 i sakskostnader. Moss kommune anka dommen, og lagmannsretten kom til at det ikkje var grunnlag for å bruke naturmangfaldlova i konkurrans med vassressurslova, jf. naturmangfaldlova § 75 tredje ledd.

Området Vardåsen i tidlegare Rygge kommune blei ved forskrift av 9. juli 1993 nr. 694 freda som naturreservat. Naturreservatet er oppretta med heimel i naturmangfaldlova § 37. Formålet med Vardåsen naturreservat er etter forskrifta § 2 «å bevare et område med særlig betydning for biologisk mangfold med

spesielle naturtyper i form av et variert barskogområde, med tilhørende plante- og dyreliv».

Forvaltningsmakta for Vardåsen naturreservat låg tidlegare hos Fylkesmannen i Østfold (no Statsforvaltaren i Oslo og Viken). Moss kommune overtok forvaltningsmakta over naturreservatet etter

LB-2022-11106

↑ Biletet viser vestbredda av Botnertjernet med intakt kantvegetasjon på motsett side av der hogsten skjedde. Foto: statsforvaltaren i Oslo og Viken.

samanslåinga med tidlegare Rygge kommune frå 1. januar 2020. Den omfattande hogsten av 537 tre av gran, furu, osp, bjørk og eik langs Botnertjern i Vardåsen naturreservat skjedde med Moss kommune som tiltakshavar i perioden 23. til 28. januar 2020. Kommunen blei politimeld for hogsten i april 2020, både av Sabima og Naturvernforbundet.

Den dåverande skogbrukssjefen i kommunen meinte trea måtte fellast på grunn av trafikktryggleiken. Statens vegvesen hadde ikkje teke eit slikt initiativ, men både skogbrukssjefen og grunneigaren i hogstområdet var opptekne av at

å behandle hogsten formelt med ein dispensasjonssøknad.

Maskinføraren kontakta den dåverande skogbrukssjefen undervegs i hogsten fordi trea var i dårlegare stand enn dei hadde trudd. Skogbrukssjefen var på fleire synfaringar under hogsten, og han var einig i at dei skulle felle fleire tre enn det som var planlagt.

Minking av verneverdiane – verneforskrifta

Lagmannsretten er i dommen ikkje i tvil om at hogsten har gjort verneverdiane i verneformålet ringare ved at vegetasjonen er påført betydeleg skade, og at dyrelivet òg er påført skade, øydelegging og unødig forstyrring, jf. verneforskrifta § 3. Det blir vist til vitneforklaringar frå fem ulike biologar under ankeforhandlinga i lagmannsretten. Lagmannsretten skriv at skade på dyrelivet i ein periode òg blir ramma, sjølv om miljøet «i hovedsak gradvis vil justere seg tilbake», jf. HR-2020-955-A, avsnitt 28.

Lagmannsretten finn vidare at Moss kommune ikkje hadde heimel i naturmangfaldlova § 47 til å hogge trea som skjøtselstiltak, og det var heller ikkje gitt

det hadde vore fleire trafikkulykker langs Botnertjern. Etter ei synfaring med ein representant frå Fylkesmannen i Østfold 8. januar 2020 blei det avtalt å ta ut ein del dårlege tre, og at det ikkje var nødvendig

dispensasjon til hogsten med heimel i naturmangfaldlova § 48. Dei objektive vilkåra for å dømme Moss kommune til ansvar for brot på naturmangfaldlova § 75, jf. § 37, jf. verneforskrifta var dermed oppfylte.

Brot på vassressurslova

Formålet med vassressurslova er «å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk og forvaltning av vassdrag eller grunnvann», jf. vassressurslova § 1. I § 11 om kantvegetasjon står det at det langs bredda av vassdrag med årssikker vassføring skal «oppretholdes et begrenset naturlig vegetasjonsbelte som motvirker avrenning og gir levested for planter og dyr.»

Lagmannsretten finn det bevist at hogsten i vegetasjonsbeltet langs Botnertjern innebar ei endring av biotopen, og at dyre- og planteartane ikkje lenger fekk eit like godt livsmiljø som før hogsten. Vidare finn lagmannsretten at hogsten påverka avrenninga negativt. Etter dette konkluderer lagmannsretten at hogsten var eit brot på vassressurslova § 11.

Førelegget lydte på brot på vassressurslova § 63 tredje ledd, som er det strengare straffebodet som krev betydeleg skade på menneske, miljø eller eigedom eller andre skjerpande omstende. I HR-2020-955-A, avsnitt 62, uttaler Høgsterett at domstolane kan utøve eit «bredt skjøn» ved vurderinga av om det er skjerpande omstende etter vassressurslova § 63. Lagmannsretten finn, som påtalemakta, at dette vilkåret er oppfylt og domfeller etter det strengare straffebodet.

Kan det dømmast til straff for brot på både naturmangfaldlova og vassressurslova?

Naturmangfaldlova § 75 tredje ledd lyder slik:

Dersom en overtredelse av en eller flere av bestemmelsene som nevnt i første ledd samtidig innebærer overtredelse av andre lovers regler, gjelder naturmangfoldlovens regler om straff i den utstrekning tilsvarende straff ikke er hjemlet i vedkommende lov.

I denne saka hadde påtalemakta, bl.a. ut frå utsegnene innhenta frå NVE og Miljødirektoratet, valt å heimle brota i naturmangfaldlova § 75 første ledd og vassressurslova § 63 tredje ledd. Naturmangfaldlova § 75 andre ledd, som heimlar det grove lovbrotet, lyder slik:

« Førelegget lydte på brot på vassressurslova § 63 tredje ledd, som er det strengare straffebodet som krev betydeleg skade på menneske, miljø eller eigedom eller andre skjerpande omstende.

Grov overtredelse av første ledd straffes med bøter eller fengsel inntil fem år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, legges særlig vekt på om den har medført eller voldt fare for betydelig skade på naturmangfoldet, om skaden på naturmangfoldet må anses uopprettelig, graden av skyld, og om overtrederen har truffet forebyggende eller avbøtende tiltak.

Det kan vere vanskeleg å føre bevis for desse kriteria i retten utan ei utsegn frå fagstyresmakta, her Miljødirektoratet, som seier det har vore ein slik fare for betydeleg skade på naturmangfoldet. Kriteria «voldt fare for betydelig skade på naturmangfoldet» og «om skaden på naturmangfoldet må anses uopprettelig» er ikkje enkle bevistemata viss det ikkje er utført ei undersøking av biologisk mangfald før lovbrotet, noko som erfaringsmessig

sjeldan er utført. Det var ikkje utført i denne saka.

Lagmannsretten la påtalemakta si vurdering til grunn og vurderte om naturmangfaldlova § 75 første ledd kunne brukast i idealkonkurrens med vassressurslova § 63 tredje ledd. Vidare tolka lagmannsretten uttrykket «tilsvarende straff» slik at det er strafferamma som skal brukast i saka, som er avgjerande, og ikkje den rettslege sideramma i føresegna, som er forståinga som brukast ved avgjerd av foreldings spørsmål.

I forarbeida, jf. ot.prp. nr. 52 (2008–2009), til føresegna i naturmangfaldlova § 75 tredje ledd står det:

I en del tilfeller vil et forhold falle inn under gjerningsbeskrivelsen i både naturmangfoldloven og i en sektorlov. Det vil da som utgangspunkt være sektorlovens straffebud som skal anvendes, med mindre budene tar sikte på forskjellige sider av det straffbare forholdet, jf. tredje ledd.

Dersom straffebudene tar sikte på å verne forskjellige interesser, vil samme forhold kunne straffes etter flere straffebud i idealkonkurrens. Hvilke interesser

ser det enkelte straffebud tar sikte på å verne, må vurderes konkret på bakgrunn av ordlyd og forarbeider.

Lagmannsretten fann det ikkje nødvendig å vurdere om dei aktuelle reglane vernar om dei same eller ulike interesser, då han meiner ordlyden «under en viss tvil» må vere avgjerande. Lagmannsretten kjem til at det er straffebudet i vassressurslova § 63 første, jf. tredje ledd som skal nyttast i saka.

I HR-2020-955-A forkasta Høgsterett anken over ein dom for brot på både naturmangfaldlova og vassressurslova for det same lovbrottet. Lagmannsretten viste til at spørsmålet om idealkonkurrens ikkje er drøfta i dommen, og kan derfor ikkje sjå at dommen får avgjerande betydning i saka mot Moss kommune, bl.a. fordi lovbrottet i HR-2020-955-A gjaldt brot på vassressurslova § 63 første ledd.

Manglande rettsavklaring

Påtalemakta i politiet tilrådte, etter dialog med Økokrim, å innstille på anke over lovbruken under skyldspørsmålet for frifinninga for post I i førelegget, som gjaldt brot på naturmangfaldlova. Statsadvokaten valde å anke denne lovbruken inn for Høgsterett. Riksadvokaten trekte anken. Det er dei sjølvsagt i sin fulle rett til å gjere, men om anken hadde slept inn i Høgsterett, hadde vi truleg fått nokre viktige rettsavklaringar. For når ordlyden og forarbeida som her trekker i kvar si retning, og spørsmålet ikkje tidlegare er sett på spissen i rettspraksis, kunne vi ikkje då hatt bruk for ei rettsavklarande avgjerd i Høgsterett?

← Dronebilete som viser resultatet av hogsten i den søraustre enden av Botnertjernet. Foto: politiet

Tekst: Dosent i juridiske fag, **Fredrik Holth**, NMBU
Universitetslektor i juridiske fag, **Ingrid Wang Larsen**, NMBU
Foto i artikkelen: **Fredrik Holth**
// fredrik.holth@nmbu.no

Bygges landbruksveier uten at lovpålagte vurderinger foretas?

En landbruksforvaltning på ville veier?

Vi liker å tro at forvaltningen følger de lovene Stortinget vedtar. Dette gjelder også når det regelverket forvaltningen må forholde seg til, er uoversiktlig og komplisert. Vi forventer at forvaltningen, når den blir oppmerksom på at en praksis er lovstridig, innretter seg på en slik måte at praksisen blir i tråd med Stortingets lovgivning. Er forvaltningens praksis med å unnta bygging av landbruksveier fra plan- og bygningslovens krav om reguleringsplan et eksempel på en forvaltning på ville veier?

Det samlede landbruksveinettet utgjør i dag ca. 49 600 km.¹ Dette er mer enn halvparten av det offentlige veinettet i Norge. Landbruksveier utgjør betyde-

lige inngrep i norsk natur. Ved fremtidige oppgraderinger og bygging av nye landbruksveier vil arealbeslagene, og dermed også inngrepene i naturen, kunne øke

↑ Valebjørgsheia i Fyresdal kommune.

1. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/skogbruk/statistikk/skogsveier>

↑ Hogst i Nordre Follo kommune
 ↓ i april 2023 i rugeperioden til skogsfugl.

betraktelig.² Dette gir grunnlag for å stille spørsmål ved hva slags beslutningssystem en står overfor, når den lokale landbruksforvaltningen skal ta stilling til søknader om oppgradering og nybygging av landbruksveier.

« For private veier går det imidlertid et sentralt skille i lovgivningen mellom veier som skal tjene landbruksformål, eksempelvis skogsbilveier, og andre veier, eksempelvis hytteveier.

Kan det gis tillatelse til bygging av landbruksveier uten at forvaltningen først har vurdert og tatt stilling til om tiltaket utløser reguleringsplanplikt etter plan- og bygningsloven?

Behandlingen av søknad om bygging av landbruksvei

Med et arealforvaltningsblikk skulle en kanskje tro at vei er vei, og at de samme saksbehandlingsreglene gjelder uavhengig av hva veien skal brukes til. For private veier går det imidlertid et sentralt skille i lovgivningen mellom veier som skal tjene landbruksformål, eksempelvis skogsbilveier, og andre veier, eksempelvis hytteveier. Dersom veiens samlede nytte for landbruksvirksomhet utgjør 50 prosent eller mer, behandles søknaden etter landbruksveiforskriften som er gitt med hjemmel jordlova og skogbrukslova. Utgjør nytten for landbruksvirksomhet derimot mindre enn 50 prosent, er det byggesaksdelen i plan- og bygningsloven som søknaden skal behandles etter.

2. Tar man utgangspunkt i veiklasse 3 i «Normaler for landbruksveier», forutsettes veibredden for nye veier å være fire meter. I tillegg kommer krav til økt veibredde ved kurver (sving), krav til rundkjøring, møteplasser (sju meters bredde), skjæringer, fyllinger, hogstbelte langs traseen osv.

Det er åpenbart mye å si om den lovtekniske måten å regulere dette på, men det får ligge til en annen gang.

Virkningene for natur, friluftsliv, vannressurser og klimagassutslipp ved bygging av disse veiene er de samme, enten veien er en landbruksvei eller ei. En skulle også tro at det ikke skulle være noen forskjell på anledningen til å medvirke før beslutning tas, plikten til å utrede virkningene av tiltaket før tillatelse gis, og ikke minst hvem som bestemmer om tillatelse skal gis. Skillet på 50 prosent eller mer er imidlertid i praksis helt avgjørende for hvem som får anledning til å med-

« Virkningene for natur, friluftsliv, vannressurser og klimagassutslipp ved bygging av disse veiene er de samme, enten veien er en landbruksvei eller ei.

virke, kravene som stilles til utredning, og hvem som bestemmer.

Søknader om bygging av landbruksveier etter landbruksveiforskriften legges ikke ut på åpen høring. Søkeren plikter kun å underrette de som blir berørt av tiltaket. Kommunen plikter kun å innhente «de uttalelser som er nødvendige»,³ og kun unntaksvis skal andre myndigheter gis anledning til å uttale seg. I praksis er

Landbruksvei etablert i Ås kommune.

3. Se landbruksveiforskriften § 3-1.

det landbrukskontorene i kommunene, som også fungerer som næringsrådgivere, som gir tillatelser til bygging av landbruksveier.

For de som kjenner plan- og bygningslovens system, fremstår landbruksveiforskriftens tillatelsessystem som et svært forenklet og lite grundig beslutningssystem. Det er svært viktige interesser som er i spill ved bygging av slike veier. Dette gir grunnlag for å stille spørsmål ved praksisen. Skal det virkelig være så enkelt at landbrukskontorene kan gi tillatelser etter landbruksveiforskriften uten å måtte følge noen av plan- og bygningslovens saksbehandlingsregler, og uten at lokalpolitikerne får anledning til å uttale seg?

Gjelder ikke planplikten i pbl. § 12-1 tredje ledd for landbruksveier?

Plan- og bygningsloven § 12-1 tredje ledd slår fast: «For gjennomføring av større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn, kreves det reguleringsplan.»

Bestemmelsen skal sikre at forvaltningen gjennom en planprosess foretar grundige utredninger, at borgere, orga-

planplikten som krever begrunnelse, men eventuelle unntak fra planplikten.

At dette er lovgivers intensjon, underbygges ved at det for energitiltak er gjort eksplisitt unntak fra planplikten når det i § 12-1 tredje ledd slås fast at krav om reguleringsplan ikke gjelder «for konsekvenspliktige anlegg for produksjon av energi etter energiloven, vannressursloven eller vassdragsreguleringsloven». Noe tilsvarende unntak for landbruksveier finner vi ikke i plan- og bygningsloven. Heller ikke i landbrukslovgivningen finner vi et slikt unntak. I mangel av et slikt unntak beror spørsmålet om planplikt for landbruksveier på om tiltaket faller inn under ordlyden «større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn» i § 12-1 tredje ledd. Det er ingen tvil om at etablering av større landbruksveier kan falle inn under denne ordlyden.

Riktignok er det slik at bygging av landbruksveier som har tillatelse etter landbruksveiforskriften, er unntatt fra kravet om byggetillatelse etter plan- og bygningslovens byggesaksdel. Det gir god mening at tiltak som er godkjent etter landbruksveiforskriften, ikke i tillegg må byggesaksbehandles etter plan- og bygningslovens byggesaksdel. Unntaket for landbruksveier fra byggesaksdelen i loven følger av pbl. § 20-6, jf. byggesaksforskriften (SAK) § 4-3. I disse bestemmelsene er det derimot ikke gjort unntak fra den alminnelige planplikten i pbl. § 12-1 tredje ledd.

Snarere tvert imot taler også SAK § 4-3 for at det ikke er gjort noe unntak fra planplikten, når den viser til at forutsetningen for unntakene fra byggesaksdelen i loven er at tiltakene er i samsvar med pbl. § 1-6 andre ledd. Denne bestemmelsen sier:

Iverksetting av tiltak som omfattes av denne lov, kan bare skje dersom de ikke er i strid med lovens bestemmelser med tilhørende forskrifter, kommuneplanens arealdel og reguleringsplan, jf. kapittel 20 om søknadsplikt og tillatelse. Dette gjelder også hvis tiltaket er unntatt fra søknadsplikt etter §§ 20-5 og 20-6. (våre understrekninger)

Kravet om reguleringsplan i plan- og bygningsloven § 12-1 tredje ledd er en av «lovens bestemmelser», og som etter § 1-6 kan legge begrensninger på adgangen til å iverksette også tiltak som er unntatt fra plan- og bygningslovens regler om byggetillatelse.

Konklusjon

Landbruksforvaltningen har gjennom en årrekke lagt til grunn en rettsoppfatning om landbruksveier og planplikt som ikke har forankring i lovgivningen.⁴ Alle landbruksveier skal vurderes opp mot plan- og bygningslovens krav. Ikke alle landbruksveier vil utløse planplikt. Det skal likevel alltid være mulig å lese ut fra en tillatelse til bygging av landbruksvei at forvaltningen har vurdert planplikten etter pbl. § 12-1 tredje ledd, og det skal være mulig å forstå hvorfor den konkrete saken

ikke utløste krav om reguleringsplan.

I en nylig avsagt kjennelse fra Eidsivating lagmannsrett legges det til grunn at landbruksveier ikke er unntatt fra reguleringsplanplikten på generelt grunnlag.⁵ Dette standpunktet har, som vist, god

« I en nylig avsagt kjennelse fra Eidsivating lagmannsrett legges det til grunn at landbruksveier ikke er unntatt fra reguleringsplanplikten på generelt grunnlag.

forankring i ordlyden i lov og forskrift. Lagmannsretten skriver: «Det er kommunene som, ut fra en konkret vurdering av saken, må vurdere om et tiltak faller innenfor dette kravet.» Dette bør fungere som en rettesnor for forvaltningen i fremtidige saker. Forvaltningen plikter å innrette seg slik at de saksbehandlingsreglene Stortinget har vedtatt, kommer til anvendelse. En forvaltning på ville veier skader respekten for lovverket.

« For gjennomføring av større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn, kreves det reguleringsplan.

nisasjoner og andre myndigheter får anledning til å uttale seg om planen, og at lokalpolitikerne gjennom kommunestyret eventuelt treffer et planvedtak. Planplikten bygger på en klar lovgiverintensjon om at plan- og bygningsloven skal være sektorovergripende. I dette ligger det at loven gjelder for alle typer tiltak. Det er altså ikke

4. Også KDD synes å ha misforstått det juridiske kravet pbl. § 12-1 tredje ledd oppstiller, når de i veilederen til Kommuneplanenes arealdel (KDD mars 2022) skriver: «Forskriften om landbruksveier får betydning også når det gjelder plan- og bygningslovens krav om reguleringsplan. I lys av behandlingen vegene får etter forskriften, vil det ikke være naturlig å utløse reguleringsplikten med mindre det er snakk om anlegg av helt ekstraordinær størrelse.» (vår understrekning) Hva mener KDD med «ikke være naturlig»? En rettslig forankring for denne meget uklare uttalelsen finner man ikke i veilederen.

5. Se Eidsivating lagmannsrett 23-022977ASK-ELAG/. Lagmannsretten finner i den konkrete saken ikke grunn til å ta stilling til om det skulle vært utarbeidet reguleringsplan, da det etter lagmannsrettens syn uansett ikke påvirker gyldigheten av vedtaket etter landbruksveiforskriften. Mindretallet i lagmannsretten legger til grunn at landbruksveier er unntatt reguleringsplanplikt. Anken til Høyesterett ble avvist av ankeutvalget, se HR-2023-795-U.

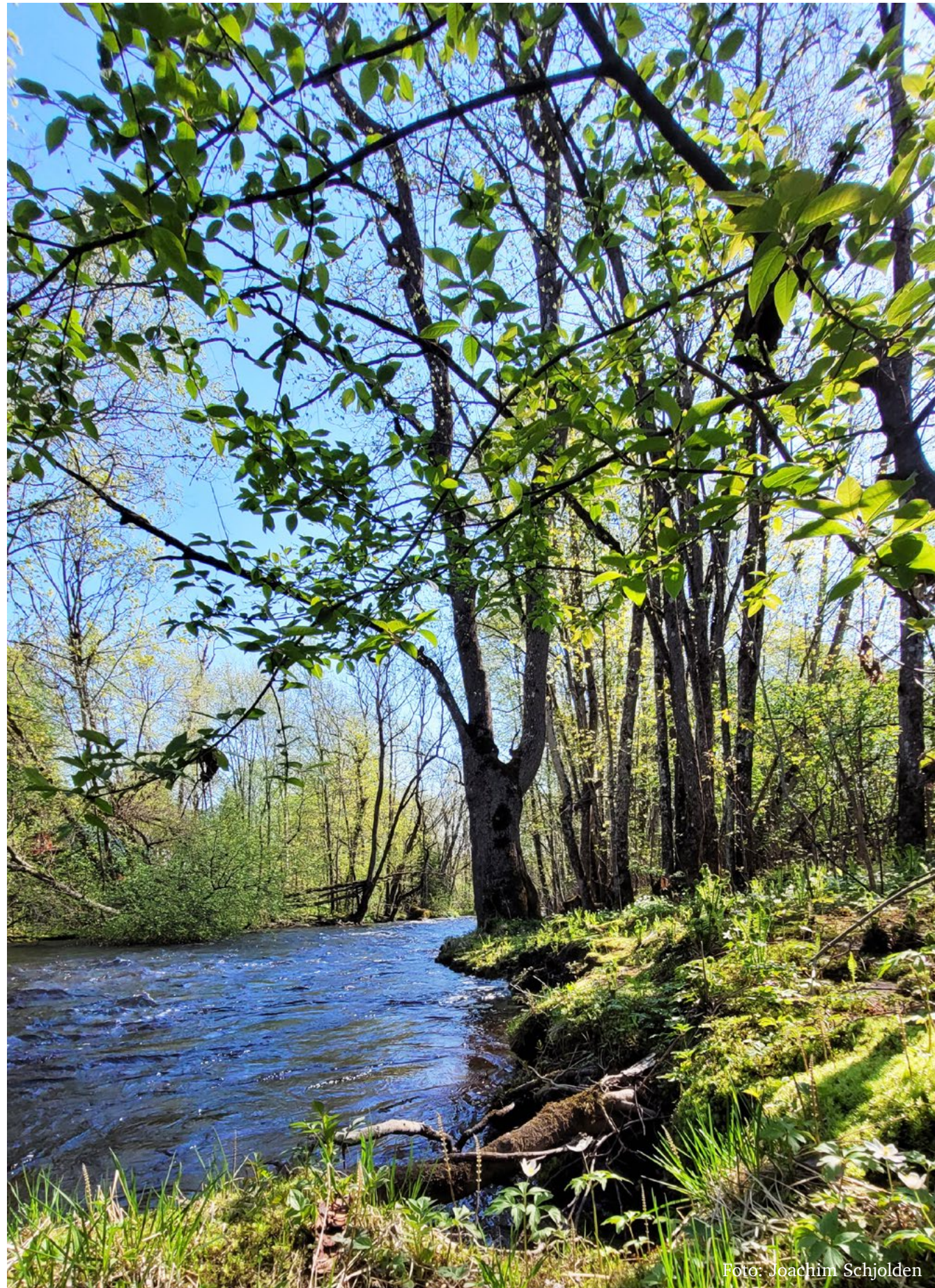

Foto: Joachim Schjolden

Tekst: professor i biologi og forfatter **Anne Sverdrup-Thygeson**, NMBU
 Foto i artikkelen: **Joachim Schjolden**, Økokrim
 En tidligere versjon av teksten er publisert i Biolog i 2017
 // anne.sverdrup.thygeson@nmbu.no

Skogen – til tjeneste

Skogen er en frivillighetssentral der tusenvis av arter leverer tjenester som vi nyter godt av, hver eneste dag. Skogens mange frivillige bidrar med fyringsved og medisiner, de renser vannet i bekken og pollinerer blåbærene. I tillegg ordner de med vaktmestertjenester, som å regulere temperatur og sørge for at vann holder seg der det skal være. På toppen av det hele gir skogen oss vakre og viktige naturopplevelser.

Skogen – en frivillighetssentral

Hva er nå en skog, egentlig? Det er ikke helt lett å si, og faktisk finnes det ifølge Wikipedia mer enn 800 ulike definisjoner av skog. Den offisielle norske definisjonen er at en skog er et område med trær som kan bli minst fem meter høye, og har en kronedekning på minst ti prosent. Men her, når vi skal snakke om hvorfor vi trenger skogen, passer det bra å tenke på skog ikke i form av trehøyder og kronedekke, men snarere som en frivillighetssentral yrende full av artsmangfold.

For oss mennesker fungerer nemlig skogen som en slags frivillighetssentral – en base der det finnes en masse individer som hjelper oss. Men hvem er alle disse skogens frivillige hjelpere? De er dessverre ikke så lette å få øye på, for mange av dem er små. Det er tusenvis av ulike arter av sopp og småkryp, lav og mose, blomsterplanter og bakterier i salig samspill.

Det er nemlig alle disse skapningene som er på tilbudssiden i skogen og sørger for det vi kan kalle naturgoder.

Naturgoder – en livsnødvendighet

Vi kan tenke på naturgodene som et stort, solid tre. Et tre har røttene godt fundamentert i jorda. Slik hviler også naturgodene på et fundament som består av artsmangfoldet. En kraftig stamme støtter opp det hele med det vi kaller støttende tjenester: de grunnleggende

« Det er tusenvis av ulike arter av sopp og småkryp, lav og mose, blomsterplanter og bakterier i salig samspill.

funksjonene i økosystemet, som fotosyntese og nærings sirkulasjon. Ut fra dette vokser de tre gruppene av naturgoder eller økosystemtjenester: forsyvende, regulerende og kulturelle.

Og det er ikke småtterier skogen stiller opp med for oss. La oss starte med det vi kjenner godt fra før, den mest omtalte ressursen fra skogen, nemlig tømmerstokken.

Tømmerstokken

Tømmer er en viktig ressurs fra naturen, både til bygningsmateriale, papir, bio-energi, vaniljesukker og mye annet. Gjennom disse produktene, og brukt på riktig måte, vil skogen være en viktig del av det grønne skiftet.

Likevel kan det være på sin plass å minne om matpakkespisevisa til Knutsen & Ludvigsen. Andre verset lyder: «Så skulle jeg starte med nummer to, men

«**Naturen har alltid vært vårt spiskammers, og fremdeles er jakt, fiske og sanking i skogen viktig som matauk.**

den var spist fra før, fordi den var så god.» Akkurat det risikerer vi med tømmerstokken også. Vi vil gjerne bruke den både til biodrivstoff, limtre og laksefôr, men kan fremdeles bare bruke den én gang, selv om bruksområdene har blitt flere. En smule realisme er altså på sin plass når det gjelder hva vi kan produsere av norske tømmerstokker.

Dessuten er det viktig å huske at en skog er så veldig mye mer enn tømmer.

Skog som spiskammers og apotek

Naturen har alltid vært vårt spiskammers, og fremdeles er jakt, fiske og sanking i skogen viktig som matauk. Betydelige verdier høstes i form av både viltkjøtt og blåbær fulle av antioksidanter.

Slike aktiviteter i skogen fyller ikke bare opp i magen, de gir oss også mosjon og naturopplevelser. Og dét er viktig i en tid der våre største helseutfordringer er knyttet til overvekt på grunn av for mye stillesitting, og psykisk helse. Sko-

gen står til tjeneste også på dette feltet – som en arena for mosjon og mestring eller et sted for ro og refleksjon. Forskning fra Sveriges lantbruksuniversitet peker på eldre skog som best for rehabilitering.

Selv om det er mye god helse i en skogstur, er det også situasjoner der vi trenger medisiner i vår kamp for helsen. De fleste skolemedisiner stammer fra naturen – fra planter, dyr, sopp.

Barlind, for eksempel, er et fascinerende tre. Det kan bli svært gammelt, og har en seig ved som vi tidligere brukte til å lage buer av. I skjærgården utenfor Bergen skjøt man vågehval med buer av barlindbark og nåler lages det også medisiner mot kreft. Virkestoffet ble oppdaget allerede på 60-tallet og er i bruk på norske sykehus hver eneste dag.

I dag står barlind på rødlista over utrydningstrua arter. I tillegg til tungtveiende etiske argumenter mot artsutryddelse er det også viktig for vår egen del at vi sikrer disse og andre truede arter en fortsatt mulighet til å leve i skogene våre – slik at vi kan få gleden av virkestoffene de produserer.

«**Skogen står til tjeneste også på dette feltet – som en arena for mosjon og mestring eller et sted for ro og refleksjon.**

Skål for skogen!

Frukt, bær og nøtter trenger insektbestøving for å bli til. Også i skog lever mange pollinerende insekter. Mange fordi de lever av pollen og nektar fra trær og skogsplanter, andre fordi de er

avhengige av å ha reirplass i død ved, som mange av biene våre. Tilstedeværelsen av disse artene er selvsagt avgjørende for pollineringen av arter i skogen, som blåbær, tyttebær og røsslyng. I tillegg pollinerer de omkringliggende jordbruksavlinger og kan bidra til å øke avlingene der.

Skogens frivillighetssentral fikser ikke bare mat og medisiner. Den sørger også for rent drikkevann til oss mennesker. Et klassisk eksempel er storbyen New York City. På 1990-tallet fikk man nytt lovverk som stilte klarere krav til sikring av drikkevannet. Byen hadde valget mellom å bygge et nytt renseanlegg for vannforsyningen fra Hudsonelva, med en antatt investeringskostnad på rundt sju milliarder dollar, eller vise at de hadde sikret nedbørsfeltet som ga opphav til drikkevannet.

«**Skogens frivillighetssentral fikser ikke bare mat og medisiner. Den sørger også for rent drikkevann til oss mennesker.**

New York City valgte det siste. De brukte halvannen milliard dollar, altså under en fjerdedel av summen et nytt renseanlegg ville kostet, til å kjøpe opp arealer og betale grunneiere for å holde store skog- og våtmarksarealer i nedbørsfeltet ubebygde. Bevaring av disse arealene oppstrøms fra storbyen sikrer vannkvaliteten i elva og gjorde strengere krav til renseanlegg unødvendige. Samtidig sikret man arealene som grunnlag for biologisk mangfold, rekreasjon og friluftsliv.

Skog mot naturskade

Vi trenger vann for å leve. Men vann på avveier kan volde store skader på infrastruktur og i verste fall sette liv og helse i fare. Flom, skred og ras ødelegger betydelige verdier og er en risiko for liv og helse. Og når vann og nedbør kommer i store mengder på kort tid, da er det nyttig med intakt våtmark, sumpskog og myrskog.

Skog bidrar til å regulere avrenning fra nedbørsfelt på flere måter. For det første er trær tørste – ei voksen bjørk kan fort «drikke» 500 liter vann på en varm sommerdag. For det andre fanger trekronene opp nedbør så den ikke når ned til bakken. Og til sist vil porøs skogsjord, med maur og mark og annet mangfold, både fange opp mer vann og holde bedre på vannet enn vegetasjonsløs mark.

Episoder med ekstremvær vil sannsynligvis bli hyppigere og alvorligere i fremtiden pga. klimaendringer. Da trenger vi skogens frivillighetssentral som vern mot flom, ras og skred.

Skog gir klima

Skog regulerer klima, både i stor og liten skala. Store skoger, som Amazonas, bidrar til å skape sitt eget regn og styrer klimaet i hele regionen. I en by kan skog og trær bidra til å senke temperaturen og dermed redusere behovet for luftkjøling.

Verdens skoger spiller en viktig rolle i det globale karbonkretsløpet, og gamle skoger utgjør store karbonlagre. Mye av dette befinner seg under bakken, for 60–80 prosent av karbonlageret i boreal skog ligger i jorden. Deler av dette frigjøres ved hogst. Mye av karbonet vi fraktes ut i form av tømmerstokker, er også raskt

Foto: Joachim Schjolden

tilbake i atmosfæren, bare om lag 20 prosent blir til langlivede produkter.

Dersom vi skal nå Parisavtalen og bidra til å holde karbonutslippene nede de neste tiårene, er det beste klimatiltaket i skogen derfor å la de gamle, karbonrike skogene stå i fred. Hogst her vil gi økt utslipp av karbon og dermed mer oppvarming på kort til mellomlang sikt. Hvordan regnestykket ser ut på lengre sikt, er det uenighet om. Både fordi det er mye vi ikke vet, og fordi regnstykkene er så sensitive for hvilke forutsetninger forskerne gjør når de regner.

Mer liv i et dødt tre enn i et levende

Det hevdes iblant at omkullfalne, råtnende trær er en sløsing med ressurser vi mennesker kunne og burde brukt. Men

« Døde trær er faktisk noe av det mest levende du kan finne i en skog.

døde trær har en helt sentral rolle å spille i skogens økosystem, blant annet som lager for karbon, nitrogen og vann. Død ved er også utrolig rik på arter. Faktisk lever om lag en tredjedel av alle skogens

arter nettopp her. Så døde trær er faktisk noe av det mest levende du kan finne i en skog. Mens mesteparten av cellene i en levende trestamme er døde celler, vil alle de nye innflytterne i et dødt tre gjøre at det er flere levende celler der enn mens det lever.

Alle disse artene i de døde trærne bidrar med ulike småjobber i skogens frivillighetssentral. For å sikre at naturgodene vi får fra skogen, ikke går tapt i det grønne skiftet, er det derfor viktig at det er nok og variert død ved i skogen.

Naturskogens adelskap

En av de mange artene som trives i naturskogens døde læger, er trollsmeller – en vakker, mørk bille. Vi kan vel si at trollsmelleren tilhører råtevedens «adelskap». Mens billebarna er noen glupske, bleke krokodilleliknende larver som raser rundt under barken på døde trær og spiser andre småkryp, er den voksne billen nydelig – kledd i silkeaktig svart, med små paljetter i sølv og gull.

I dag er trollsmelleren rødlistet som sterkt truet. Arten er knyttet til naturskog med mye død ved av grove dimensjoner, og står nå i fare for å forsvinne helt fra

norsk natur. Det er lite igjen av levestedene dens, og aktuelle naturskoger ligger for langt fra hverandre. Mangelen på gammel naturskog er hovedproblemet for de mer enn 2000 artene som er truet eller nær truet av utrydning i norsk skog.

Etter å ha sett på alle tjenestene vi får fra skogen, er det på sin plass å spørre hvordan vi tar vare på dette økosystemet og alle hjelperne der.

Hva skjer i skogen?

For å forstå hva som skjer i skogen, er det nødvendig å kjenne historikken. Vi mennesker har påvirket skogen lenge, gjennom høsting av både brennved og tømmer. Avhengig av region og tidsperiode var skogen og utmarka i aktiv bruk til aktiviteter som svibruk, tjærebrenning og trekkullproduksjon. Vi må tilbake til 1500-tallet for å finne store, sammenhengende urskoger i Sør-Norge. Med gruvedriftens tiltagende behov for brennved og stadig mer eksport av norsk trevirke økte presset på norske skogressurser. De neste hundreårene ble skogen til dels hardt utnyttet, selv om utilgjengelige områder fremdeles kunne få stå i fred for hogst.

Med betydelige tømmerressurser,

elver til å frakte tømmeret ut samt isfrie havner ble trelast Norges viktigste næring på 1600-tallet. Rundt midten av 1800-tallet lærte man å lage papir av cellulose fra trevirke, og ved inngangen til 1900-tallet var Norge en av verdens største eksportører av cellulose. Etter som hogsten økte på fram mot ca. år 1900, ble det stadig mindre tømmervolum i skogen. Rundt 1900 var tømmerressursene i skogen på et bunnpunkt.

Fram til da hadde man drevet hogst av enkelttrær, altså systematisk plukket og hogd de største og beste trærne i skogen. Det som ble stående igjen til slutt, var en pjusk og glissen skog, men like-

« Mangelen på gammel naturskog er hovedproblemet for de mer enn 2000 artene som er truet eller nær truet av utrydning i norsk skog.

vel en skog med et kontinuerlig tresjikt. Dette var en elendig skog for tømmerhøsting. Sett fra artsmangfoldets side er bildet imidlertid litt mer sammensatt. For arter som vokser på eller i samspill med

levende trær, som lav og mange sopp, fantes det fremdeles strukturer i skogen der de kunne leve.

Det lave tømmer volumet og svak gjenvekst gjorde at forstfolk var alvorlig bekymret for skogen i Norge. Man ville satse på en ny form for skogskjøtsel som skulle bygge opp igjen tømmerressursene. Rundt midten av 1900-tallet skiftet man derfor ut plukkhogsten med flatehogst.

Poenget med flatehogst er at man hogger et større areal med trær samtidig, så lys og varme slipper til. I furuskog lar man noen store furutrær stå igjen og spre sine frø, før frøtrærne felles. På flatene i granskog plantes det i stedet ut små granplanter i hopetall, på 1950- og 1960-tallet ble det på det meste plantet over 100 millioner granplanter hvert år. Dette er en meget effektiv måte å produsere tømmer på. Men når skogen endres fra økosystem til produksjonsareal, har det store konsekvenser for skogens mange arter, for hele frivillighetssentralen.

« **Når skogen endres fra økosystem til produksjonsareal, har det store konsekvenser for skogens mange arter.**

Død ved – lite, men på vei opp

Hva med alle artene som lever i døde trær, hvordan ble de påvirket av rovhogsten rundt forrige århundreskifte? Historien er ganske lik. Det er bare en liten tidsforsinkelse, for trær bruker tid på å brytes ned. Volumet av døde trær var også nede i en skikkelig bølgedal i første halvdel av 1900-tallet, men er nå er på

vei opp igjen. Likevel er dagens norske skog fremdeles langt unna naturtilstandens dødvedmengder. Mengden død ved er i dag rundt 15-20 prosent av nivået i en urskog.

Selvsagt er det fint at mengden død ved går opp. Men død ved handler om mye mer enn volum – det handler også om hva slags død ved. Det er man-

« **Norsk skog er langt unna en god økologisk tilstand.**

ge slags død ved som bare dannes i naturskog, og som er fraværende i produksjonsskogen – som kjempestore, døde stammer, brent ved og død ved fra trær som har vokst langsomt. Noen ganger virker det også som at den lille, positive endringen tillegges all vekt. Den dramatiske nedgangen som kom først, og det faktum at norsk skog er langt unna en god økologisk tilstand, overser man fullstendig.

Gammel naturskog: Blir det mer eller mindre?

Et tilsvarende poeng gjelder den eldste skogen, og dette er viktig å forstå: En rapport fra 2015 sier at i dag er tre fjerdedeler av den gamle naturskogen hogd og erstattet av flatehogd produksjonsskog, som normalt hogges når den er 60-80 år. Samtidig øker andelen skog over 160 år. Hvordan kan det ha seg?

For å forstå dette må vi se på den delen av norsk skog som ikke ennå har vært gjennom noen flatehogst, altså om lag en fjerdedel av skogen vår. Dette

er skog som ligger uveisomt til, i bratte lier eller langt fra skogsbilvei. En og annen kar med øks var nok innoem her på 1800-tallet og hogg et par av de eldste trærne. Men siden den gang har skogen fått stå i fred fordi mekanisering og krav til økonomi har gjort det ulønnsomt å hogge her.

Det betyr at denne skogen fremdeles legger på seg i alder, og slik bidrar til en liten økning i andelen av den eldste skogen. Så lenge den ikke hogges. I dag

« **Bare 1,7 prosent er urskogsnaer.**

er 4,1 prosent av all norsk skog eldre enn 160 år. Bare 1,7 prosent er urskogsnaer. Det er ekstremt lave tall, som bekrefter at norske skoger er gjennomgripende endret fra en naturtilstand. Årsaken er at samfunnet hittil har prioritert produksjon av trevirke. Men med begge beina i en natur- og klimakrise, og med ny kunnskap om alle de andre vesentlige naturgodene vi får fra skogen, ut over fiber, er det på høy tid å se på denne prioriteringen på nytt.

Spesialistene finnes i gammel naturskog

Vi skal ikke tilbake til en tilstand der all skog i Norge er urørt. De fleste vil være enige i at det verken er mulig eller ønskelig. Vi skal høste av skogens tjenester, og vi skal drive skogbruk. Men for å sikre at frivillighetssentralen fortsatt skal være full av hjelpere i årene som kommer, må vi klare å se det store perspektivet: Hvor

langt kan vi gå i å endre skogen, samtidig som vi sikrer skogens tjenester for framtiden?

For mange av de sjeldne og spesialiserte artene i skogen er knyttet nettopp til den gamle og lite påvirkede skogen – naturskogen, den som aldri har vært utsatt for noen flatehogst. Nesten halvparten av alle truede arter lever i skog. Av disse er 84 prosent knyttet til gammel naturskog, ifølge Artsdatabanken. Dette skyldes både at slik skog har spesielle levesteder som først oppstår når skogen blir biologisk gammel, og at tid i seg selv er en viktig faktor for at arter skal rekke å spre seg inn i skogen.

Og disse artene er ikke bare listefyll på nasjonale rødlistene. I tillegg til at hver av disse artene har egenverdi, en selvstendig rett til å leve sitt liv, peker ny

« **For mange av de sjeldne og spesialiserte artene i skogen er knyttet nettopp til den gamle og lite påvirkede skogen – naturskogen, den som aldri har vært utsatt for noen flatehogst.**

forskning på at sjeldne arter er overrepresentert blant arter som har unike eller spesielle økologiske funksjoner. Eller for å si det på en annen måte: Mange av de sjeldne artene har en spesialutdanning som få andre på frivillighetssentralen kan erstatte. Derfor er det viktig å sikre livsrom for disse artene i framtidens skog, slik at vi kan få nytte av skogens tjenesteyting også i framtiden.

Skogbrukslova

Lov om skogbruk (skogbrukslova) tok til å gjelde 01.01.2006 og erstattar lov av 21. mai 1965 om skogbruk og skogvern. Då den nye skogbrukslova tok til å gjelde for 17 år sidan, blei lov av 9. juni 1939 om husbrukskog og lov av 9. november 1956 om avgift på skogvirke til fremme av fellestiltak i skogbruket oppheva.

Lov om skogvesenet av 1863

Den første lova i Noreg som omhandla korleis ein skal skjøtte og nytte skogressursane, blei vedteken i 1863. Lova var eit resultat av ei sterk utnytting av skogen over lengre tid. For ein stor del hadde dette si årsak i at tømmerhandelen blei frigjeven i 1836. Lova baserte seg på to skogkommisjonar, som la fram innstillingane sine i 1849 og 1859. Ho var først og fremst ei vedtektslov som gav høve til å påleggje avgrensingar i hogsten for å førebyggje rovdrift på skogen.

Alt då lova blei vedteken, var det klart at ho var ufullstendig og førebels, og at

nistrasjon blei oppretta om lag på same tid som lova av 1863 blei vedteken, men trass i at både lova og skogadministrasjonen kom på plass, varte nedbygginga av skogressursane ved.

Skogkommisjonen av 1847 kom med eit lovutkast som erstatta den første lova om skogvesenet med «Lov om Værneskogens Bevarelse og mod Skogenes Ødelæggelse av 20. juli 1893». Sidan har det vore ulike lover med endringar og revisjonar som har regulert ulike delar av skogsdrift i Noreg, fram til dagens gjeldande skogbrukslov av 2005 (LOV-2005-05-27-31).

Statistikk for bruk av dagens skogbrukslov

Politiet sitt straffesaksregister viser at det i heile verkeperioden til lova, frå 2006 til våren 2023, er registrert 78 saker på kode «8519 skogbruksloven». Dei siste åra, frå 2018 til 2022, er det registrert 26 saker på skogbrukslova. Det utgjør eit snitt på omtrent fem saker per år, målt for heile landet. Dersom vi vidare forde-

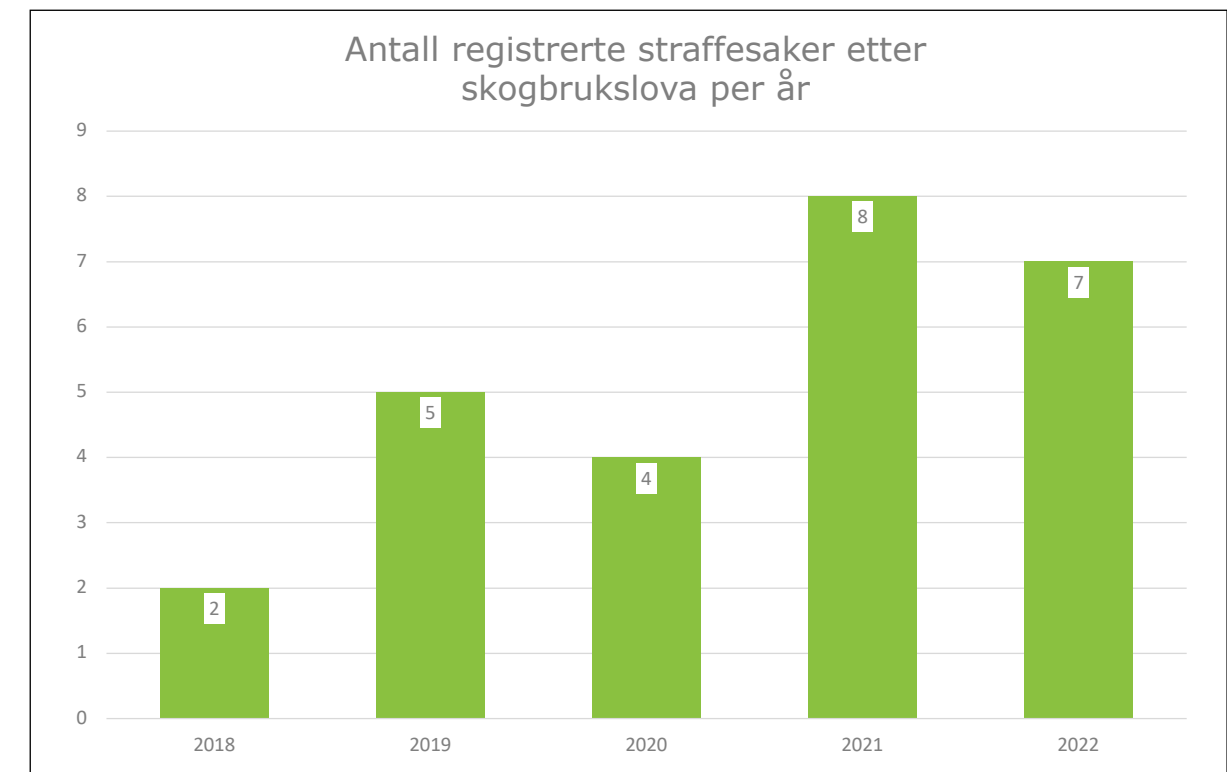
ho måtte kompletterast. Den sterke avverkninga førte til at uroa om skogspørsmåla heldt fram utover i andre halvdel av 1800-talet. Ein offentlig skogadmi-

« Alt då lova blei vedteken, var det klart at ho var ufullstendig og førebels, og at ho måtte kompletterast.

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, Økokrim
Kjelde: **Lovdata**
// kenneth.didriksen@politiet.no

Søylediagram med fordeling av saker etter skogbrukslova i perioden 2018 til 2022 viser eit jamnt lågt antal.

ler dette snittet på dei 12 politidistrikta, ender vi med berre 0,4 saker per år per distrikt.

Den reelle saksfordelinga per politidistrikt følger derimot, til ein viss grad, det som i forarbeida blir kalla «skogfylkene». Her ser vi at politidistrikta Trøndelag og Sør-Øst har flest registrerte saker, 11 og 6 saker, i den siste femårsperioden.

Vernskog

Eitt tema som går igjen i fleire av politimeldingane, er hogging av skog som er klassifisert som vernskog. I utgreiinga i punkt 3.3.3 i ot.prp. nr.

28 (2004–2005) står det at eit område, med heimel i skogbrukslova, kan få status som vernskog. Vernskog er i første rekkje skog som tener som vern mot

« Eitt tema som går igjen i fleire av politimeldingane, er hogging av skog som er klassifisert som vernskog.

skred, ras, elvebrot, sandflukt eller liknande, eller skog som gir særleg vern for annan skog, dyrka jord eller bygningar.

Formålet med å gi skogareala ein eigen status er at ein gjennom meir kontrollert

forvaltning kan sikre vekst og livskår for skog i utsette område. Det er i hovudsak det biologiske og klimatiske grunnlaget for å kunne halde oppe skogproduksjon som er bakgrunnen for vernskogføresegnene i skogbrukslova. Vernskog omfattar i hovudsak sårbar skog, fjellskog og skog ut mot havet.

Ein gjennomgang av alle vernskogområda i Noreg i starten av 1990-åra viste at om lag 20 prosent av den produktive

hauste dei ressursane som er bygde opp, er det nødvendig å halde fram med vegutbygginga i desse områda.

Tydelegare reglar knytt til miljø

Skogbruk og miljøvern har ei over hundre år felles historie. Dei første med høgare skogbruksutdanning var samstundes med på å stifte dei første naturvernforeiningane og fekk freda dei første skogareala. I dei siste tre tiåra har ulike meiningar om korleis skogsdrifta bør skje, dominert og skygga for den lange, felles tradisjonen. Det har vore sterke ordskifte om «stygt og pent», om storleiken på hogstflater, om vegbygging og, i dei siste åra, også om omfanget av vern av skog.

« Det har vore sterke ordskifte om «stygt og pent».

Det er to hovudutfordringar knytt til miljøarbeidet i skogpolitikken. Vi må sikre miljøomsyn i næringsverksemda. Vidare er det viktig å auke dei positive miljøbidraga frå skogsektoren. Desse miljøtemaa er særleg sentrale:

- biologisk mangfald og genetiske ressursar
- kulturminne, kulturlandskap og andre kulturverdiar
- opplevings- og rekreasjonsverdiar
- miljønytte ved auka bruk av trevirke

Dei ulike miljøkvalitetane krev omsyn både til enkeltelement og til samanhengen mellom element, og i mange høve er det rett å ta utgangspunkt i landskapet når ein gjennomfører tiltak.

Krava til skogbruket om å ta betre omsyn til miljøet er blitt meir omfattande. Dette femner miljøregistreringar og betre

oversikt over miljøverdiar, behov for meir målretta og miljøtilpassa tiltak i skogbruket, og generelt auka etterspørsel etter god dokumentasjon på at skogprodukta kjem frå eit berekraftig skogbruk. Ei god integrering av miljøomsyn er viktig for høg internasjonal og nasjonal tillit til at lovverket sikrar eit berekraftig skogbruk. Samstundes er miljøomsyn viktige av omsyn til skogen som økosystem.

Påtaleavgjerdar i skogbrukssaker

Skogbrukslova § 22 første og andre ledd stiller opp skyldkrava, kva slags brot som er straffbare etter lova. Strafferamma er bøter eller fengsel inntil eitt år. Etter tredje ledd kan straff etter første og andre ledd berre illeggast når lovbrottet er «vesentleg».

Føresegnene om straffansvar i skogbrukslova må sjåast i samanheng med straffebod i anna lovgiving, blant anna straffelova § 240, om alvorleg miljøkriminalitet.

Av sakene som er registrerte i politiet sine straffesaksregister dei fem siste åra, er det fem saker som enno er under arbeid og altså ikkje påtaleavgjorde (red. merknad: I tillegg kjem ei ny sak

registrert i mars 2023). Fleire av dei andre sakene er lagde bort på grunn av «manglande bevis», «bevisets stilling» eller «mangel på opplysningar om gjerningsmann».

Det er òg nokre saker der hyttenaboar melder kvarandre til politiet for hogging av tre. Desse er avgjorde utanfor straffesak, enten i konfliktråd eller på anna vis. I tre saker er det gitt straff i form av førelagg, to på 8000 kroner og eitt på 6000 kroner. Alle tre sakene er registrerte og avgjorde i Trøndelag politidistrikt.

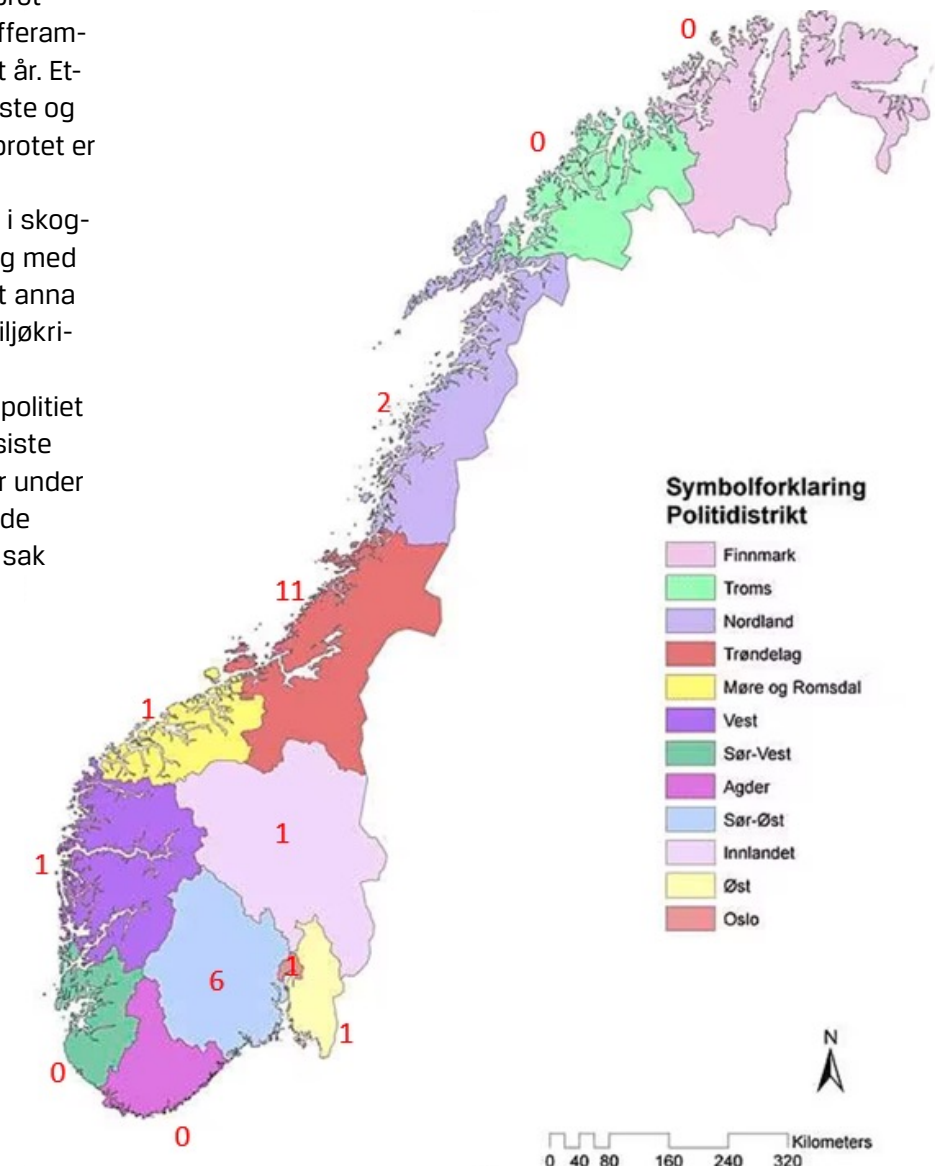
« Vernskog omfattar i hovudsak sårbar skog, fjellskog og skog ut mot havet.

barskogen er vernskog etter skogbrukslova. I all vernskog er det generell meldeplikt for all hogst, og i fleire område er det også meldeplikt for andre tiltak i skogen. Dei registrerte politimeldingane der vernskog er tema, gjeld både ulovleg hogst og brot på meldeplikta.

Vegar og transport

Vidare er hogging av skog i forbindelse med framføring av skogsbilveg eit tema som går igjen i fleire av de 26 politimeldingane som er registrerte dei siste fem åra. Forarbeida gir i punktet for «Vegar og transport» følgande orientering:

Eit tenleg skogsvegnett er ein føresetnad for å kunne drive eit stadstilpassa og konkurransedyktig skogbruk. På Sørlandet, Austlandet og i Trøndelag er hovudvegnettet langt på veg utbygd, og vegbyggingaktiviteten i desse områda vil framover stort sett knyte seg til bygging av sidevegar og modernisering av eksisterande vegnett. I dei tidlegare skogsreisingsstrøka (i hovudsak kystområda på Sørlandet, Vestlandet og i Nord-Noreg) har ikkje vegutbygginga kome like langt, og viss ein skal

Kartskisse med politidistrikt som viser fordeling av saker etter skogbrukslova. →

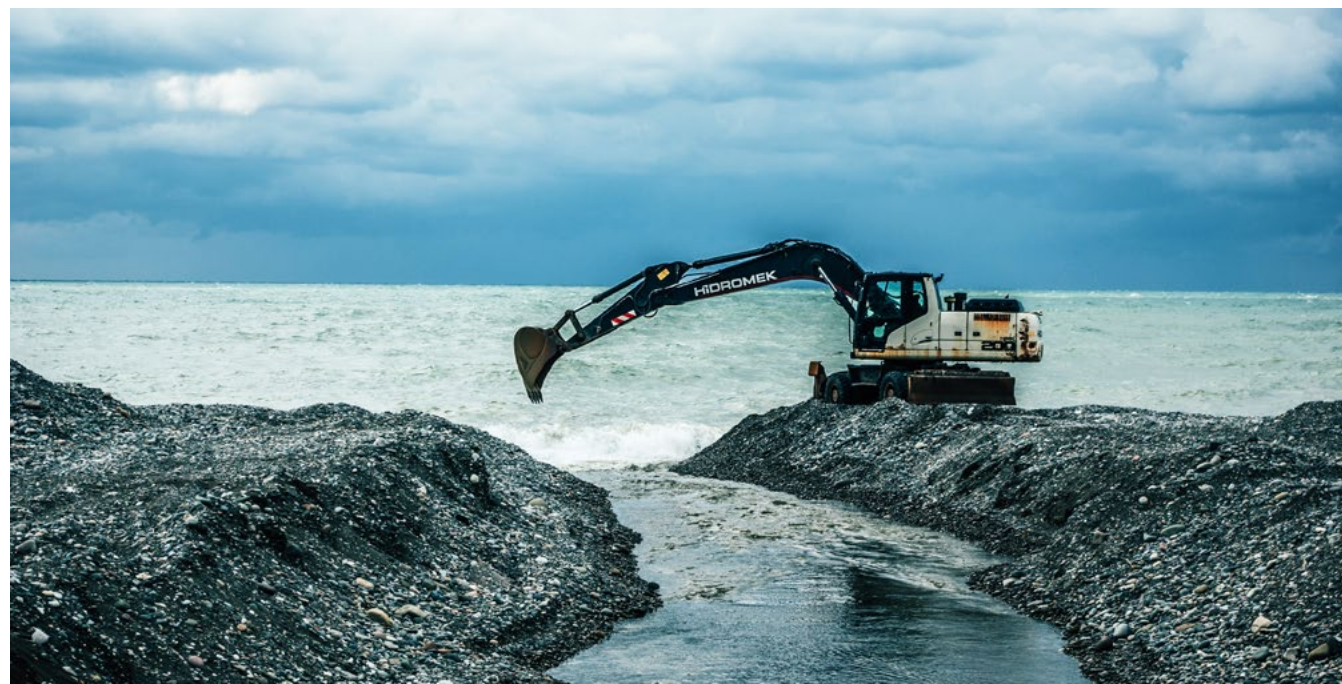
Tekst: flerkildeanalytiker **Siv Rebekka Runhovde** og **Beatrice Charlotte Berg Sæthre**, Økokrim

Foto i artikkelen: **Dagmara Dombrovska/Unsplash**

// siv.runhovde@politiet.no / beatrice.saethre@politiet.no

Foto: UiO

Ulovlege naturinngrep og arealendringar

Ulovlege inngrep og bygging på land eller i sjø påverkar areala i naturen og kan føre til varige øydeleggingar og tap av viktig biologisk mangfald. Artikkelen omhandlar ulovlege fysiske naturinngrep og arealendringar¹ i eit nasjonalt perspektiv og indikerer at slike lovbrøt har eit betydeleg omfang i Noreg.

Kontekst: naturkrise og klimaendringar

Klimaendringar, skade på økosystem og tap av naturmangfald heng tett saman

og er gjensidig forsterkande.² Nedbygging av natur skapar betydelege klimagassutslepp og utgjer ein trussel for ressursgrunnlaget vårt.³ Av artane som

er trua i Noreg, er 87 prosent trua fordi vi har endra leveområda deira.⁴ Erfaring viser at naturen stadig må vike til fordel for andre omsyn. Energibehovet vårt aukar stadig, og meir fornybar kraft er ein føresetnad for å nå klimamåla. Vasskraft og vindkraft på land er blant dei mest berekraftige energikjeldene. Samtidig krev

« Av artane som er trua i Noreg, er 87 prosent trua fordi vi har endra leveområda deira.

dette ei type utbygging som kan gi store arealinngrep, tap av verdifull natur samt øydelegge for naturopplevingar. Ulovlege naturinngrep og arealendringar kjem på toppen av dei lovlege som det allereie er gitt løyve til gjennom lov og vedtak.

Kva er ulovlege fysiske naturinngrep og arealendringar?

Artikkelen baserer seg på saker som er melde eller tipsa om til politiet under plan- og bygningslova eller naturmangfaldlova i 2022.⁵ Lovene har blant anna som formål å sikre ei berekraftig utnytting, bruk og forvaltning av areala i Noreg. Sakene viser stort spenn når det gjeld aktørar, modus, type og alvorsgrad.

Ulovlege naturinngrep handlar i hovudsak om byggetiltak utover gjevne løyve, eller tiltak utan søknad eller dispensasjon frå kommunen eller statsforvaltaren. Ulovlege handlingar omfattar byggetiltak, etablering av vegar, graving

og sprenging, uttak og deponering av massar i naturen, terrengendringar og hogst. I mange tilfelle er øydeleggingane av natur og økosystem irreversible eller svært langvarige.⁶

Strandsona er særleg utsett

I plan- og bygningslova har strandsona eit særleg vern gjennom byggeforbodet innanfor 100-metersbeltet langs sjøen.⁷ Grunnen til forbodet er dei viktige interessene som knyter seg til strandsona, som allmenn ferdsel og friluftsliv, naturvern, biologisk mangfald, landskap og kulturminne. Byggeforbodet kan likevel fråvikast gjennom planar eller dispensasjonar. Ein vesentleg del av politimelde saker og tips i 2022 gjeld ulovlege tiltak i strandsona. Folk sprenger og borar i fjell

« Ulovlege handlingar omfattar byggetiltak, etablering av vegar, graving og sprenging, uttak og deponering av massar i naturen, terrengendringar og hogst.

og svaberg, dei støyper grunnmur, bygger brygger, trapper, sett opp solcelleanlegg m.m. utan dispensasjon. Det strenge vernet i strandsona er velkjent, og vissa om avslag på ein eventuell søknad gir kanskje motivasjon for å gå i gang med tiltak utan løyve.

Tre politimeldingar knyter seg til hytter i eitt og same landskapsvernområde. I éi av sakene omfattar dei ulovlege tiltaka blant anna utvidingar av bryggeanlegg,

1. Nemninga er i tråd med st.meld. 19 «Miljøkriminalitet», der «naturinngrep og arealendringar» òg omfattar terrenginngrep. <https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjonar/publikasjonar/Innstillingar/Stortinget/2020-2021/inns-202021-068s/?all=true>
 2. WWF & Deloitte, *Naturavtalen og naturrisiko*, 2022.
 3. CIENS, *Naturkrisen og klimakrisen henger tett sammen*, 2021.

4. WWF Norge Verdens naturfond, *NATURRISIKO Tap av naturmangfold som finansiell risiko*, 2019.
 5. Saker som er politimelde i 2022, kan enno vere under etterforskning, og mange tips fører ikkje til straffesak. Eitt år utgjer dessutan ein kort tidsperiode. I mange tilfelle er det uklart kva som faktisk har skjedd, og kva lover som eventuelt er brotne. I sum gjer dette informasjonsgrunnlaget usikkert.
 6. Klima- og miljødepartementet, meld. St. 19 (2019-2020) «Miljøkriminalitet» 2019.
 7. Jf. plan og bygningslova § 1-8. Forbod mot tiltak mv. langs sjø og vassdrag.

etablering av rampe for båt og stupebrett, nye terrassar i fleire nivå, mogleg utbygd hagestue og utvida terrassar mellom bygningane. Samla er bryggeanlegget utvida med ca. 65 kvm og terrassar rundt hytta med ca. 124 kvm.

Uttak og deponering av massar

For både næringsdrivande og privatpersonar kan ulovleg deponering eller uttak av massar gi betydeleg lågare kostnader og/eller auka inntekt. Tre slike saker i 2022 har skjedd i eit naturreservat. Ulovleg deponering og fylling av massar på land eller i sjø kan føre til forureining og avrenning til vassdrag, spreining av framande artar, og øydelegge habitatet til ei rekke artar og for naturopplevingar. Inngrep kan òg påverke stabiliteten til massane og utgjere livsfare for menneske.

Ein grunneigar med løyve til å bygge skogsvegar for uttak av skog er meld til politiet for å ha dumpa store mengder urein jord og steinmasse, med innslag av røyrdelar, betongelement, hageavfall, hushaldningsavfall, metall, plankerestar med meir i skogen. Fleire entreprenørar blei stansa og hindra i å dumpe massar i skogen då kommunen var på synfaring.

«**Beveren er ein nøkkelart i naturen, og byggverka med dammar skaper nærmast eit eige økosystem og viktige biotopar for andre artar og organismar.**

Sårbare naturtypar og dyre- og planteartar blir råka

Et breitt spekter av sårbare naturtypar og dyre- og planteartar blir råka. Somme av desse er nøkkelartar i naturen eller viktige biotopar for andre artar og organismar. Dersom tiltak ikkje blir oppdaga i tide, og det ikkje blir sett i gong omfattande restaurering og reparasjon, kan det føre til varig øydelegging av natur og tap av viktig biologisk mangfald.

Ein grunneigar er meld til politiet for brot på naturmangfaldlova for ved to høve å ha rive ein beverdam. Beveren er ein nøkkelart i naturen, og byggverka med dammar skaper nærmast eit eige økosystem og viktige biotopar for andre artar og organismar. Beverdammar er freda i Noreg, og fjerning av desse krev løyve frå styresmaktene.

Kommunen får ei dobbeltrolle

I 2022 er tre kommunar melde til politiet for brot på plan- og bygningslova. Felles for sakene er at den mistenkte kommunen eig arealet der inngrepa har skjedd, eller at anleggsarbeid er utført med kommunen som tiltakshavar. Inngrepa har skjedd på areal som kommunane ønsker å utvikle eller halde ved like, og kan gi både økonomisk gevinst og sparte kostnader. Som ansvarleg planstyresmakt har kommunen i oppgåve å behandle dei fleste søknader om byggeløyve. Dobbeltrolla som oppstår når kommunen «sit på begge sider av bordet» i ein planprosess, kan auke risikoen for lovbrøt. Kommunane skal forvalte plan- og bygningslova og føre tilsyn. Når dei sjølv blir mistenkte og melde til politiet for ulovlege inngrep, kan det svekke både tilliten til kommunen og allmennprevensjonen av miljøkriminalitet.

Oppdagingsrisikoen er låg

Ulovlege naturinngrep og arealendringar skjer gjerne i avsidesliggande område der det er krevjande å føre jamleg tilsyn. Avdekking av lovbrøt avheng ofte av tips frå tilfeldige som oppdagar dei og melder inn. Mange ulovlege inngrep skjer knytt til eller nær eksisterande bygningar eller i forbindelse med anna arbeid, for eksempel ved at dei lagar ein førebels veg eller bygger utover det ein dispensasjon gir høve til. Dette er faktorar som gjer oppdagingsrisikoen låg.

Alvorleg miljøkriminalitet

Sakene er ofte samansette og blir handheva og straffeforfølgde etter fleire regelverk og lover som må sjåast i samanheng. Det er ei gjentakande problemstilling å avklare ansvarsforholdet mellom tiltakshavar og utførande entreprenør. Begge har eit ansvar etter plan- og bygningslova, og føresegna om straff og gjeld både dei som utfører, og dei som let utføre, tiltak. Det er aukande anerkjenning i lovgivinga av at miljøkriminalitet er alvorleg. Prioriteringsskrivet frå Riksadvokaten omfattar miljøkriminalitet som lokalt ikkje verkar alvorleg, men som i eit nasjonalt og globalt perspektiv kan få alvorlege konsekvensar for miljøet. Både plan- og bygningslova og naturmangfaldlova har fått heva strafferamma, der skade på naturmangfald skal vere ein sentral faktor i straffutmålinga. Ved den nye plan- og bygningslova i 2008 blei strafferamma betydeleg skjerpa frå bøtestraff til å inkludere fengselsstraff i opptil to år.

Lovbrøt må få konsekvensar

For tiltakshavarar kan ulovlege inngrep og bygging gi økonomisk gevinst gjen-

«**Både plan- og bygningslova og naturmangfaldlova har fått heva strafferamma, der skade på naturmangfald skal vere ein sentral faktor i straffutmålinga.**

nom verdiauke på eigedom og/eller tid og utgifter spart til søknadsbehandling. Fleire saker indikerer eit haldningsproblem og manglande forståing av kor alvorlege inngrepa er. Enkelte held dispensasjon for ein formalitet. Andre satsar tilsynelatande på at det er lettare å be om tilgiving enn løyve.

Informasjonen indikerer at jo meir utbygging nær urørt natur, jo større risiko for ulovlege naturinngrep. Når tiltak er utførte i eit verna område og naturverdiane allereie er gjort ringare, kan det rydde veg for dispensasjonar seinare ettersom det i neste omgang vil vere færre naturverdiar igjen å verne. Bevisstheit om dette hos tiltakshavarar kan vere motivasjon for å gjere ulovlege inngrep i verna område.

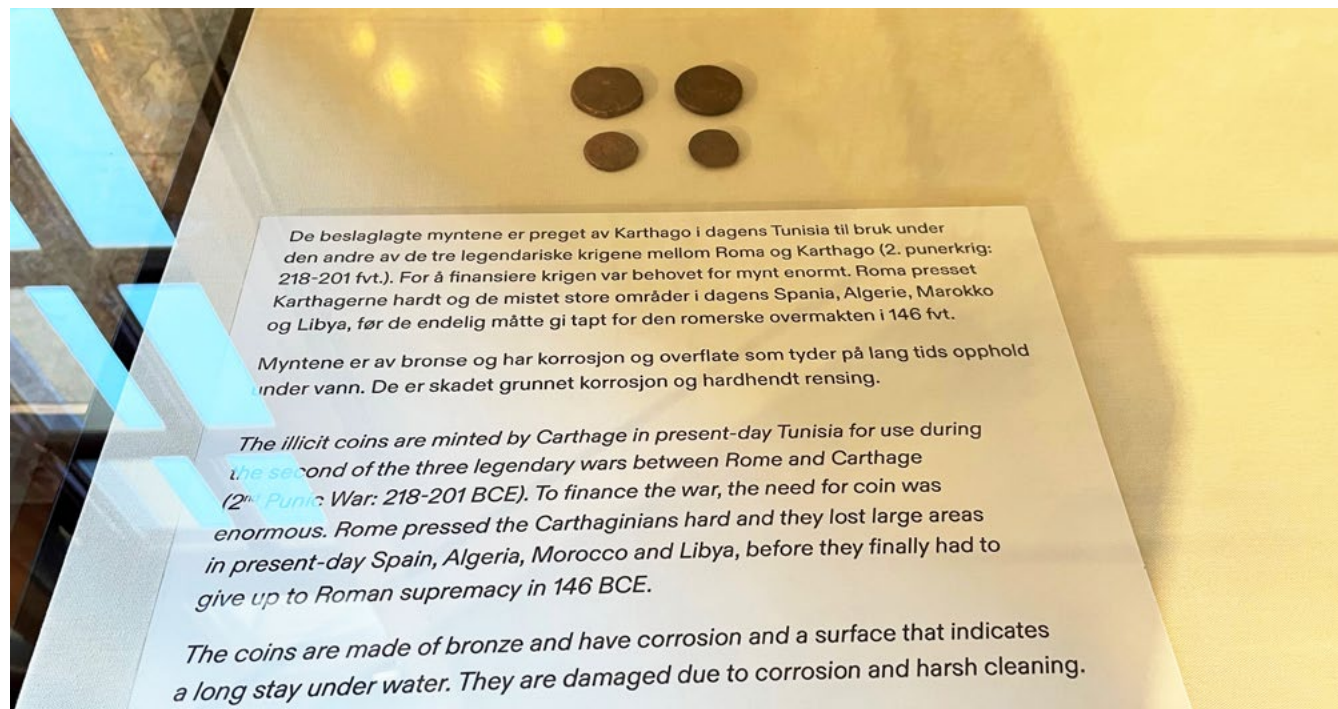
Ulovlege inngrep gjort av næringsdrivande kan vere økonomisk motiverte og verke konkurransevidande. Krav om tilbakeføring av tiltak og inndraging av potensiell vinning er derfor viktige førebyg-

«**Ulovlege inngrep gjort av næringsdrivande kan vere økonomisk motiverte og verke konkurransevidande.**

gande tiltak. Når ulovlege tiltak blir ståande, ettergodkjende eller berre resulterer i bøter, kan det bidra til vidare nedbygging og lovbrøt der tiltakshavarar tek seg til rette til skade for fellesskapet. Av omsyn til den allmennpreventive effekten er det derfor viktig at lovbrøt får merkbare konsekvensar, og ikkje blir ein «budsjettpost» folk kan kalkulere inn i byggerekneskapen.

Avslutning

Rapporten tyder på at omfanget av ulovlege naturinngrep og arealendringar er betydeleg. Sjølv om ein del av dei ulovlege tiltaka er svært grove lovbrøt, utgjer majoriteten av saker mindre og geografisk avgrensa inngrep. Kvar for seg kan dei verke bagatellmessige. Men det samla volumet av tiltak og ei bit-for-bit-nedbygging utgjør ein betydeleg trussel med potensielt svært alvorlege konsekvensar for menneske, dyr og natur. Verdsetjing av naturverdi er òg eit viktig aspekt ved vurdering av alvorgrad og konsekvens.

Forsøk på å selje 2200 år gamle myntar i Oslo

Våren 2022 blei ein mynthandlar i Oslo oppsøkt av ein norsk-tunisisk mann som tilbød butikken ein lot med gamle myntar frå Tunisia.

Mynthandlaren, som har brukthandelbevilling for verksemda si, fatta mistanke og varsla kontaktpersonen sin i politiet. Økokrim og Oslo politidistrikt var då i kontakt med myntekspertar ved Kulturhistorisk museum og fekk bekrefta at myntane var prega i Karthago for ca. 2200 å sidan.

Då personen som hadde myntane, kom tilbake til mynthandlaren til avtalt tid, blei han pågripen av politiet. Politiet tok beslag i myntane og mobiltelefonen hans.

Pliktene våre

Kulturminnelova § 23 bestemmer at dersom kulturgjenstandar lovleg skal takast inn til Noreg, må dei vere lovleg utførte frå opphavslandet. Tunisisk kulturminnelovgivning bestemmer at kulturminnegjenstandar som er del av eit

sjøfunn, som i dette tilfellet, tilhører staten. Her var det ikkje gitt løyve til å eksportere myntar, og dei var derfor illegalt utførte frå Tunisia og inn til Noreg.

Sikta forklarte at han og kameratane hadde dykka og funne myntane i eit

«**Då personen som hadde myntane, kom tilbake til mynthandlaren til avtalt tid, blei han pågripen av politiet.**

gammalt skip som hadde forlist utanfor kysten av Tunisia. Dei myntane han tilbød mynthandlaren i Oslo, var ein liten del av dette funnet. Sikta forklarte vidare at større mengder av funnet blei oppbevart i konteinrar ein stad på kysten nær funnstaden.

Ved å spegle mobiltelefonen til den sikta fann politiet lokasjonsdata og kunne lokalisere desse oppbevaringsstadane i Tunisia. Denne informasjonen blei vidareformidla til styresmaktene i landet via Interpol.

Noreg har etter kulturminnelova og konvensjonar plikt til å returnere ulovleg utførte kulturgjenstandar til opphavslandet. I det høve blei det på Kulturhistorisk museum arrangert ei offisiell overlevering av myntane til den tunisiske ambassadøren. Myntane blei utstilte på museet frå 1. til 5. mars før dei blei sende heim til Tunisia.

«**Tunisiske styresmakter satsar stadig meir på å stanse ulovleg handel med slike kulturgjenstandar.**

Kampen mot ulovleg handel

Tunisiske styresmakter satsar stadig meir på å stanse ulovleg handel med slike kulturgjenstandar. Dei aktuelle myntane inngår som ein liten del av arbeidet med å bevare Tunisias kulturarv.

Det er òg i Noreg eit nært og godt samarbeid mellom Kulturhistorisk

Tunisias ambassadør til Noreg, Amel Ben Younes, var til stades på arrangementet på Kulturhistorisk museum (KHM) ved tilbakeleveringa av dei antikke myntane. →

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, Økokrim
Foto i artikkelen: **Kenneth Didriksen**, Økokrim
// kenneth.didriksen@politiet.no

Beslag av myntar

De beslaglagde myntane er prega av Karthago i dagens Tunisia til bruk under den andre av dei tre legendariske krigane mellom Roma og Karthago (2. punarkrig 218–201 fvt.). For å finansiere krigen var behovet for mynt enormt. Roma pressa karthagarane hardt, og dei mista store område i dagens Spania, Algerie, Marokko og Libya, før dei endeleg måtte gi tapt for den romerske overmakta i 146 fvt.

Myntane er av bronse og har korrosjon og overflate som tyder på lang tids opphald under vatn. De er skadde grunna korrosjon og hardhendt reinsing.

museum, Økokrim, politiet, Tolletaten og departement på dette feltet. Internasjonale retningslinjer bygger på UNESCOs konvensjonar, og EU, INTERPOL og nasjonal lovgiving i ulike land understøttar arbeidet.

Denne saka viser kor viktige observante antikvitethandlarar og publikum elles er i kampen mot ulovleg handel med kulturgjenstandar.

Tekst: sjefingeniør **Erland Årstøl**, Miljødirektoratet
 Foto i artikkelen: **Miljødirektoratet**
 // erland.arstol@miljodir.no

Det hender at Miljødirektoratet kjem over slike oppsamla mengder med elektronisk avfall som er tenkt ulovleg eksportert.

↑ Det er eit stort miljøproblem at kassert forbrukselektronikk av alle typar blir ulovleg sendt ut av Noreg.

Kongane på søppelhaugen

Ulovleg avfall sendt ut av Noreg kan skape store miljøproblem i utlandet. Miljødirektoratet kan føre kontroll, men treng hjelp frå politiet for å finne dei som tener pengar på verksemda.

På ein parkeringsplass i utkanten av Oslo står ein fraktekonteinar som eigentleg var på veg til eit afrikansk land. Gradvis lastar dei ut kjøleskap, TV, vaskemaskinar, lamper og skrivarar. Ting ligg hulter til bulter utan innpakning, mykje er openbert øydelagt. Ein blytung frysar viser

seg å vere full av gamle kablar, vasskøkarar og barbermaskinar. Avsendaren påstår at dette er brukte produkt som skal gjenbrukast i mottakarlandet. For kontrollørane frå Miljødirektoratet er det vanskeleg å sjå på det som noko anna enn farleg avfall på veg ut av Noreg.

Miljødirektoratet stoppa sendinga som ein del av tilsyn med ulovleg eksport av avfall. Seansen endar med at eksportøren får pålegg om å levere mykje av elektronikken til eit lovleg avfallsmottak i Noreg. Nokre veker seinare får han ein

« For kontrollørane frå Miljødirektoratet er det vanskeleg å sjå på det som noko anna enn farleg avfall på veg ut av Noreg.

rapport og eit kontrollgebyr på e-post, og då er saka avslutta.

– Vi har mynde til å stoppe enkeltendingar og kan føre tilsyn med avfallsbedrifter. Men vi har ikkje politimynde, og kan ikkje drive etterforskning av tilknytte nettverk som tener pengar på å sende farleg avfall ut av landet. Det treng vi at politiet gjer, seier seksjonsleiar Einar Knutsen i Miljødirektoratet.

Eit stort miljøproblem

Kvart år går det rundt 500 konteinrar frå Noreg til afrikanske hamner med elektronikk som ein del av sendingslista. Dette blir gjerne deklartert som brukt elektronikk, sjølv om tilstanden på produkta er svært variabel. NRK Brennpunkt-dokumentaren

«Søppelsmuglerne» frå 2019 viser korleis europeisk avfall endar opp i Ghana. Her sel dei det som fungerer eller kan reparast, før resten hamnar på «dynga», der

« Vi har mynde til å stoppe enkeltendingar og kan føre tilsyn med avfallsbedrifter. Men vi har ikkje politimynde, og kan ikkje drive etterforskning av tilknytte nettverk som tener pengar på å sende farleg avfall ut av landet. Det treng vi at politiet gjer.

dei hentar ut det som kan reddast av metall. Giftige tungmetall og potente klimagassar slepp ut i eit arbeid som er skadeleg for både menneske og miljø.

– Ulovlege sendingar med elektronisk

avfall er eit stort miljøproblem. Dessverre ser vi at det kan vere så stor fortensete i dette at dei kan tole at vi stoppar enkelte konteinrarar, fortel seksjonsleiar Knutsen i Miljødirektoratet.

I mindre alvorlege saker gir vi gjerne pålegg om levering av avfall til mottak, og nektar eksport. I 2021 melde Miljødirektoratet fem saker om eksport av avfall til politiet, mens det i fjor var éi sak.

« For somme handlar det om å bli kvitt avfallet til ein billigare penge enn det du får til gjennom lovlege avfallsmottak, mens andre ser på elektronikkavfall som eit salbart produkt.

Knutsen ønskjer seg at politiet òg tek sjølvstendige initiativ til etterforsking.

– Vi veit for lite om organiseringa bak denne typen miljøkriminalitet i Noreg.

Her ligg det heilt klart eit potensial for politiet til å avdekke kriminelle nettverk, seier han.

Miljødirektoratet skal drive eit risikobasert tilsyn med grensekryssande avfall i samarbeid med andre statlege aktørar, inkludert tolletaten og Økokrim. For å få til dette er dei avhengige av kunnskap om måten kriminelle nettverk opererer på.

– Vi har eit godt samarbeid med tolletaten for å oppdage sendingar med høg risiko for ulovleg avfall. Samtidig trur vi at det er mykje vi ikkje plukkar opp fordi vi ikkje har god nok oversikt over nettverka, seier Knutsen.

Det kan vere uklart kva som er kjelda til avfallet som blir sendt ulovleg ut av Noreg. For somme handlar det om å bli kvitt avfallet til ein billigare penge enn det du får til gjennom lovlege avfalls-

Når varebilen er full, blir han køyrd til ein mottaker i eit anna land, ofte er dette eit afrikansk land. →

← Det er ikkje uvanleg at brukte varebilar vert kjøpte opp av organiserte kriminelle og brukte som lager for kassert elektronikk.

mottak, mens andre ser på elektronikkavfall som eit salbart produkt.

– Vi har sett eksempel på grupper som bruker varebilar til å stele kassert elektronikk frå elektronikkforhandlarer som Elkjøp og Power, seier Knutsen.

Best på dei lovlege

Eksport av avfall frå Noreg er omfatta av grensekryssforordninga, eit EU-regelverk som skal hindre negative helse- og miljøkonsekvensar av avfallseksport. Blant anna må ein med nokre få unntak søke om samtykke frå Miljødirektoratet før eksport av avfall. Dette inngår i Miljødirektoratet sitt kontrollregime, som òg inkluderer tilsyn hos avfallsbedrifter og fysisk kontroll av eksportsendingar.

– Vi opplever at dette systemet fungerer, men det er nok best eigna for å følge opp regelverksbrot hos tradisjonelle avfallsaktørar. Dersom privatpersonar

driv avfallseksport under påskot av å for eksempel sende brukte produkt, fell dei fort utanfor slik systemet er utforma, seier Knutsen.

Det er ikkje ulovleg å sende brukt elektronikk til utlandet, men då må ein

« Det er ikkje ulovleg å sende brukt elektronikk til utlandet, men då må ein kunne dokumentere at han verkar gjennom ein funksjonstest.

kunne dokumentere at han verkar gjennom ein funksjonstest. Det er òg strenge krav til forsvarleg emballering av elektronikken. Sjølv om andre brukte produkt, som bilar, bildelar og klede, òg er regulerte, har Miljødirektoratet til no hatt mykje fokus på elektronikk grunna det høge skadepotensialet.

↓ Oversiktsbilde av en løvsanger. Foto: Jonatan Andresen

Tekst: etterforsker av dyrevelferds kriminalitet **Jonatan Andresen**, Agder politidistrikt

Foto i artikkelen: kreditert pr. bilde

// Jonatan.andresen@politiet.no

Viktigheten av riktig artsbestemmelse i straffesaker

Innen miljøkrim er ofte ulike dyre- og fuglearter berørt av de straffbare handlingene. Riktig artsbestemmelse er vesentlig for å velge riktig straffebestemmelse, metoder i etterforskningen og straffenivå.

Artsbestemmelse er dessverre ikke lett, og ofte vanskeligere enn man tror. Jeg har i flere år jobbet med fugleregistreringer og ringmerking, hvor riktig artsbestemmelse er essensielt. Denne artikkelen vil fokusere på viktigheten av riktig artsbestemmelse av fugl i straffesaker. Jeg vil ikke gå veldig dypt inn på hvordan ulike arter skilles, men gi noen eksempler for å synliggjøre kompleksiteten i dette arbeidet. Videre vil jeg skrive litt om hva politiet innledningsvis i saker bør gjøre for å legge til rette for riktig artsbestemmelse. Artikkelen fokuserer på fugler, men en del av prinsippene er de samme for andre artsgrupper.

Artsbestemmelse i straffesaker

Artsbestemmelse i straffesaker er viktig. Det er ikke slik at «en fugl er en fugl» eller

«Det er ikke slik at «en fugl er en fugl» eller «en måke er en måke».

«en måke er en måke». I Norge er det registrert 522 fuglearter (Olsen, 2021), hvor flere ser tilsynelatende like ut. Riktig artsbestemmelse er viktig bl.a. med hensyn til prioritering av saken. Det kanskje viktigste momentet er artens rødlistestatus, noe som gang på gang fremkommer i rettsavgjørelser. Dersom det er en rødlistet art, blir det et moment i straffeutmålingen, og dersom fuglen er truet av utryddelse, er det et av momentene inn mot bruken av straffelovens bestemmelse i § 240.

« God kunnskap om en arts biologi kan bidra til oppklaring av saker.

God kunnskap om en arts biologi kan bidra til oppklaring av saker. Ett eksempel her er orrhanen som under ransaking ble funnet i en fryseboks. Den hadde den klassiske store, røde øyeflekken, et fenomen som oppstår i spilltiden på våren når arten ikke er jaktbar. En observant

politimann med god kunnskap om artens biologi oppdaget dette. Han kunne dermed tilbakevise mistenktes forklaring om at fuglen var skutt i jakttiden på høsten.

Videre vil feil artsbestemmelse kunne medføre alvorlige justisfeil. Hva om den skutte rødnebbterna ble artsbestemt til den nesten like makrellternen? Da kan man bli straffet for å ha skutt en sterkt truet art, mens man i realiteten «bare» skøyt en rødnebbterne, som er kategorisert som livskraftig. Motsatt kan straffen bli for mild ut ifra lovbruddets alvorlighet, og politiets innsats mot alvorlig miljøkrim bli feil prioritert. Trolig har de færreste forsvarere god nok artskunnskap til å sette spørsmålstegn ved artsbestemmelser i straffesaker. Dermed ligger det et stort ansvar på etterforskningen av saken for at dette blir riktig.

Artsbestemmelse

Noen fuglearter er lette å skille fra hverandre. F.eks. kan ikke en skjære forveksles med mange andre arter i Norge, men

↑ En utstakt sildemåkevinge på en ung fugl, født samme år som bildet er tatt. Merk at alle svingfjærene er mørke, noe som skiller den fra gråmåke og svartbak på samme alder. Foto: Jonatan Andresen

En ung gråmåke med utstrakt vinge. Legg merke til de lyse håndsvingfjærene med lyse/hvite felt – et viktig kjennetegn som skiller gråmåkeunger fra sildemåkeunger.

Foto: Jonatan Andresen →

hvordan se forskjell på en gransanger, løvsanger og bøksanger? Kornkråke og svartkråke? Eller svartbak og sildemåke?

« Feil artsbestemmelse vil kunne medføre alvorlige justisfeil.

Fysiologi

Alle fugler har en unik fjærdrakt, og artsbestemmelse foregår stort sett ut ifra denne. Ulike arter kan se svært like ut. For å gjøre det hele mer komplisert vil fuglen ha opptil flere ulike fjærdrakter fra den klekkes til den er voksen fugl. For eksempel vil stormåkene svartbak, gråmåke og sildemåke bruke tre år fra de klekkes til de blir ferdig utfarget voksne fugl. Ut ifra fjærdrakten kan man si om fuglen er i sitt første, andre, tredje eller fjerde kalenderår (0–3 år gammel) (Jeff Baker, 2016).

Også voksne fugler vil myte (bytte) ut fjær resten av livet etter som de blir slitt eller mistes av andre grunner. Ulike arter har ulike mytestrategier. Andefugler som knoppsvane og stokkand bytter ut alle flygefjærene på en gang. De er dermed en periode ikke flygedyktige, og det kan være derfor de ikke bare flyr av gårde når småbåter kjører på dem. Spurvefugler som svarttrost bytter ut flygefjærene årlig, men bare noen av gangen, slik at de alltid

↑ Perleugle som ringmerkes i Søgne. Bildet viser godt de individuelle fjærene i vingen. Foto: Jonatan Andresen

← Oversiktsbilde av en sørlandsk spurveugle. Foto: Jonatan Andresen

er flygedyktige. Større fugler som snøugle bytter bare ut noen få fjær hvert år i et fast mønster. Dersom man studerer dette mønsteret, kan man aldersbestemme fuglen ut ifra hvilke fjær som er gamle/slitte og nylig byttet ut. For eksempel kan man ved å studere fjærene hos en snøugle aldersbestemme denne nøyaktig frem til den er ca. fire år gammel. (Solheim, 2012)

Videre er riktig artsbestemmelse i noen tilfeller avhengig av biometriske mål. Vingelengde er mye brukt, både til å skille svært like arter fra hverandre og til kjønnsbestemmelse. Det er kanskje ikke så viktig i straffesaker, men en interessant ekstra note i artsbestemmelsesrapporten om at en skutt stokkand i hekketiden var en hunn – mulig det betyr at noen andunger nå er uten mor?

« For å sikkert skille gransanger fra løvsanger, to veldig vanlige fugler i hele Norge, må man se etter om den 6. håndsvingfjæren har en innsving på enden.

For enkelte arter blir det hele enda mer avansert. For å sikkert skille gransanger fra løvsanger, to veldig vanlige fugler i hele Norge, må man se etter om den 6. håndsvingfjæren har en innsving på en-

← Ville du sett forskjellen på svartbak- og gråmåkeungen dersom de ikke hadde ligget ved siden av hverandre? Viktige kjennetegn er svartbakens tykkere bein, kraftige, hvite endebånd på halen og generelt mørkere farge. Det er likevel overlapp mellom disse kjennetegnene, og en sikker artsbestemmelse av unge måker krever at man har dokumentert utstrakt vinge. Foto: Morten Helberg

den. Man må også se hvilke av håndsvingfjærene som er lengst, og hvordan formen på utslått vinge er. Gransanger har en ganske rund vinge, mens løvsangeren har en spissere vinge.

Metodene innen biometriske mål og andre notater man kan ta om fugler, er mange. Felles for dem er at mange krever trening og opplæring for å gjøres korrekt. Sikring av fuglen i original er dermed viktig i tilfeller hvor man kanskje må benytte dette for en riktig artsbestemmelse.

Biologi

I tillegg til de fysiologiske ulikhetene mellom fuglearter er også artenes biologi

svært nyttig ved artsbestemmelse. Blir en måke skutt i Møre og Romsdal i desember måned, kan man ut ifra denne informasjonen alene nesten utelukke at det er snakk om f.eks. en sildemåke. Sildemåke er en trekkfugl som i desember befinner seg så langt sør som Kenya (Helberg, 2023). Gråmåke og svartbak, derimot, er vanlige måker i Møre og Romsdal på denne årstiden. Også polarmåke og grønlandsmåke kan forekomme, men disse to artene vil ikke være til stede i området i juli måned. Om det i tillegg er en ung måke, kan sildemåke i enda større grad utelukkes. Sildemåker returnerer nemlig normalt ikke til Norge før de er minst to år gamle.

Det samme vil gjelde andre arter på ulike tider av året. F.eks. vil en terne skutt langs Sørlandskysten i slutten av juni mest sannsynlig være en makrellterne. Rødnebbterne holder seg i nærheten av hekkeområdene og hekker ikke lengre sør enn Hordaland (Stokke m.fl., 2021). Dersom den samme fuglen blir skutt et par måneder tidligere eller senere, midt i trekktiden, øker sannsynligheten for at det kan ha vært en rødnebbterne.

Dokumentasjon av fugler i straffesaker

Bortsett fra de vanligste og kjente artene vil de aller fleste ha utfordringer med en god nok artsbestemmelse på et åsted. Dersom man er i tvil, vil sikring i original være det beste for senere dokumentasjon, så lenge individet er dødt. Ofte vil gode bilder være nok til at en ekspert kan artsbestemme en fugl sikkert i ettertid. Dersom fuglen ikke kan sikres i original, må bildene tas på stedet.

Prinsippene for bilder i straffesaker gjelder også når man fotograferer fugler. Oversiktsbilde, nærbilder og ev. detaljbilder i nøytralt lys er viktig. Uten kunnskap om artens spesielle kjennetegn må man fotograferer hele fuglen fra flere vinkler: ovenfra, nedenifra, forfra, bakfra og fra sidene. Det kan også være nødvendig med bilder av utstrakt vinge og utfoldet stjert,

ovenfra og nedenifra

Et siste alternativ til å sikre fuglen i original er å sikre noen fjær som kan sendes inn til DNA-analyse. Det vil kunne bestemme arten med sikkerhet, og er et alternativ også når fuglen ikke er død og skal bli sluppet fri. En slik prøve må likevel være nødvendig og tas på en måte som ikke skader fuglen. Man må aldri ta noen av fjærene fuglen er avhengig av for å kunne fly, i så tilfelle vil noen av fuglens kroppsfjær være aktuelt.

Den personen som til slutt setter to streker under svaret på hvilken art det dreier seg om, må være kvalifisert til dette. Selv om man ofte vil få et riktig svar fra en amatørfuglekikker eller taksidermist, vil nok dessverre egen innsikt i kompleksiteten i artsbestemmelse noen ganger være noe overdrevet. I en straffesak kan man ikke være i tvil!

Referanser

- Beck, Jeff (red.) (2016). Identification of European Non-Passerines. Swallowtail Print.
- Helberg, Morten (2023). Sildemåke. Store norske leksikon. Hentet 23. april 2023 fra <https://snl.no/sildemåke>.
- Olsen, Tor (2021). Norgeslisten oppdatert iht. IOC World Bird List. Hentet 23. april 2023 fra <https://www.birdlife.no/organisasjonen/nyheter/?id=2846>.
- Solheim, Roar (2012). Wing Feather moult and age determination Snowy Owls *Bubo scandiacus*. *Ornis Norvegica*, 35: 48–67.
- Stokke BG, Dale S, Jacobsen K-O, Lislevand T, Solvang R og Strøm H (2021). Fugler: Vurdering av rødnebbterne *Sterna paradisaea* for Norge. Rødlista for arter 2021.
- Artsdatabanken. <https://www.artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021/31925>

Generelt:

- Svensson, Lars (1970). Identification Guide to European Passerines.

Tekst: politiadvokat og fagansvarlig for dyrevelferds kriminalitet **Tone Strømsnes Olsen**, Økokrim
Foto i artikkelen: **Tone Strømsnes Olsen**
// tone.stromsnes.olsen@politiet.no

Hundeloven – krav om forsvarlig hundehold

Den 1. januar 2023 trådte endringer i hundeloven i kraft, og vi gikk fra en lov om hundehold til en lov om forsvarlig hundehold. Hovedformålet med endringene er å styrke forebyggende tiltak, slik at uønskede hendelser med hund ikke skjer.

Mål å fremme forsvarlig hundehold
Hundeloven trådte i kraft i 2004, og mye har endret seg ved vårt hundehold siden. Tall fra DyreID viser at det i 2022 var registrert hele 565 000 hunder i Norge.¹ I årene 2020 og 2021 ble det registrert et høyere antall hunder fordi flere skaffet seg dyr under koronapandemien, men dette antas å ha jevnet seg ut nå. Hundehold er i dag en naturlig del av norsk hverdagsliv og tradisjoner. Hunder holdes som bruksdyr, men også i stor grad utelukkende som selskaps- og kjæledyr, og de er ofte et viktig familiemedlem. Regulering av hundehold påvirker derfor et stort antall mennesker. Ønsket om å sikre hunder og hundeholderes rettsvern

gjorde det derfor nødvendig med en revidering av hundeloven.²

Loven har som hovedformål å bidra til å fremme et aktsomt hundehold som ivaretar hensyn til sikkerhet, trygghet, alminnelig ro og orden, jf. §1 første ledd.

« Et nytt formål framgår nå av lovens § 1 tredje ledd, å «fremme god dyrevelferd og respekt for og kunnskap om hunder».

Et nytt formål framgår nå av lovens § 1 tredje ledd, å «fremme god dyrevelferd og respekt for og kunnskap om hunder». En av de største endringene er at fokuset nå er rettet mot hundeholderen, som

1. DyreID: «Kjæledyrrapporten 2022 – Nasjonal rapport for landets kjæledyr».

2. Prop. 85 L (2021–2022) «Endringer i hundeloven (forsvarlig hundehold)», side 7.

Det stilles nå krav til at en hundeeier må ha kompetanse om hundehold generelt og kunnskap om sin egen hunds spesielle behov. →

skal forhindre at hunden utsettes for «unødige påkjenninger og belastninger» som kan forårsake uønsket atferd. Hunden er i mindre grad enn tidligere ansvarliggjort for slik atferd. Det stilles derfor større krav til hundeholders kunnskap om hunden.

Krav til kompetanse og ansvar

Krav til eiers, eller hundeholders, kompetanse er nå lovfestet i en ny § 3a. Hundeholder skal ha «nødvendig kompetanse til å kunne forebygge at uheldige situasjoner eller skader oppstår». Det er altså et krav at den som har ansvar for en hund, må tilegne seg kunnskap om hundehold generelt samt om den spesielle hunderasen, dens behov og hvilken potensiell skade hunden kan gjøre. Dette betyr at enhver som har hund, må ha satt seg inn i den enkelte hundens behov. I lys av det nye formålet i hundeloven kan dette kompetansekravet kanskje tolkes som et krav til hundens velferd, men bestemmelsens formål er å sikre

« Dette betyr at enhver som har hund, må ha satt seg inn i den enkelte hundens behov.

mennesker ved å forebygge og forhindre problematisk hundeadferd.

Krav til kompetanse for å sikre hundens velferd finnes i dyrevelferdsloven § 6, som gjelder ved siden av og utfyller hundeloven. Ved utarbeidelsen av dyrevelferdsloven av 2009 ble det anerkjent at økt fokus på kompetanse kan bidra til et betydelig løft for dyrevelferden, og at

kompetente dyreeiere kanskje er det viktigste virkemidlet for å oppnå god dyrevelferd.³ Jeg mener at sikkerhet og dyrevelferd er tett bundet sammen. En hund som har det bra, og som får tilfredsstillende sine rasemessige behov ved riktig mosjon, stimuli, for mv., vil normalt ikke vise problematisk adferd, med mindre det er andre, underliggende årsaker. Det er derfor viktig å ha begge formål for øye. Dette legger hundeloven nå også mer opp til enn tidligere.

« Kompetente dyreeiere er kanskje det viktigste virkemidlet for å oppnå god dyrevelferd.

Sikkerhetslov

Hundeloven er likevel i hovedsak fortsatt en sikkerhetslov i den forstand at den skal hindre uønskede hendelser med hund. Lovens hovedformål er derfor å fastsette sikkerhetsmessige regler som regulerer hundehold, slik som sikringsreglene om båndtvang og regler om at du ikke kan binde hunden din utenfor en butikk, barnehage eller lignende. I noen tilfeller kan disse sikringsreglene stride mot god dyrevelferd. Etter hundeloven kan det ved forskrift bestemmes regler lokalt om båndtvang som er med på å innskrenke hundens mulighet til å utøve sin naturlige adferd.

I henhold til dyrevelferdsloven § 3 jf. § 1 har alle hunder krav på respekt, de skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Vi har eksempler på kommuner som

utover den nasjonale båndtvangen i visse områder innfører absolutt båndtvang. Dette kan medføre at hunders velferd blir skadelidende, noe som igjen kan føre til problematisk adferd. Det er viktig å finne en balanse mellom sikkerhet og hundens velferd, og ha tiltak for å ivareta dette. Det kan være mindre innskrenkende båndtvang eller andre muligheter, som for eksempel hundeparker hvor hundene kan få utfolde seg uten bånd.

Forebyggende tiltak

Hundeloven har etter endringen mer fokus på forebyggende tiltak. Etter § 17 jf. politilovens regler kan politiet gi hundeholder pålegg med det formål å skjerpe hundeholdet, før situasjonen eventuelt krever bruk av sterkere virkemidler. Blant annet kan politiet forby en hund å være på et spesifikt sted, for eksempel ved en lekeplass hvor hunden har oppført seg truende. Politiet kan også pålegge en hundeholder å lufte hunden sin eller ta

hunder i kortvarig forvaring for å stoppe det uforsvarlige hundeholdet.

Om politiets pålegg ikke følges, kan hundeholder bli ilagt en engangsmulkt eller dagmulkt frem til det ordnes opp i

« Etter § 17 jf. politilovens regler kan politiet gi hundeholder pålegg med det formål å skjerpe hundeholdet, før situasjonen eventuelt krever bruk av sterkere virkemidler.

det problematiske forholdet. Etter den nye § 24a kan det også komme nærmere regler om gebyrer for forsettlig eller uaktsomt brudd på reglene om båndtvang, brudd på sikring der tamrein beiter, og ved mangel på ro og orden. De nye reglene om forebyggende tiltak ved advarsler og gebyrer vil forhåpentligvis være med på å forhindre at det oppstår farlige situasjoner med hunder.

3. Ot.prp. nr. 15 (2008–2009), side 34.

Blinkskudd

Gulveis
Fotograf: Joachim Schjolden

Miljøkriminalitet i trusselvurderinger og årsrapport

Både PST og politiet har tidligere i år publisert sine trusselvurderinger for 2023. Vi gjengir her noen korte uttrekk fra disse rapportene der klima og miljø er tema. Rapportene er i sin helhet tilgjengelige på nettsidene www.pst.no, www.politiet.no og www.okokrim.no.

PSTs trusselvurdering

Ekstremisme knyttet til klima, miljø- og naturvernsaker:

PST vurderer det som svært lite sannsynlig at personer knyttet til klima-, miljø- og naturvern vil forsøke å gjennomføre terrorhandlinger i Norge i 2023. Imidlertid forventer vi økt aktivitet med bruk av ulovlige virkemidler som skadeverk og ordensforstyrrelser. Dette kan på sikt bidra til å radikalisere enkeltpersoner. Tematikken har et

potensial til å radikalisere.

Vi forventer at aktivister i Norge motivert av klima-, miljø- og naturvernsaker primært vil benytte ikke-voldelige metoder for å fremme sine saker. Politisk påvirkning vil først og fremst foregå gjennom demokratiske kanaler. Enkelte vil imidlertid også benytte ulovlige virkemidler, som skadeverk og ordensforstyrrelse, for å få oppmerksomhet fra politikere og andre rundt sin sak. Dette faller inn under det ordinære politiets ansvarsområde.

Vår vurdering er likevel at klima-, miljø- og naturvernsaker har et potensial til å radikalisere. Dette gjelder særlig klimautfordringene, som kan skape en eksistensiell frykt blant enkelte som opplever at det haster med å finne løsninger. Dersom de i tillegg er av den oppfatning at politikere ikke gjør nok for å løse klimautfordringene, kan det for noen øke aksepten for å bruke voldelige virkemidler.

Videre kan enkeltsaker knyttet til miljø- og naturvernsaker skape et stort engasjement, også lokalt, der enkelte kan utvikle en intensjon om å benytte vold for å støtte eller oppnå politiske mål. Voldelige virkemidler forventes primært å bli rettet mot infrastruktur og eiendom som oppleves å være kilden til utslipp som forverrer klimautfordringene.

Politets trusselvurdering

Med trusler mot ressursgrunnlag og miljø menes kriminalitet som truer natur, dyr, miljø og kulturminner. Dette omfatter for eksempel ulovlig utslipp og avfallshåndtering, ødeleggende inngrep i naturen, forurensning, handel med truede arter, dyrevelferd og ulovlig uttak av verdifulle naturressurser. [...]

Det er et økende omfang av flere former for miljøkriminalitet hvor sakene i seg selv ikke fremstår som alvorlige, men som i sum likevel har store konsekvenser på kort og lang sikt. Miljøkriminalitet går utover fellesskapet, og har ofte ikke en tydelig fornærmet. [...]

Forsettlig og systematisk avfallskriminalitet er økonomisk motivert. Ulovlig avfallshåndtering repre-

senterer en kompleks og økende trussel. Ifølge Europol er dokumentforfalskning et sentralt virkemiddel for kriminelle nettverk som er involvert i avfallskriminalitet i Europa. Forfalskede dokumenter, tillatelser og analyseresultater benyttes for å skjule det reelle innholdet i forsendelser, og for å omgå tollkontroll ved grensepasseringer. Kriminaliteten er grensekryssende når avfall blir sendt ulovlig til land med lavere krav til avfallshåndtering. [...] Avfallsmengden fra norske husholdninger er stor. Når større mengder avfall blir håndtert i strid med lovverket, saboterer det for gjenvinningstiltak og virker konkurransevridende. [...]

Ulovlig eksport av elektrisk eller elektronisk avfall:

Nordmenn er i verdenstoppen når det gjelder forbruk av elektriske eller elektroniske produkter (EE). Det tilrettelegger for tyveri og ulovlig eksport av EE-avfall. Slik kriminalitet øker i Norge og begås av både enkeltaktører og nettverk som motiveres av høy fortjeneste og lav oppdagelsesrisiko. Aktører driver til dels organisert virksomhet med tyveri av avfall fra EE-forhandlere, og avfallet eksporteres til land med lite utviklet avfallshåndtering. [...]

Uopprettelige inngrep i naturområder:

Kriminalitet som truer ressursgrunnlag kan omfatte ulovlig uttak av naturressurser, utslipp av skadelig væske eller gass til luft, vann eller grunn samt ødeleggende aktivitet i sårbart terreng.

[...] Slike inngrep, i form av fjerning av vegetasjon, utfylling av masser og etablering av konstruksjoner, forringer naturen og er blant de alvorligste truslene mot miljø og ressursgrunnlag. [...]

Ulovlig motorferdsel i utmark setter menneskeliv og natur i fare. I ytterste konsekvens har denne typen aktivitet også ført til skader og dødsfall, som følge av ferdse med snøskuter og andre terrengkjøretøy. [...]

Ulovlig organisert jakt på truede arter:

Sårbare naturområder og dyrearter utsettes for økt press fra flere hold, og en vedvarende trussel er ulovlig jakt. Ulovlig jakt på sterkt truede arter som bjørn, jerv, gaupe og ulv er alvorlig, da det kan sette artens overlevelsessevne i fare.

Dyrevelferd:

Det er årlig flere tilfeller av dyretragedier der produksjonsdyr vanskjøttes og utsettes for langvarige lidelser, slik at de dør eller må avlives. Dyreholdet kan bestå av flere hundre produksjonsdyr. Felles for flere av aktørene er at de har helseutfordringer og funksjonssvikt grunnet rusavhengighet, alder, psykiske lidelser eller annen sykdom. [...]

Økokrims årsrapport

Miljøkriminalitet er et svært vidt begrep. Det finnes over 45 straffebestemmelser som helt eller delvis har til formål å verne miljøet, hovedsakelig fordelt på ulike spesiallover som ellers er utpregede forvaltningslover. I tillegg har Norge gjennom ratifikasjon

av en rekke internasjonale avtaler forpliktet seg til å ivareta biologisk mangfold og andre kultur- og naturverdier på en tilstrekkelig effektiv måte. Miljøkriminalitet kan være både grov og organisert, og er ofte kombinert med økonomisk kriminalitet. En effektiv miljøkriminalitetsbekjempelse krever et tett samarbeid mellom politiet og kontrollatene, basert på et godt kunnskapsgrunnlag. Økokrim konsentrerer seg om de store og prinsipielle sakene innen miljøkriminalitet. [...]

Internasjonalt er det økt fokus på bekjempelse av miljøkriminalitet. Økokrim deltar stadig oftere i internasjonalt samarbeid mot miljøkriminalitet, blant annet i Europol og Interpol. I 2022 har Økokrim deltatt i flere operasjoner med Miljødirektoratet, tolletaten og Mattilsynet. Aksjonene var rettet mot ulovlig handel med avfall og kjæledyr. [...]

I 2022 deltok også Økokrim sammen med tolletaten og Miljødirektoratet i den internasjonale kontrollaksjonen Thunder 2022, rettet mot ulovlig handel med truede arter, i regi av Interpol og Verdens tollorganisasjon. [...]

Joachim Schjolden

Miljødirektoratet ilegg stadig fleire lovbrøtsgebyr for mindre miljøkriminalitet

I løpet av 2022 utferda Miljødirektoratet 46 lovbrøtsgebyr for mindre alvorleg miljøkriminalitet. I same tidsrommet melde direktoratet 345 lovbrøt til politiet, dei fleste for ulovleg køyring med snøskuter eller på barmark. Lovbrøtsgebyr frå Miljødirektoratet blei første gong teke i bruk i 2018 for brot på motorferdelloven, og i 2021 og 2022 blei det teke i bruk som verkemiddel ved brot på klimakvoteloven, lakse- og innlandsfiskeloven og naturmangfoldloven. Framover vil direktoratet òg få grunnlag for å gi lovbrøtsgebyr etter forurensningsloven og produktkontrollloven.

Pixabay

Joachim Schjolden

Pixabay

Oppdrett av insekt – kva med velferda?

Kvart år blir mellom 1 og 1,2 billionar insekt alte opp som råvare til hovudsakleg dyrefôr (Rowe, 2020), eit omfang som sannsynlegvis vil auke kraftig i nær framtid. Det er mange fordelar, både ernæringsmessig og produksjonsmessig, ved å bruke insekt som råvare. Blant anna har dei kort generasjonstid, tek liten plass, inneheld mykje protein og lite sukker. På den andre sida – kan denne praksisen ha ei etisk blindsoner? I kva grad må vi ta omsyn til dyrevelferd for insekt?

Dyrevelferdslova omfattar i dag virveldyr i dei taksonomiske klassane pattedyr, fuglar, krypdyr, amfibium og alle klassane av fisk. Vidare er dei virvellause dyra i klassen blekksprutar, ordenen tifotkreps og insektslekta honningbier omfatta.

Korleis skal vi behandle dei andre insekta som blir haldne i fangenskap for produksjon av mat?

Somme vil hevde at det kjem an på i kva grad insekt er bevisste vesen. Det vil seie om dei har evne til å sanse, føle og ha subjektive opplevingar knytt til disse kjenslene. For eksempel kan sanseceller som sender nerveimpulsar til hjernen, registrere høg temperatur (sensing), hjernen tolkar signala, og fortel kroppen at det er varmt (kjensle). Dyret opplever frykt, stress, velvære eller glede – avhengig av temperaturen og opplevingsregisteret dyret har. På den andre sida er det ikkje sikkert at alle dyr, som mennesket, må vere bevisste vesen for å kunne lide.

Alle organismar er i stand til å sanse omgjevnadene

i større eller mindre grad. Spørsmålet er om insekt er i stand til å føle og oppleve både positive og negative tilstandar i miljøet sitt.

Enno er det ikkje tilstrekkeleg vitenskapelig bevist at insekt generelt har utvikla subjektive kjensler og opplevingar. Likevel viser fleire studiar at enkelte artar av insekt, på tvers av eit breitt spekter av taksonomiske ordenar, truleg eller bevisleg har ei rekke kognitive evner. Dei gir òg grunn til å tru at somme artar kan oppleve viktige tilstandar som for eksempel stress (Lambert, et.al., 2021).

I møte med utilstrekkeleg bevis må vi vurdere å støtte oss til føre-var-prinsippet og rekne med at insektartar som skal brukast som proteinkjelde i kommersiell produksjon av mat, er i stand til subjektive opplevingar, inntil det motsette er bevist.

Referansar

- Lambert, H., Elwin, A. & D'Cruze, N. (2021). *Wouldn't hurt a fly? A review of insect cognition and sentience in relation to their use as food and feed*. Applied Animal Behaviour Science, volume 243. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2021.105432>
- Rowe, Abraham. 2020. *Rethink Priorities. Insects raised for food and feed – global scale, practices, and policy*. <https://rethinkpriorities.org/publications/insects-raised-for-food-and-feed>

Sentralt miljøforum 2023

Sentralt miljøforum er en viktig arena.

Hvert år arrangerer Økokrim Sentralt miljøforum. Forumet er en viktig arena for etatene å oppdatere hverandre innenfor temaet miljøkriminalitet, både om aktuelle saker, trusler, utfordringer og muligheter for tverrfaglig samarbeid, og planer fremover. Forvaltningsorganene som deltok på årets sentrale miljøforum, var Miljødirektoratet, Mattilsynet, Kystverket, Kystvakta, Sjøfartsdirektoratet, Riksantikvaren, Norges vassdrag- og energidirektorat, Petroleumstilsynet og Fiskeridirektoratet. I årets møte var fokuset på bevissikring i forvaltnings- og straffesaker, og samarbeidet mellom etatene i så måte.

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland ønsket velkommen og redegjorde samtidig om nytt fra rettspraksis og aktuelt fra Økokrim. Deretter fulgte politiinspektør Fredrik Skoglund fra Politidirektoratet, som blant an-

net snakket om politiets trusselvurdering og dens betydning for politiet, samarbeidsavtalen med Miljødirektoratet og viktigheten av samarbeid i saker. Riksadvokaten var representert ved førstestatsadvokat Per Eirik Vigmo-Olsen. Han redegjorde for riksadvokatens mål- og prioriteringsrundskriv og hvordan miljøkriminalitet er omhandlet i dette, og straffeprosessloven § 71 c og samordning av sanksjoner samt retningslinjene til politiet om bruken av denne bestemmelsen.

Analyseleder June Aasen redegjorde for Økokrims arbeid med etterretning. For at trusselvurderingen og etterretningsbildet skal bli så bra som mulig, er Økokrim avhengig av tilflyt av informasjon. Økokrim ønsker derfor tips og informasjon om miljøkriminalitet. Slik informasjon er med på å danne grunnlag for prioritering av miljøkriminalitet.

Før en felles gjennomgang av temaet bevissikring innledet politiadvokat Maria Bache Dahl og nasjonal miljøkrimkoordinator Tuva Brørby. Ofte er det forvaltningen som først kommer i kontakt med sakene innenfor miljøkrimområdet, og den innledende bevissikringen kan få stor betydning for sakens utfall. Her må vi hjelpe hverandre for å sikre best mulig kvalitet i sakene, og samarbeide om hvordan vi kan bli enda bedre. Dahl redegjorde for hva vi mener med bevisbyrde og beviskrav, og trakk frem viktigheten av hypoteser, og Brørby redegjorde om viktige grunnleggende etterforskningskritt i straffesaker. Etter den innledende presentasjonen fulgte etatene opp med sine tanker om bevissikring og hvordan de jobber med dette, og annet aktuelt.

Skrevet av politioverbetjent Tuva Brørby.

Tekst: politiadvokat **Ida Sletsjøe**, Økokrim
// ida.sletsjøe@politiet.no

Tekst: politiadvokat **Ida Sletsjøe**, Økokrim
// ida.sletsjøe@politiet.no

Nytt om regelverk

Skjerpede krav til mottak av EE-avfall

Endringer i avfallsforskriften kapittel 1 innebærer at ingen kan hente EE-avfall fra et mottak uten skriftlig avtale med den ansvarlige for mottaket. Dette gjelder ikke aktører som samler inn på vegne av godkjent returselskap. Det er også gjort presiseringer av kravet til forsvarlig oppbevaring av EE-avfall for forhandler og kommune. Endringene er viktige for å redusere ulovlig eksport av avfall og hindre skade på helse og miljø. Det vil bli lettere for tilsynsmyndighetene og politiet å følge opp ulovlig aktivitet.

Endringer i CITES-forskriftens artsliste

Over 500 nye dyre- og plantearter er tatt inn under CITES-konvensjonen, herunder rundt 150 tropiske treslag, nærmere 100 arter av hai og skater og over 200 arter av amfibier og reptiler. Konvensjonen omfatter nå totalt mer enn 38 000 arter. Endringene i CITES-forskriften gjelder fra 23. februar 2023.

Forbud mot blyhagl

Fra 15. februar 2023 er blyhagl forbudt på jakt i og ved våtmark. Bakgrunnen for regelendringen er EUs forbud mot bruk av blyhagl i, og nærmere enn 100 meter fra, våtmark. I denne sammenheng har våtmark en videre definisjon enn det vi er vant med. Dette innebærer at det i

praksis er forbudt å bruke blyhagl ved jakt i skog og fjell, sjøfugljakt i områder med grunn sjø, og alle former for jakt der jegeren er i bevegelse.

Forslag om forbud mot perfluorerte stoffer

Tyskland, Nederland, Sverige, Danmark og Norge har utarbeidet et felles forslag om å forby alle per- og polyfluorerte stoffer, PFAS-er. Dette er noen av de mest helse- og miljøskadelige stoffene som finnes. De brukes blant annet i tekstiler, matemballasje, slippbelegg i stekepanner og kokekar, kosmetikk, skismøring og kjølemedier. Utslippene av PFAS til miljøet i EU i 2020 er estimert å være 75 000 tonn. Forslaget ble levert til Det europeiske kjemikaliebyrået Echa i januar og er nå til behandling i EU-systemet.

Mikroplast blir forbudt i flere produkter

EU-landene er enige om å forby tilsatt mikroplast i flere produkter, som kosmetiske produkter, vaskemidler, medisinske produkter, gummigranulat på kunstgressbaner og produkter til hagebruk og landbruk. Det kan spare miljøet i Europa for 500 000 tonn mikroplast over 20 år. Når reglene er vurdert i EU-rådet og EU-parlamentet, vil de tas inn i kjemikalierelgelverket Reach, og vil også gjelde i Norge.

Nye dommer og forelegg

Naturkriminalitet Tjøme-saken er rettskraftig (HR-2023-696-U)

Høyesteretts ankeutvalg har besluttet at ankene i den såkalte Tjøme-saken (privatpraktiserende arkitekt og byggesaksleder dømt for korrupsjon) ikke tiltales fremmet. Ankene gjaldt lovanvendelse, saksbehandling, straffutmåling og saksomkostninger knyttet til Agder lagmannsretts dom 4. januar 2023 i sak nr. 22-118883AST-ALAG. Ankeutvalget fant enstemmig at det ikke er tilstrekkelig grunn til å fremme ankene for Høyesterett.

Mann idømt bot for bilkjøring i utmark (LA-2022-132242)

En mann ble i Agder lagmannsrett dømt til å betale en bot på 14 000 kroner for gjentatte ganger å ha kjørt bil i utmark. Formålet med kjøringen var å komme frem til egen fritidsbolig. Retten fant det bevist at strekningen tiltalte hadde kjørt, i sin helhet var å regne som utmark etter motorferdselloven, og at den ikke var opparbeidet for bilkjøring, jf. motorferdselloven § 2 tredje ledd.

Motorferdselloven § 12, jf. § 3.

Kommune idømt bot for felling av trær i naturreservat (LB-2022-11106)

En kommune ble dømt til å betale 450 000 kroner i bot for å ha felt et betydelig antall trær i vegetasjonsbeltet

langs et tjern i et naturreservat. Kommunen var forvaltningsmyndighet for verneområdet. Forsvarer mente at uttalelser i forarbeidene til straffeloven § 27 var til hinder for å illegge en kommune foretaksstraff når den utøver forvaltningsmyndighet. Lagmannsretten mente at uttalelsene i forarbeidene i utgangspunktet ikke var til hinder for dette. Det ble også pekt på at det synes som om forarbeidene skiller mellom vedtak og faktiske handlinger:

Lagmannsretten ser det slik at selv om forvaltning av et naturreservat er myndighetsutøvelse, er hogst i reservatet en faktisk handling som også kan utøves av private og som ligger utenfor kjerneområdet for offentlig myndighetsutøvelse. Dette tilsier at den eventuelle begrensningen i anvendelsesområdet for foretaksstraff som forarbeidene indikerer, ikke kommer til anvendelse i vår sak.

Forelegget inneholdt også en post om overtredelse av naturmangfoldloven. Retten fant imidlertid at det ikke var grunnlag for å domfelle etter naturmangfoldloven for det samme forholdet.

Vannressursloven § 63 første ledd bokstav d, jf. tredje ledd, jf. § 11 første ledd, jf. straffeloven § 27.

Betinget fengsel i 45 dager for å ha skutt måke (22-145747ENE-TSOF/TSOG)

En mann ble i Sogn og Fjordane tingrett dømt for å ha skutt og drept en måke fra førerisetet på bilen og oppbevart en 17-kaliber salongrifle i bilen. Straffen ble satt til betinget fengsel i 45 dager og en bot på 12 000 kroner. Han ble også fradømt retten til jakt og fangst i ett år fra domstidspunktet og inndragning av salongriflen. Aktor hadde nedlagt påstand om to års rettighetstap, men retten

Pixabay

mente man måtte ta hensyn til at politiet hadde tatt riflen i beslag etter hendelsen. Siktede hadde dermed tapt også inneværende års jakt.

Naturmangfoldloven § 75 første ledd, jf. § 15 første ledd og våpenloven § 39, jf. § 20 annet ledd.

Forurensningskriminalitet Uaktsomt utslipp av kjemikalier (forelegg)

Et foretak ble ilagt forelegg på 500 000 kroner etter en lekkasje ved et anlegg. Den medførte at 3484 liter av det helse-skadelige stoffet xylen ble sluppet ut på et betongdekke og videre til Oslofjorden via grunnen / et sluk. Lekkassen skjedde ved overføring av xylen fra én tank til en annen, og skyldtes at ventilen på den ene tanken ikke var skikkelig stengt og hadde et blindlokk med dårlig pakning.

Pixabay

Det manglet en skriftlig risikovurdering og instruks for arbeidet som ble utført, og bare deler av rørtraseen ble overvåket under overføringen.

Forurensningsloven § 78 første ledd bokstav b, jf. § 9, jf. forurensningsforskriften § 18-6, jf. internkontrollforskriften § 5 annet ledd, jf. straffeloven § 27.

Dyrevelferdskriminalitet Seksuell omgang med hunder (LE-2022-169089)

Mann dømt til fengsel i sju måneder for å ha besittet fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn, utøvd og medvirket til seksuell omgang med dyr og søkt å utbre pornografi. Han hadde i løpet av ett-to år ved minst tre ulike anledninger hatt seksuell omgang med minst tre hunder samt medvirket til at hans sexpartner ble penetrert og slikket av en hund som tiltalte hadde omsorg for. Ved en anledning deltok en hund i seksuell omgang mellom ham og sexpartneren. Det ble ikke brukt tvang mot hundene, og det var ikke holdepunkter for at hundene tok skade. Lagmannsretten vurderte det som en simpel overtredelse av dyrevelferdsloven og fant at forholdene isolert sett kvalifiserte til 30 dager fengsel. Forbud mot å holde hund i ti år var rettskraftig idømt av tingretten.

Straffeloven § 311 første ledd jf. annet ledd, straffeloven § 317 første ledd, dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav c og dyrevelferdsloven § 33 første ledd jf. annet ledd.

Skutt og drept kjærestens katt (LA-2022-152789)

Lagmannsretten fastsatte straffen for grov vold mot en katt ved å skyte den med luftgevær og for dyrevelferdsmessig uforsvarlig avlivning til 120 dager fengsel. Mannen hadde, etter å ha truet kjæresten med å drepe katten hennes, skutt katten syv ganger med luftgevær.

Han sendte så kjæresten en Snapchat som viste blodet fra katten og la katten i en plastpose i bakgården. Det ble lagt til grunn at katten døde som følge av blodtap og skader og blødninger i hoderegionen. Grunnet tvil om tidsrom la retten imidlertid til grunn at lidelsen ikke varte mer enn ti minutter, og at katten var bevisstløs noe tid før den døde. Retten drøfter ikke saken opp mot Høyesteretts uttalelse i premiss 36 i Lukas-dommen (HR-2016-295-A), at en handlemåte er «egnet til» å skape både smerte og alvorlig frykt hos dyret, og hvorvidt dyret faktisk hadde en slik opplevelse, ikke kan være avgjørende. Lagmannsretten begrunner straffen med at «[s]elv om siktede skjøt fordi han ønsket å ta livet av katten og han tidligere på dagen hadde truet med å drepe katten, fremstår handlingen likevel spontanpreget. I tillegg er det usikkert når katten ble bevisstløs, og det er derved vanskelig å fastslå lidelsens varighet. Etter en samlet vurdering kvalifiserer handlingene etter lagmannsrettens syn til straff på fengsel opp mot fem måneder.» Tingrettens idømte forbud mot å eie, holde, håndtere eller på annen måte ha ansvar for dyr inntil videre ble opprettholdt.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a, dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 12 femte ledd jf. forskrift om avlivning av hund og katt § 2, våpenloven § 39 jf. § 41 jf. våpenforskriften § 3-6 og dyrevelferdsloven § 33 første ledd jf. annet ledd.

Tekst: politiadvokat og fagansvarlig for dyrevelferdskriminalitet **Tone Strømsnes Olsen**, Økokrim
// tone.stromsnes.olsen@politiet.no

Frifinnelse for ulovlig avlivning av påkjørt rådyr (LA-2022-163782 og LA-2023-17547)

Mann frifunnet for vold og ulovlig avlivning etter at han la et påkjørt, skadet rådyr bak en redningsbil og fikk sjåføren til å rygge over hodet. Lagmannsretten fant at avlivningen var innenfor handlingsrommet i dyrevelferdsloven § 12 tredje ledd om at en avlivning i nødstilfeller i størst mulig grad skal være dyrevelferdsmessig forsvarlig. Det ble uttalt at handlingsrommet for slik nødavlivning ikke kan være for lite. Da vil det være risiko for at dyr vil lide fordi personer i frykt for straff ikke vil våge å hjelpe dyr i nød. Sjåføren ble også frifunnet av lagmannsretten etter at påtalemyndigheten anket til hans gunst.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 12 og dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a.

Grov vold og ikke dyrevelferdsmessig avlivning av hunder og katt (22-173479MED-THOD)

Mann dømt for vold mot og frihetsberøvelse av sine foreldre. Han ble videre dømt for å ha knivstukket hunden sin flere ganger slik at den måtte avlives, druknet to av sine hunder ved å kaste dem i en brønn og avlivet sin katt ved å drukne den i toalettet, før han puttet den i vaskemaskinen. Retten fant at domfelte var psykotisk i gjerningsøyeblikket, men at utilregneligheten var forbigående og rusutløst og derfor ikke fritok for straff. Overtredelsene av dyrevelferdsloven ble vurdert som grove. Det var utvilsomt at domfelte påførte dyrene stor lidelse og smerte over lengre tid. Særlig gjaldt dette de to hundene som druknet i brøn-

nen. Retten mente at dyrevelferdsovertredelsene isolert sett kvalifiserte til en fengselsstraff av åtte- ni måneder. Han ble samlet dømt til fengsel i ett år og tre måneder. Det ble ikke idømt aktivitetsforbud, da retten mente den fremtidige dyrevelferden var ivaretatt gjennom Mattilsynets vedtak om forbud mot ethvert dyrehold inntil videre.

Straffeloven § 273, § 271, § 263, § 254 og § 351 første ledd, og dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a, dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 12 og dyrevelferdsloven § 33 første ledd jf. annet ledd.

Grov vold mot måker og uttak av utrydningstruet art (23-000183MED-TSOF/TSOG)

Gutt som var 17 år på gjerningstidspunktet, dømt til 45 timer samfunnsstraff for å to ganger ha kjørt over og drept en fiskemåke med ATV samt jaget flere måkeunger. Overtredelsen ble vurdert som grov, jf. dyrevelferdsloven § 37 annet ledd.

Fiskemåke er rødlistet og fredet, og retten fant at overtredelsen også var en uaktsom overtredelse av naturmangfoldloven § 75 første ledd, jf. § 15 første ledd.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 12 jf. straffeloven § 16 og naturmangfoldloven § 75 første ledd jf. § 15 første ledd.

Syv kattunger hensatt i hjelpeløs tilstand (TAGD-2023-14900)

Domfelte hadde etterlatt to kull med kattunger, rundt fem uker og ti-tolv uker gamle, i skogen for å dø. Kattungene var i dårlig forfatning da de ble funnet. Retten fant at overtredelsen var i kjernen av

forbudet i dyrevelferdsloven § 14 første ledd bokstav b. Den anså at det at «katter dumpes og overlates til seg selv er et utbredt samfunnsproblem, og risikoen for oppdagelse er lav. En streng reaksjon vil understreke lovens formål om at katter skal behandles godt og med respekt.» Fra et utgangspunkt på 45 dager fengsel ble mannen dømt til 30 dager fengsel etter fradrag for tilståelse og lang saksbehandlingstid.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav b.

Vold mot pinnsvin (22-100858MED-TSOS/TFRE)

Politiet rykket ut til et utested i Fredrikstad sentrum hvor to menn var sinte på en annen, beruset mann. Den berusede mannen hadde sparket til et pinnsvin og filmet volden på Snapchat. Det stod pigger ut av mannens sko. Politiet fraktet pinnsvinet til dyrehospitalet, men det døde før ankomst. Retten fant at riktig utgangspunkt for straff var 30 dager fengsel. Etter fradrag for tilståelse og liggetid ble mannen dømt til betinget fengsel i 15 dager.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a.

Slo gris under transport til slaktebil (22-179059ENE-TTRO/TSSTE)

Ved tilståelsesdom ble en gårdbruker dømt til 30 dager fengsel for simpel vold mot gris. Da han skulle drive gris fra fjøset inn i dyrebil, brukte han en drivplate til å slå grisene med. Retten la til grunn at han hadde brukt betydelig kraft i slag mot én gris og mindre kraft i slag mot fire andre griser. Retten var enig med påtalemyndigheten i at uerfarenhet som grisebonde ikke i seg selv var formildende. Personlige forhold og behovet for tilstedeværelse i fjøset var ikke tilstrekkelig for en reduksjon i straffen eller for å gjøre straffen helt eller delvis betinget. Det ble vist til de allmennpreventive hensynene som gjør seg gjeldende ved overtredelse av dyrevelferdsloven, særlig for produksjonsdyr. Disse er prisgitt sin eier, og det er vanskelig å avdekke lovbrudd.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a.

Vanskjøtsel av kyr (21-171617MED-TOIN/TELV)

Ved tilståelsesdom ble en gårdbruker i Innlandet dømt for ikke å ha sørget for at hans besetning på ca. 30 storfe fikk tilstrekkelig mengde fôr av god nok kvalitet. Dette medførte at 15 av 19 kyr ble undervektige og 11 ungdyr var under normalt hold. Han sørget heller ikke for tørt og rent liggeareal for dyra, og unnlot å foreta nødvendig rengjøring av husdyrrommene. Flere storfe hadde avføring på rygg, hofter og lår. Forholdet hadde pågått over tid, og den utilstrekkelige føringen ble ansett som en grov overtredelse. Det ble i formildende retning i noe grad sett hen til personlige problemer. Retten viste imidlertid til at domfelte hadde evne og vilje til

samhandling med andre. Fra et utgangspunkt på straff av 90 dager fengsel ble mannen dømt til 45 dager fengsel.

Dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. første ledd jf. § 24 og dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 23 første ledd.

Spark mot hund (23-020521MED-TTEL/TSKN)

Tidligere straffet mann dømt til fengsel i 15 dager og 10 000 kroner i bot for simpel vold mot hund, samt forbud mot å eie, holde, håndtere eller på annen måte ha ansvar for dyr inntil videre. Han hadde ved to anledninger sparket hunden sin. Mannen ble under dissens frifunnet for ikke å ha sikret tilstrekkelig tilsyn med hunden.

Dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 23 første ledd, dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a og dyrevelferdsloven § 33 første ledd jf. annet ledd.

Kulturminnekriminalitet

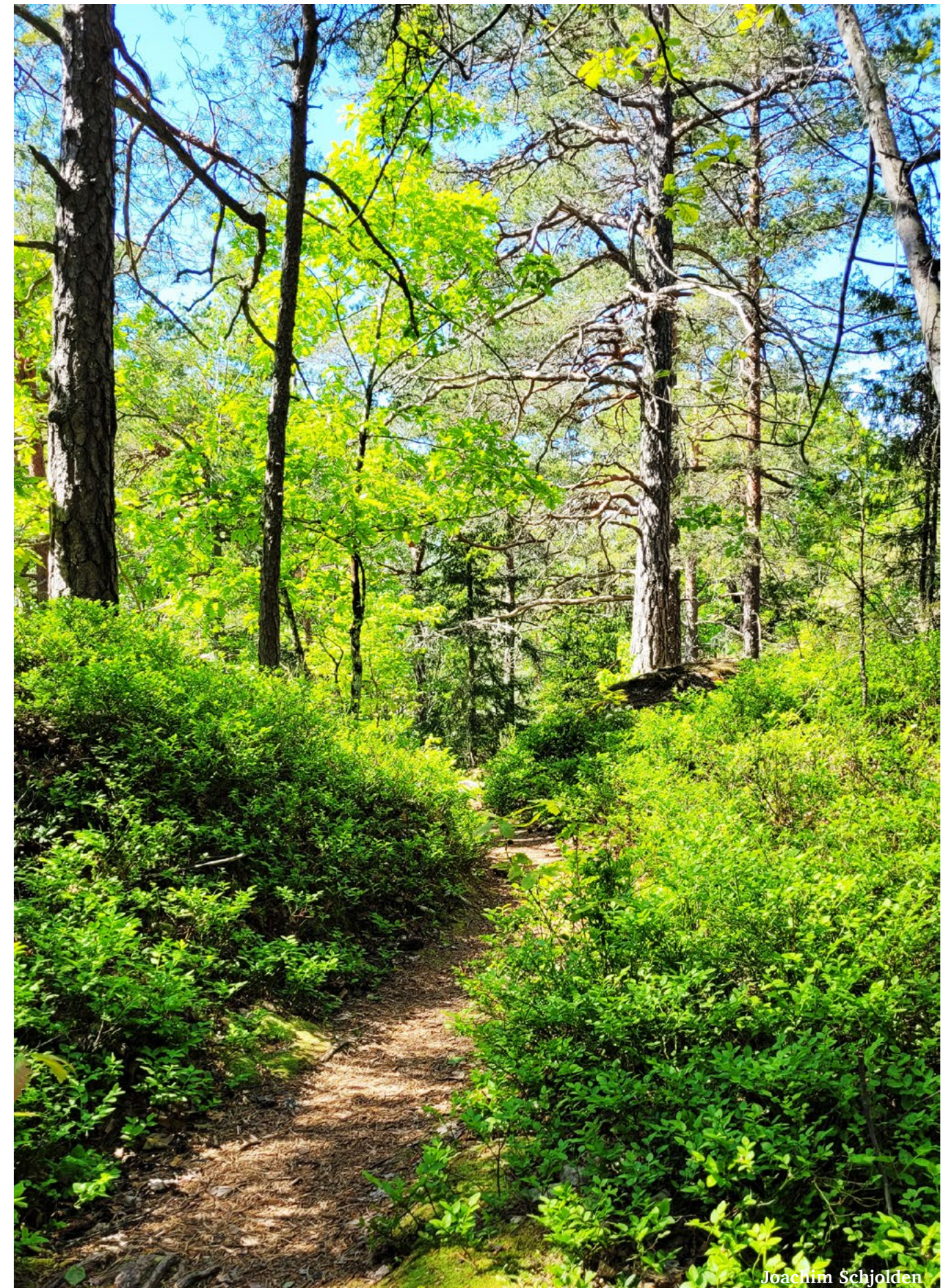
To års fengsel for grovt skadeverk i kirke (22-092469MED-TAGD/TARD)

En mann ble i Agder tingrett dømt til fengsel i to år for omfattende ødeleggelser i Fjære kirke. Han må også betale erstatning for ødeleggelsene. Skadene ble påført altertavlen, døpefonten, en skulptur på prekestolen, kister i gravkammeret og flere menneskelige levninger. Mannen forsøkte også å tenne på kirken. Tiltalte ble domfelt selv om han hadde en sterkt avvikende sinnstilstand da han begikk handlingene. Hans betydelige rusmiddelmissbruk i tiden forut for og ved hendelsene ble ansett som en utløsende årsak til tilstanden, jf. straffeloven § 20 annet ledd bokstav a og fjerde ledd annet punktum.

Straffeloven § 268 første ledd, § 352 annet ledd, jf. § 351 første ledd og § 195 jf. § 15 første ledd.

Foto fra etterforskningen.
Fotograf: Halvor Holthe
← Øymoen, Agder pd.

Joachim Schjolden

Tekst: politiadvokat **Ida Sletsjøe**, Økokrim
// ida.sletsjoe@politiet.no

Nytt om tilsyn

Lovbrottsgebyr og politimeldingar frå Miljødirektoratet i 2022

Miljødirektoratet tok i 2018 i bruk lov-
brottsgebyr ved brot på motorferdsellova.
I 2021 og 2022 blei lovbrotsgebyr teke i
bruk ved brot på klimakvotelova, lakse-
og innlandsfiskelova og naturmangfald-

lova. Lovbrottsgebyr etter forureinings-
lova og produktkontrolllova har ikkje teke
til å gjelde enno. I 2022 ila Miljødirekto-
ratet totalt 46 lovbrotsgebyr. Same året
leverte direktoratet 345 meldingar til po-
litiet, dei fleste for ulovleg køyring med
snøskuter eller på barmark.

	2 018	2 019	2 020	2 021	2 022
Motorferdselloven	105	93	150	165	160
Naturmangfoldloven	50	50	40	102	110
Viltloven	37	32	27	20	40
Lakse- og innlandsfiskeloven	61	53	90	49	31
Forurensningsloven	2	5	3	8	4
Produktkontrollloven	1		2	4	
Straffeloven	1		2		
Totalt	257	243	385	332	345

Kilde: Miljødirektoratet

Nedgang i ulovleg laksefiske, men fleire alvorlege lovbrot

Statens naturoppsyn (SNO) driv lakse-
oppsyn langs heile kysten. Kontrollane
viser ein nedgang i ulovleg laksefiske på
landsbasis, men framleis mykje ulovleg
aktivitet i Vestland og Nordland. Det blir
ög avdekt fleire grove lovbrot. Garnlekk-
jene som blir brukte, er både lengre og
har større maskevidd enn før. Dette er
reiskap som er eigna til å fange store
mengder fisk på kort tid. Enkelte av tilfel-
la SNO har avdekt, kan ög tyde på at det
er økonomisk motivert fiske.

Kontroll med motorferdsel- regelverket

I første kvartal av 2023 gjennomførte
Statens naturoppsyn i overkant av 300
kontrollar med motorferdsel i utmark. Dei
avdekte ulovleg køyring i 20–25 prosent
av kontrollane. Ca. 70 førarar av snøsku-
ter blei melde til politiet i perioden.

	2 018	2 019	2 020	2 021	2 022
Motorferdselloven	34	10	7	1	11
Naturmangfoldloven					11
Lakse- og innlandsfiskeloven				4	24
Klimakvoteloven	0	0	0	1	0
Totalt	34	10	7	6	46

Kilde: Miljødirektoratet

Tilsyn med mudring og utfylling i sjøen

Statsforvaltarane over heile landet fører i
år tilsyn med mudring, dumping og utfyl-
ling av massar i sjø og vassdrag. Pro-
sjekta varierer frå små mudringstiltak
ved private bryggjer til masseutfylling
for å få nytt landareal. Hensikta er å kon-
trollere om tiltakseigarar og entreprenør-
ar følger forureiningsregelverket. Spreiing
av forureining frå partiklar og miljøgifter i
sjøbotnen kan blant anna føre til ned-
slamming av gyte- og oppvekstområde
for fisk og botndyr.

Spreiing av framand ferskvassfisk

Norsk institutt for naturforskning har
overvaka spreiiing av framand fersk-
vassfisk i perioden 2013–2020. Totalt
er det i perioden rapportert om 287
spreiingshendingar, fordelt på 12 artar.
Karpe, gjedde og ørekyt er fiskeartane
med flest slike hendingar. I omtrent 50
prosent av hendingane etablerer den
framande ferskvassfisk seg på den
nye staden. Ifølge rapporten er utsetjing
av framand ferskvassfisk (for eksempel
gjedde og karpe) og bruk av levande fisk
som agn (for eksempel ørekyt) hovudår-
sakene til spreiiinga.

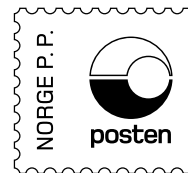
40 år med miljøgiftovervaking viser betring

Forureining frå miljøgifter har i 40 år blitt
overvaka langs heile kysten av Noreg.
Ein rapport frå Norsk institutt for vann-
forskning med data frå 2021 viser nivå
av 27 ulike miljøgifter i torsk, blåskjel,
sjøsniglar og ærfugl. Mengda av enkelte
miljøgifter har gått vesentleg ned i nor-
ske kystområde, med unntak av aukande
trendar i enkelte fjordar og nær urbane
hamneområde.

Rapport viser helseproblem hjå oppdrettsfisk

Fiskehelse rapporten 2022 frå Veterinær-
instituttet viser ei dødelegheit i sjøfasen
på 16,1 prosent for laks og 17,1 prosent for
regnbogeare, som er ein auke frå 2020
og 2021. Rekordmange oppdrettslaks
gjeikk tapte i sjøfasen i 2022 (56,7 millio-
nar). Fisken døyr av sjukdommar knytte til
stress, trengsel og lakselusbehandling.

Returadresse: Økokrim, Pb. 2096 Vika, 0125 Oslo

Foto: Joachim Schjolden

Neste nummer kommer desember 2023

Ønsker du å bestille blad, endre mottakerinformasjon
eller avslutte ditt abonnement, send en e-post til
miljokrim.okokrim@politiet.no

www.miljokrim.no

ØKOKRIM